

De preekstoel op...

Een onderzoek naar ervaringen met het preekconsent

Student	Marleen Schoonderwoerd, Faustdreef 235, 3561 LG Utrecht
Studentnummer	s1005006
Opleiding	HBO Godsdienst Pastoraal Werk Hogeschool Windesheim afdeling Theologie en Levensbeschouwing
Module	ENTH-INT12 – Onderzoek
Begeleidend docent	dr. Hans Snoek
Tweede beoordelaar	John Karsten, MA
Datum	12 juni 2013

Voorwoord

Preken zijn belangrijk voor mij. De preekstoel die op de voorzijde van het verslag staat afgebeeld, is te vinden in de Jacobikerk in Utrecht. Door een groot aantal van de preken die hierop zijn gehouden, ben ik gevormd, veranderd en beïnvloed. Eén preek heeft er zelfs aan bijgedragen dat ik de studie na een pauze van twee jaar weer heb opgepakt... Een preek kan veranderen, vernieuwen, confronteren, richting wijzen, verzoenen en heelmaken.

Vanuit mijn liefde voor taal, de kerk en de studie Godsdienst Pastoraal Werk is het niet verwonderlijk dat ik uitkom bij een onderzoek waarin preken centraal staat. Een preek houden en maken is geen vanzelfsprekendheid, en dat geldt zeker voor de kerkelijk werker. In de Protestantse Kerk mag een kerkelijk werker alleen preken als hij of zij beschikt over een preekconsent, de toestemming om te preken. Het consent fungeert als een soort kwaliteitswaarborg. Toch wordt er ook zonder consent gepreekt en daar zijn uiteenlopende redenen voor. In mijn onderzoek heb ik een breed beeld willen schetsen van hoe verschillende betrokkenen – kerkelijk werkers, kerkenraad, scriba en kleine synode – de procedure voor aanvraag en toekenning van het preekconsent ervaren.

Ik geloof dat ik hierin geslaagd ben. Dit zou echter niet gelukt zijn zonder de hulp en bijdrage van veel mensen die ik graag wil bedanken.

Via Margriet van Andel van de Vereniging Kerkelijk Werkers, Teus van de Lagemaat van de Christelijke Hogeschool Ede, Monique Plugge en Hans Hoogenhout van het Bureau Kerkelijk Werkers van de PKN – verschillende invalshoeken dus – kon ik actuele informatie verzamelen. Mijn onderzoeksdocent Hans Snoek dacht steeds kritisch en zorgvuldig mee, en mijn medestudenten Machteld Boersma, Jeroen Dorsteijn en Tineke Kool zorgden voor feedback en bemoediging. Dank jullie wel!

Het enthousiasme van de kerkelijk werkers over hun vak inspireerde mij, evenals de zorgvuldigheid waarmee zij over het preken spraken. De preekstoel op... jullie doen het niet zomaar. Ook vond ik het mooi om de betrokkenheid bij dit onderwerp te ervaren van de scriba van de kerkenraad, de scriba van de classis en de vertegenwoordiger van de commissie Preekconsenten. Jullie deelname heeft mijn onderzoek een grote meerwaarde gegeven. Veel dank!

Er zijn ook veel mensen die dit onderzoek en de studie van de afgelopen twee jaar praktisch mogelijk hebben gemaakt: mijn man Bart Walhout die mij aanmoedigde de studie weer op te pakken, mijn ouders die om de week met plezier een dag kwamen oppassen, mijn schoonouders die zich regelmatig een weekend over de kinderen ontfermden, Mirjam van Wijk, en een aantal ouders op wie ik steeds weer een beroep kon doen: Machiel en Dorienke, Erik en Juoun, Hanke en Wouter. Jullie bijdrage was groot. Ik ben jullie zeer dankbaar!

Marleen Schoonderwoerd

Utrecht, 11 juni 2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding en context	7
1.2 Praktijkprobleem	8
1.3 Onderzoeksdoel en onderzoeksvraag	9
1.4 Onderzoeksmethodiek	10
1.5 Leeswijzer en kernbegrippen.....	12
Hoofdstuk 2 De kerkelijk werker als voorganger	14
2.1 Voorgaan in de praktijk.....	14
2.2 Voorgangers van de kerkelijk werker	17
2.3 De ambtsvisie.....	18
2.4 Generale regeling preekconsent	21
2.5 Samenvatting – de kerkelijk werker als voorganger	22
Hoofdstuk 3 De onderzoeksresultaten	24
3.1 Deelvraag 1	24
3.2 Deelvraag 2	27
3.3 Deelvraag 3	29
3.4 Deelvraag 4	34
Hoofdstuk 4 Bevindingen, conclusies en aanbevelingen	42
4.1 Bevindingen	42
4.1 Conclusies	44
4.1 Aanbevelingen	45

Hoofdstuk 5 Reflectie	47
5.1 Reflectie op het onderzoek.....	47
5.2 Theologische reflectie.....	51
 Bijlagen.....	 56
Literatuurlijst	79

Samenvatting

Uit diverse onderzoeken onder kerkelijk werkers in de Protestantse Kerk in Nederland blijkt dat kerkelijk werkers vaak voorgaan in zondagse vieringen. Dit gebeurt echter voor een groot deel onbevoegd, dat wil zeggen, zonder dat de kerkelijk werkers beschikken over een preekconsent. De procedure om een preekconsent aan te vragen ervaren kerkelijk werkers als lastig. Ook vinden ze de criteria onjuist en niet praktijkgegrond.

Dit onderzoek richt zich op de ervaringen met de procedure voor aanvraag van het preekconsent. Omdat bij deze procedure niet alleen kerkelijk werkers, maar ook de kerkenraad, classis en de kleine synode betrokken zijn, worden de ervaringen van alle betrokkenen meegenomen om ze goed tegen elkaar af te kunnen wegen. De onderzoeksvraag luidt: Hoe ervaren kerkelijk werkers, kerkenraad en classis in de provincie Utrecht, en de kleine synode (of Commissie Preekconsenten) de procedure rond het aanvragen en toekennen van een preekconsent?

Uit de analyse van de interviews kunnen verschillende conclusies worden getrokken. Kerkelijk werkers blijken praktische knelpunten te ervaren die het starten van een procedureaanvraag in de weg staan. Ook zijn zij voor het doen van een aanvraag in grote mate afhankelijk van een al dan niet welwillende kerkenraad. Voor kerkelijk werkers is persoonlijk contact tijdens de procedure belangrijk, vanwege de moeite die er wordt gedaan en om de visie op het werk en het voorgaan te kunnen delen.

Een van de voorwaarden om een aanvraag te kunnen doen, is het criterium van de noodzaak; het moet in een gemeente noodzakelijk zijn dat er een kerkelijk werker voorgaat. De kerkenraad geeft de argumentatie hiervoor en de classis beoordeelt dit. Dit criterium van de noodzaak wordt door alle betrokkenen verschillend ervaren. Voor een kerkelijk werker is het criterium oneigenlijk, de kerkenraad is hier niet van op de hoogte, de classis vindt dit moeilijk te beoordelen en volgens de commissie Preekconsenten ligt de verantwoordelijkheid hiervoor juist bij de classis, en niet bij de kleine synode. Het criterium van de noodzaak ligt dus gevoelig. En ook met de verruiming van dit criterium in 2013, roept het vragen op.

De criteria van de kleine synode blijken voor geen van de overige betrokkenen zichtbaar, maar zijn er wel degelijk. De zichtbare afwezigheid ervan roept bij kerkelijk werkers een kritische houding op ten aanzien van de werkwijze van de Commissie Preekconsenten, terwijl kerkenraad en classis hier veel meer vertrouwen in hebben. De Commissie Preekconsenten zelf blijkt met de door haar geformuleerde criteria een ruimhartig toelatingsbeleid te hanteren.

Deze conclusies leiden tot enkele aanbevelingen aan de diverse betrokkenen, met het oog op het verkleinen van het praktijkprobleem. Voor kerkelijk werkers is het van belang dat zij ondanks de ervaren knelpunten het initiatief voor de procedure starten; belemmeringen kunnen zij aangeven bij de kleine synode of de Vereniging Kerkelijk Werkers. Het starten van een procedure is daarnaast ook van belang voor de kerkenraad. Een concrete aanbeveling aan de classis is om te zoeken naar een vorm van persoonlijk contact bij een herziening van het consent. Deze aanbeveling geldt ook voor de kleine synode; en een aanbeveling die hiermee samenhangt is om het persoonlijke gesprek dat plaatsvindt bij een eerste aanvraag te vermelden in de Generale regeling.

Een aanbeveling aan de kleine synode is vervolgens om de inhoudelijke criteria openbaar te maken, zodat voor iedereen duidelijk is hoe en wat er beoordeeld wordt. Met betrekking tot de inhoudelijke criteria van de classis is het aan te bevelen dat de kleine synode een onderzoek start naar het toepassen van het criterium van de noodzaak. Is dit inderdaad zo moeilijk te beoordelen als uit dit onderzoek blijkt?

Een laatste aanbeveling aan de kleine synode is het overwegen van de mogelijkheid dat kerkelijk werkers rechtstreeks bij de kleine synode een aanvraag voor preekconsent kunnen doen met een algemene geldigheid. Hiermee worden de ervaren knelpunten voorkomen en levert ook het criterium van de noodzaak geen onduidelijkheid op. Deze aanbeveling vereist een kerkordewijziging.

Hoofdstuk 1

Inleiding

In dit onderzoek staan de ervaringen met de procedure voor aanvraag van het preekconsent centraal. Dit hoofdstuk beschrijft hoe ik tot mijn onderzoeksvraag gekomen ben en hoe het onderzoek is opgezet. Paragraaf 1 schetst de aanleiding voor het onderzoek en de context waarbinnen het gesitueerd kan worden. Paragraaf 2 geeft vervolgens een beschrijving van het praktijkprobleem. Daaruit volgt het onderzoeksdoel en de onderzoeksvraag die in paragraaf 3 worden beschreven. Paragraaf 4 geeft de onderzoeksmethodiek weer en in paragraaf 5 volgt tot slot een leeswijzer en lijst met kernbegrippen die in het verslag centraal staan.

1.1 Aanleiding en context

De inzet van kerkelijk werkers in de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) neemt toe. De kerkelijk werkers vervullen diverse functies binnen de kerk: in pastoraal werk, missionair-diaconaal werk, als coach of toeruster, als gemeenteopbouwwerker, in catechese of kerkelijk onderwijs. Een van de taken die kerkelijk werkers hierbinnen ook vaak vervullen, is voorgaan in zondagse diensten. Volgens de kerkorde hebben deze kerkelijk werkers een preekconsent nodig om te mogen preken, maar het merendeel van degenen die voorgaan, bezit dit consent niet.¹ Dit blijkt o.a. uit een peiling uitgevoerd onder leden van de Vereniging Kerkelijk Werkers (VKW) (2012), een grootschalig onderzoek onder kerkelijk werkers door de Christelijke Hogeschool Ede (CHE) (2009) en uit diverse alumni-onderzoeken die jaarlijks door de CHE worden uitgevoerd (2010, 2012).

In de peiling van de VKW geeft een groot aantal van de kerkelijk werkers aan dat de procedure om een preekconsent aan te vragen lastig is. Ook worden de criteria door hen niet altijd als juist en praktijkgegrond gezien.

Het preekconsent zelf staat ook in de aandacht van de PKN. Bij het aanvaarden van de nieuwe ambtsregeling waarbij kerkelijk werkers kunnen worden bevestigd in het ambt van ouderling of diaken (2012) is ook het voorstel gedaan om de criteria voor het preekconsent te verruimen. Die verruiming is in 2013 doorgevoerd en neergelegd in de Generale regeling preekconsent.

Omdat ik in de toekomst ook hoop te functioneren als kerkelijk werker en mogelijk voor keuzes kom te staan aangaande het voorgaan, vind ik het van belang om hier meer onderzoek naar te doen. Vanuit de enquête- en peilinggegevens en de discussie die speelt over ambt en preekconsent in de PKN wil ik in mijn onderzoek de ervaringen van vier kerkelijk werkers, kerkenraad, classis en kleine synode met betrekking tot het preekconsent nader verkennen. Daarmee hoop ik een breed en samenhangend beeld te geven van de ervaringen van de betrokkenen met de procedure en

¹ De procedure voor het preekconsent wordt in hoofdstuk 2 beschreven.

suggesties te kunnen aandragen voor de procedure van het preekconsent die aansluiten bij de praktijk.

1.2 Praktijkprobleem

Het praktijkprobleem is kortgezegd dat veel kerkelijk werkers onbevoegd blijken voor te gaan, dus zonder in het bezit te zijn van een preekconsent. De redenen dat kerkelijk werkers gevraagd worden om voor te gaan, lopen uiteen. Margriet van Andel, beleidsmedewerker van de VKW, vertelt dat kerkelijk werkers vaak makkelijker beschikbaar zijn voor diensten dan predikanten; dat kerkelijk werkers zelf ervaren dat hun diensten goed worden gewaardeerd, en daarom ook graag blijven voorgaan; dat de vraag om voor te gaan vanuit de kerkenraad ontstaat als er een band is opgebouwd tussen kerkelijk werkers en gemeenteleden (M. van Andel, persoonlijke communicatie, 12-12-2012).

Toch is het onbevoegd voorgaan een probleem, en niet alleen voor de kerkelijk werker. Voor de kerkelijk werker is dit om verschillende redenen een probleem:

- De kerkelijk werker heeft het gevoel illegaal voor te gaan. Ze worden gevraagd, en als ze aangeven niet over een consent te beschikken, zegt de kerkenraad vaak: ach, we knijpen een oogje toe, dat maakt niet zoveel uit. De kerkelijk werker stemt hier vaak mee in, maar daarmee gaan ze in tegen de regels van de kerk.
- Als kerkelijk werkers al jaren voorgaan, maar geen preekconsent krijgen toegekend, zorgt dit voor gevoelens van afwijzing; ze ervaren geen formele erkenning van iets wat ze vaak al wel jarenlang doen en/of waarvoor ze opgeleid zijn (M. van Andel, persoonlijke communicatie, 12-12-2012).

Voor de kerkenraden is er een ander probleem:

- Als de kerkelijk werker niet aan een preekconsent komt, mag deze officieel taken niet uitvoeren waarvoor een kerkenraad een kerkelijk werker vaak wel graag inzet, en waarop een kerkenraad soms zelfs rekent – omdat deze niet altijd op de hoogte blijken te zijn van de procedure rond de aanvraag van het preekconsent. Ter aanvulling hierop kan ik zelf melden dat ik soms personeelsadvertenties voor de functie van kerkelijk werker zie waarin het voorgaan ook vermeld wordt in de taakomschrijving. Maar officieel kan een kerkelijk werker pas een aanvraag doen als hij of zij in die gemeente werkt; het consent kan niet afgegeven worden als je als kerkelijk werker niet in een gemeente werkzaam bent (M. van Andel, persoonlijke communicatie, 12-12-2012).

Maar het onbevoegd voorgaan is ook voor de Protestantse Kerk Nederland een probleem:

- Volgens de CHE vraagt de situatie om adequaat beleid van de werkgevers (Schultz-Wijnsma 2010, p. 32), waaronder de PKN. Juist op het gebied van voorgaan en preekconsent is duidelijkheid gewenst. De kerk dient zichzelf als de praktijk waarin kerkelijk werkers worden ingezet en voorgaan, ingebed wordt in de formele structuur of als daar in elk geval meer duidelijkheid over komt.

1.3 Onderzoeksdoel en onderzoeksvraag

1.3.1 Onderzoeksdoel

Vanuit het geschetste praktijkprobleem – kerkelijk werkers gaan onbevoegd voor – en het geluid dat kerkelijk werkers laten horen over de procedure voor aanvraag van het preekconsent, namelijk dat die lastig is en dat de criteria als niet juist en niet praktijkgegrond worden ervaren, wil ik nader onderzoek doen naar de ervaringen met het preekconsent. Daarbij wil ik me niet alleen richten op de ervaringen van de kerkelijk werkers, maar op de ervaring van alle betrokkenen bij de procedure: kerkenraad, classis en kleine synode, juist omdat de procedure via al deze betrokkenen verloopt (zie hoofdstuk 2.4).

Het doel in het onderzoek is inzicht geven in de ervaringen van kerkelijk werkers, een kerkenraad, een classis in de provincie Utrecht en de kleine synode met betrekking tot de procedure voor aanvraag van het preekconsent.

Het doel van het onderzoek is het presenteren van een samenhangend beeld van de ervaringen van verschillende betrokkenen rond de procedure voor aanvraag van het preekconsent. Daarmee wil ik ook enkele aanbevelingen kunnen doen aan kerkelijk werkers, kerkenraden, classes en de kleine synode binnen de Protestantse Kerk in Nederland met betrekking tot de genoemde procedure, in de hoop dat het onbevoegd voorgaan van kerkelijk werkers afneemt.

1.3.2 Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag die uit het praktijkprobleem voortvloeit, luidt:

Hoe ervaren kerkelijk werkers, kerkenraad en classis in de provincie Utrecht, en de kleine synode de procedure rond het aanvragen en toekennen van een preekconsent?

De deelvragen die ik hierbij heb geformuleerd, zijn:

1. Wat zijn redenen voor kerkelijk werkers om wel of geen preekconsent aan te vragen?
2. Waarom stemmen kerkenraden al dan niet in met het verzoek tot aanvraag van een preekconsent?
3. Welke inhoudelijke criteria gelden er vanuit de classis en kleine synode voor het toekennen of afwijzen van een preekconsent?
4. Wat is de mening van kerkelijk werkers, kerkenraad, classis en de kleine synode ten aanzien van de gehanteerde criteria voor toekenning van het preekconsent?

Bij deelvraag 3 wil ik opmerken dat nadere kennis mij duidelijk heeft gemaakt dat een classis geen preekconsent toekent of afwijst, maar verantwoordelijk is voor de voortgang van de procedure. De vraag mag als zodanig gelezen worden. Bij deelvraag 4 bedoel ik met 'mening' niet alleen rationale argumenten, maar ook de ervaringen die daarachter schuilgaan. Als zodanig kan deze vraag gelezen worden.

1.4 Onderzoeksmethodiek

1.4.1 Onderzoekstype

Dit onderzoek is beschrijvend, omdat hierin de ervaringen met de procedure van het preekconsent door verschillende betrokkenen in kaart wordt gebracht.

1.4.2 Onderzoeksactiviteiten

Om antwoord te vinden op mijn onderzoeksvraag kies ik voor verschillende achtereenvolgende activiteiten:

1. Een enquête onder kerkelijk werkers in classes in Utrecht over ervaringen met de procedure preekconsent. Het doel hiervan is te komen tot een selectie van te interviewen kerkelijk werkers; ook wil ik hiermee een beeld krijgen van de ervaringen van kerkelijk werkers met het preekconsent.
2. Observatie vergadering preekconsent PKN in classis in provincie Utrecht → Deze activiteit is gericht op deelvraag 3.²
3. Zeven semi-gestructureerde topic-interviews, waarvan vier met kerkelijk werkers, een met een vertegenwoordiger van de kerkenraad waarin een kerkelijk werker werkzaam is, een met een vertegenwoordiger van de classis in de provincie Utrecht, en een met een vertegenwoordiger van de kleine synode. Deze activiteit is gericht op de deelvragen 1,2 en 4.

1.4.3 Onderzoekseenheden

Ik heb vier kerkelijk werkers, een kerkenraadslid, een lid van de classis en een lid van de kleine synode (Commissie Preekconsenten) geïnterviewd. Hieronder beschrijf ik hoe ik tot deze selectie ben gekomen.

Selectie respondenten kerkelijk werkers voor interviews

Aanvankelijk wilde ik een lijst met kerkelijk werkers van de PKN gebruiken en hieruit kerkelijk werkers selecteren. Dit bleek niet mogelijk, omdat de gegevens niet up-to-date waren en de PKN deze gegevens niet ongevraagd wilde verstrekken. Ik had via de VKW ook aan respondenten kunnen komen, maar dan had de VKW eerst toestemming moeten vragen aan deze kerkelijk werkers. Ik heb hiervan afgezien, omdat ik vond dat dat mogelijk de objectiviteit van het onderzoek in de weg zou kunnen staan. Ik heb er daarom uiteindelijk voor gekozen om naar kerkelijk werkers te zoeken via het Jaarboek van de PKN. Ik heb hierin de kerkelijk werkers benaderd in de classes Woerden, Hilversum,

² Dit heeft geen doorgang gevonden. In plaats daarvan heb ik de notulen van twee vergaderingen van de Commissie Preekconsenten (kleine synode) doorgenomen. Voor een verantwoording van deze keuze, zie hoofdstuk 5.

Amersfoort en Doorn. Ik heb voor deze classes gekozen, omdat dit in de omgeving van Utrecht was en voor mij haalbaar. Denkbaar is wel dat elke provincie op een eigen wijze met de rol van kerkelijk werkers als voorganger omgaat. Zo is aannemelijk dat men in een provincie (of classis) waar veel predikantsvacatures zijn, toeschietelijker is als het gaat om het verlenen van preekconsenten voor kerkelijk werkers. De keuze voor de provincie Utrecht zegt dus niet per definitie iets over de standpuntbepaling in andere provincies en/of classes.

Ik kwam uit op negentien kerkelijk werkers. Ik heb hen per mail benaderd, met een kleine uiteenzetting van het doel van mijn onderzoek en een korte enquête (zie Bijlage A). Ik heb in deze enquête ook gevraagd of de kerkelijk werker bereid was tot een interview.

Ik heb op basis van de enquêtes vier kerkelijk werkers kunnen selecteren voor een interview. Dit bleek een gevarieerde groep. Ze hadden allemaal een andere relatie met de procedure voor het preekconsent. Twee kerkelijk werkers (v) hadden het preekconsent nog in de oude bedeling gekregen, voor het ontstaan van de PKN, en hadden alleen ervaring met de herhalingsprocedure; één kerkelijk werker (m) heeft hem niet aangevraagd en gaat ook bewust niet voor; voor een kerkelijk werker (m) wordt de procedure nu gestart.

Selectie respondenten kerkenraad, classis en kleine synode

Ik wilde graag een kerkenraadslid interviewen dat te maken heeft (gehad) met de procedure. Ik heb er toen voor gekozen het kerkenraadslid te interviewen van de kerkelijk werker die nu voor de eerste keer start met de procedure. Deze keuze leek me de meest relevante informatie op te leveren voor dit onderzoek, aangezien voor de andere twee kerkelijk werkers die de procedure al enkele malen doorlopen hebben, de aanvraag meer routinematig verloopt. Ik had ook kunnen kiezen voor de kerkenraad van de kerkelijk werker voor wie geen consent wordt aangevraagd, maar dan zou ik te weinig informatie over de procedure zelf krijgen. Het betreffende kerkenraadslid is scriba van de Algemene Kerkenraad (AK); in de plaats waar hij scriba is valt de kerkelijk werker onder de verantwoordelijkheid van de AK, omdat deze bovenwijks wordt ingezet.

De twee kerkelijk werkers die al een preekconsent hebben, zitten in dezelfde classis en daarom heb ik gekozen voor een interview met de scriba van deze classis, aangezien binnen deze classis de procedure al vaker doorlopen is.

Voor de vertegenwoordiger van de kleine synode die over preekconsenten gaat, heb ik contact gezocht met het Bureau Kerkelijk Werkers en ben ik doorverwezen naar de voorzitter van de Commissie Preekconsenten. Omdat het niet lukte om binnen korte termijn een afspraak te maken, verwees hij mij door naar een ander lid van de commissie met wie ik een interview heb gehouden.

De kerkelijk werkers zijn in dit onderzoek geanonimiseerd, evenals de scriba van de kerkenraad, de scriba van de classis en de vertegenwoordiger van de Commissie Preekconsenten. Ze worden in dit onderzoek respectievelijk weergegeven als: KW1, KW2, KW3, KW4, K, C, CP.

1.5 Leeswijzer en kernbegrippen

1.5.1 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk, schetst hoofdstuk 2 een theoretisch kader met betrekking tot het al dan niet bevoegd voorgaan van kerkelijk werkers. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de resultaten van het praktijkonderzoek, en hoofdstuk 4 trekt conclusies op basis van de praktijk en theorie, en geeft aanbevelingen. Hoofdstuk 5 biedt een reflectie op het onderzoek en een reflectie op de theologie die met de rol van de kerkelijk werker als voorganger samenhangt.

Als leeswijzer gelden ook enkele praktische opmerkingen. Waar ik in dit onderzoek een kerkelijk werker met 'hij' aanduidt, kan ook 'zij' gelezen worden. In dit verslag komen daarnaast vaak woorden voor als 'preken', 'voorgaan' en 'diensten leiden'. De woorden 'voorgaan' en 'diensten leiden' impliceren in dit verslag dat er ook wordt gepreekt. De woorden 'kleine synode' en 'Commissie Preekconsenten' zijn in dit onderzoek synoniem, zij het dat de kleine synode met betrekking tot de procedure voor het preekconsent in de praktijk wordt bijgestaan door de Commissie Preekconsenten, die dit werk voor haar verricht, en dat het werk van de kleine synode uiteraard meer omvat dan het onderwerp preekconsent.

1.5.2 Kernbegrippen

In dit onderzoeksverslag staan de onderstaande begrippen centraal:

Ambt – Het ambt is een bijzondere taak in het openbare leven die door een hoger gezag aan iemand wordt toevertrouwd en ten gevolge waarvan hij/zij met volmacht komt tot anderen (Lekkerkerker, geciteerd in Generale Synode 2012a, p. 10).

Classis – Vergadering binnen een protestantse kerk, bestaande uit afgevaardigden van kerken in een bepaalde regio (Van Dale 2009).

Commissie Preekconsenten – commissie aan wie de kleine synode de taak van de procedure voor aanvraag van preekconsent heeft uitbesteed (www.pkn.nl).

Kerkelijk werker – Een 'kerkelijk werker' in de Protestantse Kerk in Nederland is een hbo-opgeleide beroepskracht die ingeschreven staat in het Register Kerkelijk werkers van de Protestantse Kerk en die in de regel werkzaam is in een kerkelijke gemeente, op een grootstedelijk kerkelijk bureau, of bij een instelling. De werkterreinen kunnen variëren: missionair of diaconaal werk, gemeente-opbouw, pastoraat (geestelijke verzorging), jeugdwerk (*Registratietraject 2012–2013*).

Kerkenraad – College van ouderlingen, diakenen en predikant(en) dat het toezicht heeft over een protestantse kerkelijke gemeente (Van Dale 2009).

Kerkorde – Reglement van een kerkgenootschap (Van Dale 2009).

Kleine synode – kerkvergadering (Van Dale 2009).

Preekconsent – Kerkelijke toestemming om te preken (Van Dale 2009).

Protestantse Kerk Nederland – Kerkgenootschap dat in 2004 is ontstaan door fusie van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk.

Register Kerkelijk Werkers – Bij inschrijving in het Register van kerkelijk werkers verkrijgt een kerkelijk werker de bevoegdheid van kerkelijk werker in de PKN. Voorwaarden tot inschrijving zijn:

- Bachelor-diploma theologie (studierichting Godsdienst-Pastoraal Werk) van een door de Protestantse Kerk in Nederland erkende opleiding (of in uitzonderingsgevallen een ander, relevant hbo-diploma)
- Verklaring of certificaat of aantekening van de gevolgde 'PKN-route' (minor)
- Aantoonbaar lidmaatschap van de Protestantse Kerk in Nederland
- Positieve referentie uit de plaatselijke gemeente
- Positief resultaat van het gesprek met de Inschrijvingscommissie van het Register over motivatie en de vertrouwdeheid met leven en belijden van de kerk (*Registratietraject 2012–2013*).

Hoofdstuk 2

De kerkelijk werker als voorganger

Het praktijkonderzoek naar ervaringen met het preekconsent staat in een breder kader. Het hangt samen de visie van de protestantse kerk op de rol en positie van de kerkelijk werker, en in het verlengde daarvan op het voorgaan van kerkelijk werkers; de basis van die visie wordt gevormd door de ambtstheologie van de kerk. Om dit onderzoek goed in te bedden in de theorie, gaat dit hoofdstuk nader op deze onderwerpen en hun samenhang in.

Het praktijkprobleem zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, is het feit dat kerkelijk werkers onbevoegd blijken voor te gaan. Paragraaf 1 geeft een uitgebreide beschrijving van deze situatie op basis van de gegevens uit alumnionderzoeken van de CHE en een peiling die gehouden is onder kerkelijk werkers door de VKW.

Dat kerkelijk werkers onbevoegd voorgaan is echter niet nieuw en dat heeft onder andere te maken met de positie, rol en functie van de kerkelijk werker die binnen de kerk niet altijd duidelijk is geweest. Paragraaf 2 laat zien dat de kerkelijk werker meerdere voorgangers heeft gehad die eveneens worstelden met een onduidelijke rol en functieomschrijving.

Wat maakt eigenlijk dat het voorgaan en preken van de kerkelijk werker niet alleen nu, maar ook eerder al in de geschiedenis, als problematisch wordt ervaren? Waar zitten de knelpunten? Voor het antwoord op deze vraag komen we uit bij de ambtsvisie van de protestantse kerk, die in paragraaf 3 uiteengezet wordt. Hierbij komt ook de actuele stand van zaken met betrekking tot de ambtsvisie op de kerkelijk werker aan de orde.

Deze ambtsvisie voert ons terug naar de procedure voor het preekconsent, die als uitwerking van de kerkorde bekendstaat als de Generale regeling preekconsent. Paragraaf 4 beschrijft deze regeling voor kerkelijk werkers.

Paragraaf 5 vat de bevindingen van dit hoofdstuk samen.

2.1 Voorgaan in de praktijk

2.1.1 De hbo-theoloog in beeld – 2008

In het kwantitatieve alumnionderzoek *De hbo-theoloog in beeld* wordt de arbeidsmarktpositie onderzocht van studenten die tussen 2003 en 2006 zijn afgestudeerd aan de opleidingen hbo-theologie, zowel van de GL (Godsdienstleraar)-variant als de GPW (Godsdienst Pastoraal Werker)-variant. Hieruit komt het volgende beeld naar voren als het gaat om het voorgaan van de kerkelijk werkers in de PKN. Op de vraag 'Gaaf u voor in erediensten/samenkomsten' antwoordt 57% van de respondenten bevestigend. De kerntaken in het houden van erediensten komen ook duidelijk naar

voren bij de vraag naar de taken die daadwerkelijk vervuld worden: spreken/preken (52%), liturgie verzorgen (38%). Taken op het gebied van de sacramentsbediening en zangleiding liggen veel lager (resp. 10% en 8%) (Lagemaat, 2008, p. 21).

Uit dit onderzoek blijkt verder dat 80% van de kerkelijk werkers die verbonden zijn aan een PKN-gemeente, regelmatig voorgaan.³ Over preekconsenten wordt in dit onderzoek niets gemeld.

De aanbeveling die volgt uit het onderzoek met betrekking tot het voorgaan van hbo-theologen in erediensten, luidt dat dit een punt van aandacht is voor de werkgevers “die op dit punt nog geen adequaat beleid hebben ontwikkeld. Er ligt hier een duidelijke noodzaak om de behoeften van de hbo-theoloog zelf en van delen van het werkveld goed op elkaar aan te laten sluiten” (Lagemaat, 2008, p. 27).

2.1.2 Inspireren of ontberen – 2009

Inspireren of ontberen is een breed onderzoek naar de arbeidspositie van kerkelijk werkers binnen en buiten de PKN. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het lectoraat Gemeenteopbouw van de CHE. Van het totaal aantal respondenten gaat 77,6% voor in erediensten. Van dat percentage is 97% werkzaam in een PKN-gemeente. Van de diensten waarin deze PKN kerkelijk werkers voorgaan, is 82% een gewone eredienst en 18% een bijzondere dienst (Schultz-Wijnsma, 2009, p. 23). Van degenen die voorgaan in diensten geeft 100% spreken/preken als taak aan. Maar slechts 51,4% van degenen die voorgaan, beschikt over een preekconsent. Van de 48,6% die geen preekconsent bezit, heeft 7,3% dit wel aangevraagd, maar niet gekregen (Schultz-Wijnsma, 2009, pp. 23-24).⁴

Voor het feit dat kerkelijk werkers niet mogen preken, bestaat enerzijds respect. Zo is nu eenmaal de kerkorde. Anderzijds klinken er in sommige reacties ook geluiden door die getuigen van onbegrip. Zoals onderstaande: In mijn positie bij de vorige gemeente heb ik een preekconsent gekregen. 8 jaar ben ik voorgegaan in diensten. In mijn huidige baan is dit nog niet opnieuw gegeven. De regels zijn kennelijk belangrijker dan gebleken geschiktheid. Het is niet goed voor de gemeente en voor de waardering van de sacramenten, dat er enkele keren per jaar iemand van buiten, die verder geen contact met de wijkgemeente heeft, komt om de sacramenten te bedienen (Sacramentenboer genoemd in mijn wijkgemeente). In de sacramenten zowel doop als avondmaal is het element gemeenschap sterk aanwezig (Schultz-Wijnsma, 2009, p. 24).

Het onderzoek doet met betrekking tot de praktijk van het voorgaan van kerkelijk werkers ten slotte een aanbeveling voor verder onderzoek naar de overeenkomsten en verschillen tussen HBO- en academisch opgeleide theologen. Het is dan van belang om te kijken naar de aanwezige en vereiste competenties bij beide groepen als het gaat om de kerntaken van het voorgangerschap in het algemeen, en in het bijzonder bij het voorgaan in diensten (Schultz-Wijnsma, 2009, p. 32).

³ Het aantal respondenten in dit onderzoek is 274. Daarvan zijn er 76 kerkelijk werkers binnen de PKN (Lagemaat, 2008, p. 64). In totaal gaan meer dan zestig van de 76 kerkelijk werkers binnen de PKN voor in erediensten/samenkomsten (Lagemaat, 2008, p. 53).

⁴ Het merendeel van de respondenten is kerkelijk werker binnen de PKN, maar in de weergave van de percentages is niet altijd duidelijk wanneer het over de kerkelijk werker binnen of buiten de PKN gaat.

2.1.3 Alumnionderzoek GPW en GL – 2010

Dit kwantitatieve alumnionderzoek is een voortzetting van het onderzoek *De hbo-theoloog in beeld* en onderzoekt de positie van de alumni tussen 2007 en 2008.

Op de vraag ‘Gaaf u voor in erediensten/samenkomsten?’ antwoordt 70% van de 136 respondenten bevestigend (Lagemaat, 2010, p. 21). Dit is 13% meer ten opzichte van de alumni van 2003-2006. Van de alumni die werken in een PKN-gemeente geeft 77% aan voor te gaan in diensten.⁵ Over het preekconsent wordt in dit onderzoek niets gemeld.

De aanbeveling uit het onderzoek van 2008 wordt herhaald: het voorgaan van hbo-theologen blijft een punt van aandacht voor werkgeversbeleid.

2.1.4 Peiling Vereniging Kerkelijk Werkers – 2012

De VKW heeft in 2012 een peiling gehouden om de ervaringen van kerkelijk werkers in het werkveld te onderzoeken. Van de 311 vragenlijsten die er zijn verstuurd, zijn er 214 reacties binnen gekomen. De gegevens zijn dus gebaseerd op circa 70% van de leden (VKW, 2012, p. 1).

Met betrekking tot het preken en het preekconsent kunnen aan de peiling de volgende gegevens worden ontleend. Van de 214 leden beschikken er 47 over een preekconsent. Het aantal kerkelijk werkers dat voorgaat in bijzondere vieringen, erediensten en uitvaartdiensten ligt beduidend hoger, respectievelijk 102, 106 en 113.⁶ Van degenen die aangeven dat voorgaan in erediensten een veel voorkomende activiteit is, beschikt slechts circa 30% over een preekconsent. Gemiddeld gaan zij 20 keer per jaar voor. Van degenen die regelmatig voorgaan, beschikt 70% niet over een preekconsent. Daarvan gaat circa 37% regelmatig voor, met een gemiddelde van 36 keer per jaar. De VKW noemt de gegevens rond het voorgaan dan ook “spannend” en “een probleem” (VKW, 2012, p. 6).

Met betrekking tot het preekconsent zijn er door kerkelijk werkers twee soorten opmerkingen gemaakt. Uit de eerste soort opmerkingen blijkt dat kerkelijk werkers het vaak onprettig vinden om voor te gaan als ze geen preekconsent hebben. Dat geeft het voorgaan een ‘illegaal’ karakter, ook als de kerkenraad hiervoor verantwoordelijkheid neemt. De tweede soort opmerkingen heeft betrekking op de procedure voor aanvraag van het preekconsent. Deze wordt ervaren als lastig; ook worden de criteria niet altijd als juist en praktijkgegrond gezien (VKW, 2012, p. 6).

⁵ Van het totaal aantal afgestudeerde hbo-theologen in dit onderzoek werkt 57% in een PKN-gemeente (Lagemaat, 2010, p. 12). Maar tegen welk cijfer die 57% afgewogen moet worden, wordt uit dit onderzoek niet duidelijk.

⁶ De VKW plaatst bij deze gegevens wel een voorbehoud: “Vooraf moeten wij hierbij opmerken dat onze indruk is dat onze vraag ‘Gaaf u regelmatig voor in erediensten?’ uiteenlopend werd geïnterpreteerd. Wat wij verstaan onder ‘eredienst’ is de officiële zondagse kerkdienst waarin de kerkelijke gemeente samenkomt onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad. Voor respondenten is dit begrip mogelijk minder afgebakend en is bij de beantwoording ook uitgegaan van wat wij bedoelden onder ‘bijzondere vieringen’. Dat moet in aanmerking worden genomen bij het lezen van deze gegevens” (VKW, 2012, p. 6).

2.2 Voorgangers van de kerkelijk werker

De bevoegdheid om te preken is in de protestantse kerk in principe voorbehouden aan de predikant met academische opleiding die in het ambt van dienaar des Woord is bevestigd. Het feit dat er in de praktijk een toename is van het aantal kerkelijk werkers in de kerk die regelmatig voorgaan, maakt dat er wat betreft hun positie, rol en taakomschrijving ten opzichte van de predikant op dit punt onduidelijkheid ontstaat. Want wat is dan eigenlijk het verschil?

Deze situatie is niet nieuw in de kerk. Hoewel de aanwezigheid van de kerkelijk werker in de protestantse kerk betrekkelijk jong is en hun aantal toeneemt,⁷ heeft de kerkelijk werker meerdere 'voorgangers' gehad, zoals ziekentroosters, godsdienstonderwijzers, zendingswerkers en wika's. Zij verrichtten in de kerk nuttig en noodzakelijk werk als "werkers op het tweede plan" (Hoek & Paas, 2010, p. 13; Post, 2006, p. 24).⁸ Ook bij hen bleek hun rol en functie onduidelijkheid te geven.

2.2.1 Ziekentroosters

Van de zestiende tot de achttiende eeuw waren er 'ziekentroosters' die zich bewogen op het pastorale vlak. Aan ziek- en sterfbedden lazen deze 'werkers' uit de Bijbel, spraken vermanende woorden en gingen voor in de gebeden. Daarnaast voerden zij tot de negentiende eeuw ook taken uit op het gebied van catechese en verkondiging. Hoek & Paas vergelijken het voorkomen van 'ziekentroosters' naast predikanten met de situatie in de medische praktijk van die dagen, waarin naast de officiële dokters ook niet-academisch opgeleide chirurgijns en barbiers functioneerden (Hoek & Paas, 2010, p. 14).

Aanvankelijk werden deze ziekentroosters door de overheid betaald, maar hieraan kwam een einde met de beëindiging van de monopoliepositie van de Gereformeerde Kerk in Nederland. De stedelijke overheden stopten toen de betaling aan deze mensen en de kerk werd hiervoor verantwoordelijk geacht. Dit leidde tot een afname van het aantal ziekentroosters. In het Algemeen Reglement dat in 1816 in de toenmalige Nederlands Hervormde Kerk werd ingevoerd, golden de ziekentroosters als godsdienstonderwijzers met bijzondere opdracht. De ziekentrooster verdween dus van het toneel en maakte plaats voor de godsdienstonderwijzer. Deze godsdienstonderwijzers kregen vaak taken in kleine buurtschappen waar geen predikanten werkzaam waren. Ook voerden zij taken uit op het gebied van pastoraat en catechese, waarmee zij de predikanten ondersteunden, die als gevolg van bevolkingsgroei meer werk hadden.

⁷ Sinds eind jaren negentig van de vorige eeuw is het aantal kerkelijk werkers in de kerk toegenomen. Het onderzoek *Inspireren en ontbereren* meldt dat er in 2009 800 kerkelijk werkers geregistreerd stonden (Schultz-Wijnsma, 2009, p. 13), terwijl dat er in 1999 nog maar 460 waren (Schultz-Wijnsma, 2009, p. 6). Op basis van de gegevens in het *Jaarboek Protestantse Kerk in Nederland 2011-2012* kom ik op 683 geregistreerde kerkelijk werkers (Protestantse Kerk in Nederland, 2011, pp. 449-462).

⁸ Deze term is ontleend aan het promotieonderzoek van theoloog G.J. Mink met als onderwerp de opkomst en het functioneren van evangelisten in Nederland in de tweede helft van de negentiende eeuw (Post, 2006, p. 24).

2.2.2 Evangelisten, hulppredikers en zendeling-leraren

Onder invloed van verschillende ontwikkelingen in de negentiende eeuw – een predikantentekort, toenemende onkerkelijkheid, sociale problematiek en een vernieuwd zendingsbewustzijn – ontstonden er in de loop van de tijd een nieuwe soort werkers:

- de evangelist/sociaal werker in stadswijken;
- de hulpprediker;
- de zendeling-leraar in dienst van een zendingsgenootschap.

Evangelisten waren niet academisch opgeleid en hadden zichzelf gevormd. Ze hielden zich niet alleen met evangelisatiewerk in de stad bezig, maar werkten ook vaak als hulpprediker in afgelegen gebieden waar geen predikant was. Vaak deden ze het werk van een predikant, maar ze werden niet bevestigd in het ambt en mochten niet de sacramenten bedienen, ook al bleek hier in de praktijk wel behoefte aan (Post, 2006, p. 26).

De zendeling-leraar en de hulppredikers van de Protestantse Kerk in Nederlands-Indië ('Indische Kerk') vormden een aparte categorie omdat ze werkzaam waren buiten de landsgrenzen. Deze werkers kregen wel een ambtelijke status en mochten ook de sacramenten bedienen, vanwege het tekort aan predikanten dat hiervoor beschikbaar was. De bevoegdheid gold echter voor het werken buiten de staatsgrenzen en beperkte zich tot de gemeenten 'uit de heidenen'. De zendeling-leraren waren niet bevoegd om de sacramenten te bedienen in de Indische Kerk zelf en als zij alsnog 'regulier' predikant wilden worden in Nederland, moesten ze daarvoor de 'gewone opleiding' volgen.

2.2.3 Wika's: werkers in kerkelijke arbeid

In de twintigste eeuw, na de Tweede Wereldoorlog, ontstond de beroepsgroep van de 'werkers in kerkelijke arbeid' (wika's), opgeleid aan de sociale academie Kerk en Wereld (ook bekend als De Horst in Driebergen). De noden van de samenleving na de Tweede Wereldoorlog vroegen om de nodige specialisaties – vrijetijdsbesteding door de jeugd, arbeidspastoraat, evangelisatie, recreatiepastoraat en het werkterrein van de predikanten werd te veelomvattend. De bedoeling was dat deze wika's op hun manier zouden bijdragen aan de roeping van de kerk door op verschillende manieren present te zijn. Het instituut Kerk en Wereld hoopte dat er een ambtelijke status mogelijk was voor de wika's, maar in het Reglement op de kerkelijke medewerkers uit 1947 van de Nederlands Hervormde Kerk werd het voorstel gedaan dat de wika's in de bediening zouden worden gesteld. In de praktijk bleken de wika's binnen de kerk echter veel taken te doen, en juist ook predikantstaken. Toch bleef een ambtelijke status uit. Dat gaf veel onvrede. Uiteindelijk verdween de opleiding De Horst en verdwenen ook de wika's uit de kerk.

2.3 De ambtsvisie

In 2011 neemt de synode van de Protestantse Kerk de historische beslissing dat de kerkelijk werker onder bepaalde voorwaarden kan worden bevestigd in het ambt van ouderling of diaken. Daarmee heeft de kerkelijk werker een duidelijker positie en rol gekregen in de gemeente dan hij in het

verleden heeft gehad. Toch is daarmee het praktijkprobleem zoals geschetst in hoofdstuk 1, niet verdwenen. De kerkelijk werker heeft nu hij in het ambt wordt bevestigd, niet automatisch de bevoegdheid om voor te gaan.⁹ Hiervoor heeft hij een preekconsent nodig.

De reden dat een kerkelijk werker alleen onder bepaalde voorwaarden mag voorgaan, hangt samen met de ambtsvisie binnen de Protestantse Kerk die geworteld is in de luthers-calvinistische traditie. Ik breng eerst die ambtsvisie zoals verwoord in de *Nota Ambtsvisie* (Generale Synode, 2012a) nader voor het voetlicht en laat zien hoe deze doorwerkt in de recent genomen beslissing.

2.3.1 Ambtsvisie van de Protestantse Kerk in Nederland

“Het kerkelijk ambt is een dienst in het midden van de gemeente, die bedoelt de gemeente bij haar identiteit (en dus ook haar opdracht) te bewaren” (Generale Synode, 2012a, p. 9).¹⁰ Over deze formulering zijn alle kerken binnen de PKN het eens en dat vormt dan ook het centrale uitgangspunt voor het denken over het ambt in de protestantse kerken, zoals verwoord in de *Nota Ambtsvisie*.

De nota zet de hoofdlijnen uiteen die worden weergegeven in de Protestantse Kerkorde (PKO). In de kerkorde gaat het allereerst om het ‘ambt aller gelovigen’; gemeenteleden worden geroepen om zich met hun gaven, geschonken door de heilige Geest, in te zetten voor de opbouw van de gemeenschap. Vervolgens wordt aangegeven dat de gemeente – sociologisch en theologisch – een vorm van leidinggeven nodig heeft, om de gemeente bij het heil en haar roeping in de wereld te bewaren. Hiertoe ‘dienen’ de ambten. Letterlijk, want: “Alle nadruk ligt op het ambt als dienst aan de gemeenschap. Dit is geheel naar het Woord en voorbeeld van de Heer van de Kerk, Jezus Christus: Hij is niet gekomen om te heersen maar om te dienen” (Generale Synode, 2012a, p. 13). Vervolgens onderscheidt de nota, in navolging van de kerkorde en met een verwijzing naar de protestants-lutherse traditie, de drie gangbare ambten in de kerk: dat van predikant, ouderling en diaken. In deze drie ambten weerspiegelen zich de drie wezenskenmerken van het gemeentezijn: “De gemeente verwijst in Woord (de predikant), gemeenschap (de ouderling) en dienst (diaken) naar Christus die haar Hoofd is. Het heil en de roeping liggen in de omgang met God, de gemeenschap met elkaar en de dienst in de wereld” (Van de Heuvel in Generale Synode, 2012a, p. 15).¹¹

Vanuit deze hoofdlijnen wordt het gesprek geopend over actuele ontwikkelingen die zich in de kerk voordoen met betrekking tot het denken over het ambt. Het gaat dan om de ambtsvisie van gemeenteleden (‘ambt’ als roeping van Godswege versus ‘ambt’ als noodzakelijke taak); om mogelijkheden voor ‘loopbaanontwikkeling’ voor predikanten. Ook wordt het voorstel gedaan voor een predikant als ‘pastor pastorum’; een predikant die een bovenplaatselijke functie vervult als vertrouwenspersoon voor andere predikanten en kerkelijk werkers.

In deze ambtsnota staat de ambtstheologie zoals verwoord in de PKO centraal. Deze vormt het uitgangspunt voor verdere bezinning en staat dus niet ter discussie. Hoewel de mogelijkheid voor de kerkelijk werker om in het ambt gesteld te worden in deze nota wordt aangekondigd, ontbreekt de

⁹ Deze twee worden vaak in één adem genoemd. In dit onderzoek ligt de nadruk op het voorgaan en preken.

¹⁰ Dit citaat is ontleend aan een notitie van de Raad van Kerken over dit onderwerp.

¹¹ Geciteerd uit P. van den Heuvel. (2004). *Toelichting op de kerkorde*. Zoetermeer: Boekencentrum.

theologische onderbouwing hiervoor.¹² De actuele ontwikkeling dat er een toename is van het aantal kerkelijk werkers alsmede het feit dat deze kerkelijk werkers bijvoorbeeld op grote schaal al dan niet bevoegd voorgaan en daarmee een taak verrichten die voorbehouden is aan 'de dienaar des Woords', wordt in deze nota niet genoemd noch gesignaleerd. Toch was dit gegeven bekend. In een eerdere nota *Positie HBO-theoloog – kerkelijk werker* (2011) komt dit namelijk wel ter sprake. Zie hiervoor de volgende paragraaf.

2.3.2 De kerkelijk werker in het ambt

De bovengenoemde nota is verschenen op het moment dat de ambtsdiscussie over de kerkelijk werker is afgerond. Sinds het ontstaan van de PKN in 2004 is er over de plaats van de kerkelijk werker gediscussieerd binnen de synode, met steeds wisselende voorstellen.

In de nota *Om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon* (2005) wordt gesteld dat er meer aandacht moet komen voor het profiel en de plek van de kerkelijk werker in de gemeente. De nota *Pastor in beweging* (2006) doet het voorstel om de kerkelijk werker te benoemen in het ambt van ouderling, maar dit voorstel wordt in *Werk in de wijngaard* (2007) afgewezen met het argument dat betaalde en onbetaalde ouderlingen niet naast elkaar kunnen functioneren. Het voorstel wordt gedaan voor een 'vierde ambt'. De nota *De wissel voorbij* (2008) wijst dit 'vierde ambt' af en stelt voor om kerkelijk werkers te benoemen als predikant-vicaris, waarbij deze zich onder supervisie van een predikant kan ontwikkelen tot een junior-predikant. Dit voorstel wordt afgewezen door de synode en komt ook niet meer terug in *De hand aan de ploeg* (2009). In dit rapport wordt voorgesteld dat de kerkelijk werker in de bediening blijft, en geen preekconsent meer krijgt, maar dat het in sommige gevallen mogelijk moet zijn om een kerkelijk werker te benoemen als predikant indien deze een traject van geschiktheidsbeoordeling heeft voltooid en een homiletische en liturgische bijscholing heeft gevolgd. Zij werken, staande in het ambt, altijd onder supervisie van een predikant-mentor uit de werkgemeenschap.

Hierop volgt de nota *Positie HBO-theoloog – kerkelijk werker* in 2011 waarin wordt voorgesteld om de kerkelijk werker onder bepaalde voorwaarden te bevestigen als ouderling of diaken met een speciale functie. Ook kan hij als dit de gemeente dient, een preekconsent aanvragen. Dit voorstel is door de synode overgenomen. De argumentatie voor deze beslissing is als volgt: de ontwikkeling en waardering in het ambt van ouderling kent een grote beweeglijkheid. Er is zelfs in het verleden (17^e en 20^e eeuw) voorgesteld dat dit ambt deels ook betaald kan worden uitgevoerd (Beleidscommissie predikanten, 2011, p. 19). De kerkelijk werker aanstellen in het ambt van ouderling zou een uitwerking kunnen zijn van die 'beweeglijkheid'. Er wordt in hetzelfde rapport gesteld dat vanuit de traditie het ambt van dienaar des Woords ecclesiologisch als het centrale ambt moet worden aangemerkt (Beleidscommissie predikanten, 2011, p. 22). Een kerkelijk werker mag daarom niet zomaar voorgaan. Hiervoor is een preekconsent nodig. Het praktijkprobleem dat er veel kerkelijk

¹² Nota ambtsvisie, p. 16: 'In het verlengde van ord. 2-18 ligt het recente besluit van de generale synode om mogelijk te maken dat in een gemeente, die in bijzondere omstandigheden verkeert, haar kerkelijk werker die tot ouderling met bepaalde opdracht is bevestigd en een preekconsent heeft, de bevoegdheid kan ontvangen om de sacramenten te bedienen en andere ambtelijke handelingen van de predikant te verrichten. De verlening van deze opdracht wordt bekrachtigd onder handoplegging van een predikant, waarmee ook hier een verbinding wordt gelegd met het ambtswerk van de predikant.'

werkers zijn die onbevoegd voorgaan, wordtesignaleerd en er wordt gesteld dat zich dit niet goed verhoudt tot het restrictieve beleid dat op dit punt wordt gevoerd. Er wordt voorgesteld om dit beter te regelen en om de afgifte van consenten te verbinden aan liturgische en homiletische scholing, en hierbij de suggesties te volgen die eerder door de Generale Synode zijn gedaan (Generale Synode, 2012b, p. 16). De uitwerking hiervan is te vinden in paragraaf 5.

Kort samengevat zijn per 1 januari 2013 de nieuwe regels voor de kerkelijk werker van kracht:

Hoofdregel is dat de kerkelijk werker wordt bevestigd in het ambt van ouderling of diaken met een bepaalde opdracht voor de duur van de aanstelling indien hij/zij:

a. Voldoet aan de gestelde voorwaarden;¹³ b. Werkzaam is op de taakvelden pastoraat, gemeenteopbouw, geestelijke vorming, missionair of diaconaal werk; c. een aanstelling heeft van minimaal 12 uur per week gedurende minimaal 1 jaar (Dienstenorganisatie Protestantse Kerk, 2013, p. 2).

2.4 Generale regeling preekconsent¹⁴

Met een consent mogen kerkelijk werkers voorgaan. De procedure hiervoor is te vinden in de Generale regeling preekconsent, een uitwerking van de kerkorde. In deze regeling staat verwoord hoe kerkelijk werkers,¹⁵ theologiestudenten of afgestudeerde theologen hun preekbevoegdheid kunnen halen. In deze paragraaf wordt de regeling voor de kerkelijk werker kort uiteengezet.

De aanvraag gaat in het algemeen vergezeld van een verklaring over belijdenis en wandel die is afgegeven door de kerkenraad van de gemeente waar de betrokkene als belijdend lid behoort, en van een preek over een door betrokkene gekozen Schriftgedeelte, met een orde van dienst en de daarbij gekozen Schriftgedeelten en liederen (GRP I 1.4).

De procedure wordt voor kerkelijk werkers in een gemeente uitgewerkt in acht punten. Het eerste artikel beschrijft de voorwaarden waarop aan kerkelijk werkers een preekconsent worden verleend; als: 1) zij een aanvullende homiletische en liturgische vorming hebben ontvangen en 2) aan de kleine synode is gebleken dat er geen mogelijkheid is om op andere wijze in voldoende mate te voorzien in het voorgaan in de kerkdiensten in de gemeente die het consent aanvraagt.¹⁶

¹³ Voorwaarden zijn: 1) de kerkelijk werker heeft een erkende HBO opleiding Godsdienst Pastoraal Werk gevolgd, 2) is belijdend lid van de PKN; 3) is na toelating ingeschreven in het kerkelijk register; 4) is werkzaam op het gebied van pastoraat, gemeentevorming, geestelijke vorming, missionair of diaconaal werk (Dienstenorganisatie Protestantse Kerk 2013, p. 1).

¹⁴ Generale regeling voor het verlenen van consent tot het leiden van kerkdiensten. Afgekort tot: GRP.

¹⁵ Er is ook een procedure voor kerkelijk werkers in een instelling, die verloopt grotendeels hetzelfde, alleen is initiatiefnemer voor het aanvragen van het preekconsent de instelling zelf of de kerkenraad onder welks verantwoordelijkheid de instelling valt.

¹⁶ Deze voorwaarden zijn zeer recent van kracht gegaan (2013). De voorwaarden waren: 1) de kerkelijk werker behoort tot een gemeente of een combinatie van gemeente of tot een streekgemeente; 2) in die gemeente is (nog) geen predikant beroepen, en er is in die gemeente een gemeenschappelijke regeling getroffen (ordinantie 4-11); 3) voor de kleine synode is duidelijk dat er niet op een andere manier voorzien kan worden in

De kerkenraad dient de aanvraag voor een preekconsent in bij de scriba van de classicale vergadering. Daarin wordt aangegeven waarom niet op een andere wijze kan worden voorzien in een voorganger, en er wordt ook aangegeven waarom de betreffende kerkelijk werker in staat is kerkdiensten te leiden (GRP, III 6.2).

Het breed moderamen van de classis zendt de aanvraag met hun advies door naar de scriba van de kleine synode. Dit gebeurt nadat de classis zich ervan heeft vergewist dat er geen andere mogelijkheid is tot het voorgaan in de kerkendiensten in de gemeente, dat de betrokkene over voldoende kwaliteiten beschikt en dat er een predikant binnen de classis is die supervisie kan voeren over de kerkelijk werker, of dat er een andere manier van begeleiding is (GRP, III 6.3).

De kleine synode of een daartoe door hen ingestelde commissie besluit een consent te verlenen nadat deze een onderzoek heeft ingesteld en hierover een advies heeft uitgebracht.

Het preekconsent wordt verleend voor de duur van de aanstelling van de kerkelijk werker in de desbetreffende gemeente met een maximum van vier jaar. Als de betrokkene nog niet eerder een preekconsent heeft gehad, is de duur van het consent twee jaar.¹⁷ Een preekconsent geldt in de gemeente waar de kerkelijk werker werkzaam is, of in de diverse gemeenten in de classis – als dit door het moderamen van de classis wordt gedragen. Voor een verlenging van het preekconsent geldt dat de kerkelijk werker opnieuw de bovenstaande procedure doorloopt.

In principe stelt de GRP dat een kerkelijk werker met een preekconsent alleen diensten kan leiden. Maar aan de kerkelijk werker die in het ambt is bevestigd, kan het breed moderamen van de classis waarin de kerkelijk werker werkzaam is, ook de bevoegdheid verlenen om in gemeenten die in bijzondere omstandigheden verkeren doop en avondmaal te bedienen, de belijdenis van het geloof af te nemen, ambtsdragers te bevestigen, trouwdiensten te leiden en de zegen uit te spreken.¹⁸

2.5 Samenvatting – De kerkelijk werker als voorganger

Kerkelijk werkers gaan vaak voor, zo blijkt uit onderzoek. Voor een groot deel gebeurt dat voorgaan onbevoegd. De CHE geeft dit praktijkprobleem weer in haar rapporten en vraagt om adequaat beleid van de werkgever op dit punt. De VKW constateert een ‘spanningsveld’. Er is een kloof tussen theorie – kerkelijk werkers zonder preekconsent zijn niet bevoegd om voor te gaan – en de praktijk – kerkelijk werkers gaan wel voor.

een voorganger en 4) de kerkelijk werker ontvangt aanvullende liturgische en homiletische vorming. Op basis van deze voorwaarden zijn er mogelijk meer kerkelijk werkers afgewezen dan met de huidige voorwaarden het geval is. De voorwaarden zijn dus versoepeld.

¹⁷ Dit is eveneens een recente wijziging. Het was voorheen een jaar.

¹⁸ Die bijzondere omstandigheden zijn: 1) de gemeente heeft niet voldoende financiële middelen om een predikant voor ten minste een derde van de volledige werktijd te beroepen; 2) kerkordelijke vormen van samenwerking (...) zijn niet toepasbaar of leiden er niet toe dat alsnog een predikant kan worden beroepen en 3) de gemeente is in staat om voor ten minste 36 maanden (3 jaar) een kerkelijk werker voor ten minste een derde van de volledige werktijd aan te stellen (Dienstenorganisatie Protestantse Kerk, 2013, p. 4).

De procedure om een preekconsent aan te vragen wordt door kerkelijk werkers ervaren als 'lastig', ook al wordt uit de literatuur niet precies duidelijk wat er 'lastig' is. Daarnaast uiten zij kritiek op de gehanteerde criteria. Die zijn 'onjuist' en 'niet praktijkgegrond'.

Een terugblik op de geschiedenis leert dat het voorgaan van kerkelijk werkers nooit een vanzelfsprekende zaak was, maar wel voorkwam. Er zijn in de afgelopen twee eeuwen 'werkers op het tweede plan' geweest die functioneerden naast de predikant op het gebied van pastoraat, catechese en voorgaan. Maar doordat predikantstaken en taken van 'werkers' elkaar in sommige opzichten overlaptten, ontstond er onduidelijkheid en discussie over hun bevoegdheid en ambtelijke status. De ambtelijke status van dienaar des Woords bleef voorbehouden aan de predikant.

Dat laatste is nog altijd zo en dat heeft te maken met de ambtsvisie van de protestantse kerk, die is gebaseerd op de luthers-calvinistische traditie. Uitgangspunt is het ambt aller gelovigen, maar in het leidinggeven aan de gemeente wordt onderscheid gemaakt tussen het ambt van predikant als dienaar van het Woord, het ambt van ouderling en het ambt van diaken. Daarbij is de dienaar van het Woord wetenschappelijk opgeleid, iemand die de grondtalen van de Bijbel beheerst. De positie van de kerkelijk werker bleek in het geheel van de ambtsstructuur niet makkelijk in te voegen, maar na jarenlange discussie is besloten om de kerkelijk werker onder bepaalde voorwaarden in het ambt van ouderling te bevestigen.

Los daarvan bestond en bestaat de mogelijkheid voor kerkelijk werkers om een preekconsent aan te vragen. De voorwaarden en procedure hiervoor worden beschreven in de Generale regeling preekconsent. In de nota *Positie van de hbo-theoloog* wordt het praktijkprobleem dat kerkelijk werkers onbevoegd voorgaan herkend, en wordt voorgesteld de wijzigingen die door de Generale Synode zijn gedaan met betrekking tot de procedure over te nemen. In de huidige procedure die sinds januari 2013 gelden zijn dan ook enkele wijzigingen doorgevoerd met betrekking tot de voorwaarden.

Vanuit deze praktijksituatie richt mijn onderzoek zich op de ervaringen van verschillende kerkelijk werkers, een kerkenraad, een classis en de kleine synode met betrekking tot de procedure van het preekconsent. Daarbij komen verschillende vragen aan de orde. Wat zijn redenen dat kerkelijk werkers wel of geen preekconsenten aanvragen? Waarom worden er niet op grote schaal preekconsenten aangevraagd? Is de procedure inderdaad te 'lastig'? Waarom laat een kerkenraad toe dat een kerkelijk werker onbevoegd kan preken? Hoe beoordeelt de classis eigenlijk de kwaliteiten van de betrokken kerkelijk werker? En op grond waarvan? Hoe controleert een classis of een aanvraag ook nodig is? En op welke wijze wordt het onderzoek van de kleine synode vormgegeven? Welke criteria worden hierbij gehanteerd? Speelt de hbo-opleiding hierbij een rol? Of zijn er eisen vanuit de kerk? Het volgende hoofdstuk hoopt een antwoord te formuleren op de vragen die hier gesteld zijn.

Hoofdstuk 3

De onderzoekresultaten

De hoofdvraag van mijn onderzoek luidt: Hoe ervaren kerkelijk werkers, kerkenraad en classis in de provincie Utrecht, en de kleine synode de procedure rond het aanvragen en toekennen van een preekconsent? Hierbij heb ik vier deelvragen geformuleerd (zie hoofdstuk 1). In dit hoofdstuk wil ik aan de hand van de resultaten van mijn praktijkonderzoek komen tot een beantwoording van de deelvragen, die moet leiden tot een beantwoording van de hoofdvraag. Elke paragraaf kent dezelfde opbouw. Ik beschrijf de deelvraag en formuleer de antwoorden die hierop gegeven zijn; daarop volgen een samenvatting en bevindingen. De bevindingen vormen de basis voor hoofdstuk 4, waarin conclusies zullen worden getrokken en aanbevelingen worden gedaan.

De respondenten van dit onderzoek, kerkelijk werkers, scriba van de kerkenraad, scriba van de classis en vertegenwoordiger van de Commissie Preekconsenten zijn hieronder respectievelijk aangeduid met: KW1, KW2, KW3, KW4, K, C en PC.

3.1 Deelvraag 1

Deelvraag 1 luidt: Wat zijn redenen voor kerkelijk werkers om wel of geen preekconsent aan te vragen? Eerst worden de argumenten beschreven om een aanvraag te doen. Daarna volgen de argumenten om dat niet te doen.

Wel aanvragen: Praktijksituatie vraagt erom

Voor KW1 is er een specifieke aanleiding om het preekconsent aan te vragen. Als evangelist is hij in contact gekomen met veel buitenkerkelijken. Hij heeft de visie ontwikkeld om voor deze groep buitenkerkelijken en nieuwe gelovigen een anderssoortige dienst te ontwikkelen. Hij en de Algemene Kerkenraad vinden dat deze nieuwe diensten een ambtelijke inbedding moeten krijgen en dat hiervoor een voorganger nodig is. Omdat KW1 al meer dan acht jaar op deze plek werkzaam is, lijkt hij hiervoor de meest aangewezen persoon. "(...) En toen heb ik als uitgangspunt genomen van: ik wil diensten die ambtelijk ingebed zijn waarmee ik voorkom dat het een activiteit wordt waar je op elk gewenst moment de stekker uit kunt trekken (...) en dat er ook financiële garanties zijn dat die plek hetzelfde is als een wijk, een andere status weliswaar, maar gedragen wordt door de gemeente, door de ambten waardoor er ook een ambtelijke verantwoordelijkheid is om die plek te voeden met van alles en nog wat. Nou, dat heeft consequenties, dan moet je ambtsdragers hebben. Ouderlingen, diakenen, of in ieder geval een ouderling en een diaken, en ook een voorganger. Ja, wie gaat dat dan doen? Dus vind ik dat de werker op die plek de meest aangewezen persoon is om dat te gaan doen."

Wel aanvragen: voldoen aan de regels van de kerk

KW3 wilde het preekconsent graag hebben en heeft het consent aangevraagd, omdat ze tijdens de opleiding al regelmatig voorging in verzorgingstehuizen. Ze vindt het ook fijn om voor te gaan. KW4 geeft aan dat ze zich graag houdt aan de regels van de kerk en daarom steeds de procedure volgt voor verlenging van het preekconsent, “het zijn regels van de kerk, ik werk in de kerk, dus houd ik me ook aan de regels die de kerk gesteld heeft (...)”.

Wel aanvragen: bevestiging van professionaliteit

KW4 geeft aan dat ze bewust een verlenging van het preekconsent aanvraagt, omdat ze het consent ziet als een bevestiging van haar professionaliteit: “Ergens is er een soort inhoudelijke weging geweest of beoordeling dat je daaraan voldoet (...) Daarom heb ik het ook steeds aangevraagd.”

Niet aanvragen: praktijksituatie leent zich er niet voor

KW3 werkte in twee gemeentes, waarvan een een tijdelijke baan was in een gemeente die behoorde tot een andere classis dan waarvoor zij preekconsent had aangevraagd. Ze werd wel gevraagd om voor te gaan in die gemeente, maar toen ze vroeg of er een preekconsent aangevraagd kon worden, is dat niet gebeurd. KW3 geeft aan dat daar met een vorige kerkelijk werker ook veel ‘gedoe’ mee is geweest. En toen heeft ze het laten gaan. Ook omdat het maar voor een halfjaar was, en omdat het maar een incidentele keer zou voorkomen, en omdat ze het preekconsent toch had: “Maar ’t is, ze hadden daar met de vorige kerkelijk werker (...) heel veel gedoe mee gehad. ’t Is, ze hebben dat laten gaan, ik heb het zelf ook laten gaan, moet ik zeggen, dan dacht ik ook: voor die ene keer, het is goed hoor. En ik heb uiteindelijk een bevoegdheid (...)”

Niet aanvragen: voorwaarden van de kerk

KW2 heeft geen preekconsent aangevraagd, omdat hij vindt dat de kerk daar de mogelijkheden niet toe biedt en de noodzaak afwezig is, vanwege een groot aantal aanwezige emeriti-predikanten en kandidaten: “Maar zolang de kerk daar niet de mogelijkheden voor biedt om dat op een eenvoudige manier in te voegen, vind ik niet dat dat mijn plek is, want ik ga niet op een kansel staan, terwijl de kerk zelf mij verbiedt en zegt van doe het niet.”

Feitelijk staan voor KW3 ook de voorwaarden van de kerk een aanvraag in de weg. Ze is voor een halfjaar in dienst, en dan wordt niet de moeite genomen om een consent aan te vragen. Terwijl ze in feite wel een consent heeft, maar dan voor een andere classis.

Niet aanvragen: lastig

KW4 beschrijft dat collega-kerkelijk werkers de procedure niet starten omdat “je dan weer al die papieren in moet sturen en een preek zwart op wit...” En CP beschrijft een situatie van een kerkelijk

werker die die moeite niet meer neemt, omdat hij nog maar een paar jaar werkzaam is: “Ik heb onlangs hier iemand in de buurt ook nog gehad die... joh, waarom vraag je toch je preekconsent niet aan? Je preekt regelmatig, maar je staat niet in mijn lijstje... hoe komt dat nou toch? Ja, dat bleek ook dat die niet de mogelijkheid had om het... er was iets met z’n papieren niet in orde of hij was niet ingeschreven in een register of iets dergelijks, want dat is ook een voorwaarde. Enne hij zei, ik ben nog een paar jaar en dan ben ik klaar, ik doe die moeite niet meer, hoor.” Ook bij KW3 lijkt zo iets mee te spelen: “En ik heb uiteindelijk een bevoegdheid, ja, moet je daar dan... dus ik heb dat toch laten gaan.” Met andere woorden, het aanvragen van een preekconsent kost moeite en wordt ervaren als ‘lastig’, en daarom wordt het niet gedaan.

3.1.1 Samenvatting redenen aanvraag

Uit de interviews met kerkelijk werkers blijkt dat de redenen voor kerkelijk werkers om wel of geen preekconsent aan te vragen divers zijn. De aanvraag wordt gedaan om de volgende redenen:

- praktijksituatie vraagt erom (KW1);
- om te voldoen aan de regels van de kerk (KW3, KW4);
- als bevestiging van professionaliteit (KW4).

De redenen om geen consent aan te vragen zijn:

- praktijksituatie leent zich er niet voor (KW3);
- voorwaarden van de kerk bieden geen ruimte (KW2);
- aanvraag van preekconsent is lastig (KW3 en meer algemeen).

3.1.2 Bevindingen redenen aanvraag

1. De praktijksituatie kan een aanjager zijn, maar ook een belemmering om een aanvraag te doen. De regels van de kerk zijn belangrijk om hieraan te willen voldoen; aan de andere kant verhinderen ze ook het doen van een aanvraag. Bijvoorbeeld als een kerkelijk werker een halfjaar in dienst is in een andere gemeente dan in de classis waarin zij werkt (KW3).
2. De moeite om een aanvraag te willen doen en een preekconsent te verkrijgen als een bevestiging van het professioneel functioneren staat tegenover de ervaring dat dit lastig is, veel werk, en dus niet wordt gedaan.
3. Onder het begrip ‘lastig’ kan in dit onderzoek worden verstaan: de moeite die een kerkelijk werker moet doen om papieren te verzamelen en een preek in te sturen in relatie tot de praktijksituatie.
4. Een kerkelijk werker is afhankelijk van de kerkenraad die wel of niet de procedure wil starten. Als een kerkenraad niet wil, komt de kerkelijk werker in een moeilijke positie als hij wordt gevraagd om voor te gaan.

3.2 Deelvraag 2

De tweede deelvraag luidt: Waarom stemmen kerkenraden al dan niet in met het verzoek tot aanvraag van een preekconsent?

Aanleiding

De reden dat de kerkenraad van KW1 heeft ingestemd met het verzoek tot aanvraag van een preekconsent kent een specifieke aanleiding, namelijk de ontmoetingsdiensten voor mensen voor wie de drempel naar een 'echte' kerkdienst te hoog is, en voor wie de kerkelijk werker als evangelist is aangesteld. Dus, zegt K, de reden is: "(...) voor deze diensten hier in Huizen heel specifiek die aanvraag te doen onder verantwoordelijkheid van de Algemene Kerkenraad, want zo gaan die diensten dus functioneren."

Noodzaak

K ziet niet direct een voorgangersrol voor een kerkelijk werker weggelegd. Maar als een kerkelijk werker goede redenen kan aandragen voor de aanvraag van een preekconsent, dat dat noodzakelijk is, zou hij dat wel overwegen: "Nou, dan zou wat mij betreft (...) goeie redenen moeten zijn om daarin mee te gaan (...) als hij dat kan aangeven waarom waarom het goed is dat hij ook regelmatig voorgaat, dan zou ik daar ook geen probleem hebben, maar in het normale of gewone pastorale werk, ja, dan ben je een soort kapelaan, zal ik maar zeggen, die ook wel eens voorgaat, dan ja, wat dat toevoegt aan het geheel van een gemeente, een kerk, dat zou ik niet zogauw weten, maar goed (...) stel je voor dat dat zou gebeuren en we hebben daar een kerkelijk werker voor in dienst dat en dan zou ik me kunnen voorstellen dat het voor die diensten daar in het (...) zorgcentrum heet het tegenwoordig, zou ik me kunnen voorstellen dat we dat honoreren ja."

Capaciteiten

De aanvraag van een preekconsent hangt volgens K wel samen met de capaciteiten van degene die het aanvraagt. Gesteld dat de jeugdwerker in de gemeente een aanvraag zou willen doen, dan is de reactie van K: "(...) om ook 's wat aan een grotere groep over te dragen, dat lukt hem... moeizaam moeizaam ja ja... Nou een kerkdienst is natuurlijk in wezen een grote groep he, dus..., dus daar zouden we best wel wat, nou ja, ik denk niet dat dat door zou gaan (...)."

Kerkelijk werker en consent

Wat opvalt is dat de scriba ervan uit was gegaan dat de kerkelijk werker ook al in het bezit was van een preekconsent. “(...) ik wist wel dat die [KW1, MS] officieel kerkelijk werker was, staat ook in boeken, in de lijst, dus dat is het probleem ook niet, maar ik had eigenlijk gedacht dat tie dat tie daarmee ook preekconsent had, laat ik het zo even zeggen, ik heb me daar nooit zo in verdiept, maar dat bleek dus niet het geval te zijn, nou ja, dan gaan we dat... die procedure in gang zetten...”

Relatie kerkelijk werker-kerkenraad

Gevraagd naar de rol van de kerkenraad in het proces van aanvraag merkt K nog het volgende op: “(...) Als een kerkenraad hier niet achter zou staan dan wordt het voor een kerkelijk werker natuurlijk wel lastig om dat te doen ja, dus je hebt wel een belangrijke rol ja, dus er moet een goeie relatie zijn met de kerkelijk werker en kerkenraad en er moet over en weer vertrouwen zijn.” De kerkelijk werker is dus voor zijn of haar aanvraag voor een groot deel afhankelijk van de rol die de kerkenraad hierin wil spelen. Dat blijkt ook uit wat KW3 vertelt: “Ik moet heel eerlijk zeggen dat ik, in [plaats] kwam ik, en toen vroegen ze of ik af en toe de diensten wilde doen. Ik zei, nou ja, dan moet je zorgen dat ik een bevoegdheid krijg. En ik had eerst maar een aanstelling voor een halfjaar. Nou, om een lang verhaal kort te maken, het is nooit gebeurd. Nou ga ik daar ook niet zo vaak voor. Maar ’t is, ze hadden daar met de vorige kerkelijk werker die overigens ook afscheid neemt in april heel veel gedoe mee gehad.” De reden dat de kerkenraad dit niet deed heb ik niet kunnen achterhalen.

3.2.1 Samenvatting redenen instemmen verzoek door kerkenraad

In de kerkenraad wordt een duidelijke afweging gemaakt om wel of geen consent aan te vragen. Uit het interview met de scriba van de kerkenraad blijkt het verzoek tot aanvraag van een preekconsent samen te hangen met:

- de concrete aanleiding voor de aanvraag;
- de noodzaak om voor te gaan;
- de capaciteiten van de aanvrager.

Het lijkt erop dat voor de scriba deze drie factoren met elkaar samenhangen, al zijn de capaciteiten voor de scriba mogelijk toch de belangrijkste factor is, gezien zijn opmerking over de jeugdwerker voor wie hij de aanvraag niet zou starten. Bij KW1 komen alle factoren in elk geval samen.

3.2.2 Bevindingen redenen instemmen verzoek door kerkenraad

1. De kerkenraad maakt een duidelijk en gegronde afweging om een preekconsent aan te vragen. Of deze conclusie generaliseerbaar is, zou verder onderzoek duidelijk moeten maken.

2. De scribe van de kerkenraad gaat ervan uit dat de kerkelijk werker ook automatisch over een preekconsent beschikt. Blijkbaar is het voor een kerkenraad niet altijd duidelijk wanneer een kerkelijk werker wel of niet mag preken.
3. Een goede verstandhouding tussen kerkelijk werker en kerkenraad is van belang in het proces van aanvraag.

3.3 Deelvraag 3

In deze paragraaf komt de derde deelvraag aan de orde: Welke inhoudelijke criteria gelden er vanuit de classis (4.4.1) en de kleine synode (4.4.2) voor het toekennen of afwijzen van een preekconsent?

De vraag is bij nader inzien niet helemaal zuiver gesteld, want de classis bepaalt niet of het preekconsent wordt toegekend; de classis bepaalt wel of de procedure vervolgd kan worden; de vraag aangaande de rol van de classis kan op deze manier gelezen worden.

De Commissie Preekconsenten geldt in deze vraag als degene die de kleine synode vertegenwoordigt. Ik heb mij voor de criteria van de kleine synode niet alleen gebaseerd op het interview met de vertegenwoordiger van de Commissie Preekconsenten, maar hierbij ook twee notulen van vergaderingen van de Commissie Preekconsenten betrokken.

3.3.1 Inhoudelijke criteria classis

Op basis van het interview met de scribe van de classis kom ik tot de volgende inhoudelijke criteria die gelden in de classis, op basis waarvan een procedure voortgang kan vinden: noodzaak en toetsing bekwaamheid predikant.

Noodzaak

De classis toetst of de aanvraag van de kerkelijk werker om te preken ook noodzakelijk is en of er niet een predikant is die deze rol kan vervullen. Hoe kan de classis dit doen? Volgens C ligt hier een grote rol voor de kerkenraad van de gemeente van de kerkelijk werker: “En dan moet er bekeken worden of dat er niet een predikantsplaats verdringt of die plaats niet ingevuld kan worden door een predikant. (...) Ja, dus er moet wel hard gemaakt worden eigenlijk door die kerkenraad dat het niet anders kan.”

Toetsing bekwaamheid predikant

Daarnaast toetst de classis de bekwaamheid van de predikant. C vertelt dat dit niet gebeurt in haar classis en dat heeft te maken met de ervaring van de kerkelijk werkers en haar persoonlijke betrokkenheid bij hen. “Nou daar gaan wij niet diepgaand... vooral niet als het mensen zijn die al een paar jaar in de classis zitten, er verandert niks en die zijn gewoon aangesteld in hun gemeente, dus daar staan wij achter.”

De classis beoordeelt nadrukkelijk geen preek; dat is aan de kleine synode.

Voorwaarden

Daarnaast is de classis betrokken bij een aantal voorwaarden waaronder een kerkelijk werker kan preken:

- aanstelling mentor;
- plaatselijke geldigheid consent.

C vertelt over het mentoraat dat ze dat voorlegt aan de kerkelijk werkers zelf, welke predikant ze hiervoor willen uitkiezen. “Nou... ik, om te beginnen vraag ik het gewoon aan de personen zelf, wie je zou willen, want het gaat tenslotte om een predikant uit de classis en kies dan gewoon... meestal loopt dat lekker en dan gaat het de volgende keer zo door.”

Daarnaast is het aan de classis om te bepalen in welke plaatsen in de classis het consent geldig is. In principe kan het consent geldig zijn binnen de gehele classis, maar dus niet daarbuiten.

3.3.2 Inhoudelijke criteria commissie Preekconsenten

Kerkorde

De Commissie Preekconsenten bekijkt allereerst of de aanvraag kerkordelijk gezien in behandeling genomen kan worden. CP: “Het komt dus binnen bij het secretariaat... bij [naam] en die kijkt dus even of het... in de vorige bedeling was dat natuurlijk wel wat sterker, of dat kerkordelijk mogelijk is. Als het kerkordelijk niet mogelijk is, dan komt het niet eens bij ons op tafel, maar als het kerkordelijk in orde is dan... en zij zorgt dan ook dat alle stukken die nodig zijn, dat die binnen komen (...).” Dit blijkt ook uit de notulen: “Enige tijd geleden is dhr H. meegedeeld dat zijn aanvraag bij juridische zaken ligt omdat eronduidelijkheid is ten aanzien van zijn status. Juridische zaken heeft de zaak nog in onderzoek” (Notulen, 31-1-13, p. 1).

Persoonlijk gesprek

Bij een eerste aanvraag is altijd sprake van een persoonlijk gesprek. CP vertelt dat dit van groot belang is voor het beoordelen van de preek. “Ja ja, dat gesprek is echt wel... zeker de helft van de tijd

een halfuur gaat ook echt over de preek, en we proberen dan ook zo veel mogelijk te laten zien wat waar het in de preek bij wijze van spreken uit de rails gaat lopen.”

Pastorale toon

Er wordt gekeken naar de manier waarop met pastoraat wordt omgegaan in de preek. Begaat iemand geen pastorale blunders? In hoeverre is er sprake van troost? “Ik vind troost in de preek heel belangrijk, er zitten tegenwoordig zoveel mensen in de kerk die die op een of andere manier ergens vastgelopen zijn in deze maatschappij ja, die... die maakt het de mensen ook wel heel erg moeilijk, dus dan dat moet dus ook een zekere ja... er moet een vertroostend element zitten in hun preek,” aldus CP.

Exegese

Er wordt ook gekeken naar de exegetische achtergronden. CP: “Wij kijken naar de exegetische achtergronden of de exegese voldoende is.” Wat is de tekst en welke richting ga je met die tekst uit? Hoe wordt er recht gedaan aan de tekst? De Bijbel dient te gelden als uitgangspunt van de preek en niet andersom. In de notulen wordt bijvoorbeeld vermeld: “Met betrekking tot de zwangerschap van Maria en de houding van Jozef is sprake van een onjuiste exegese” (Notulen, 31-1-13, p.2).

Homiletische bekwaamheid

Ook wordt nagegaan in hoeverre de aanvrager voldoende homiletisch bekwaam is. Er wordt gekeken naar een logische redenering in de preek, de opbouw ervan en de speerpunten. In de notulen wordt hierover bijvoorbeeld opgemerkt: “Het is goed om de vraag naar de betekenis van Palmpasen – een feestelijke zondag in een tijd van lijden – bij de gemeente neer te leggen, maar in de boodschap krijgt ze dat niet helder. De tegenstellingen – het omslaan van de loyaliteit, de teleurstelling van mensen, het inluiden van de ondergang enz. – komen niet goed uit de verf” (Notulen, 5-7-12, p. 2).

Taalgebruik

Taalgebruik is van belang. CP: “Het was iemand die met z’n taalgebruik een beetje aan de slordige kant was, daar gaan we ook heel duidelijk wel op in, dan zeggen we dat ook wel en zo, en soms dan merken we dat het een eyeopener is, dat iemand zegt: daar heb ik nog nooit bij stilgestaan.” Daarbij wordt wel de context meegewogen: “Die man (...) had jaren in de koopvaardij gezeten. Preekt heel anders, want dat zijn een stelletje ruwe bonken die daar in z’n dienst zitten, heb je een ander taalgebruik (...)”

Naslagwerken

Daarnaast komt het gebruik van naslagwerken aan de orde. CP: “Meestal vraag ik dus ook aan de kandidaat welke naslagwerken hij of zij gebruikt heeft en dan is het soms ja, dan is het soms heel weinig wat ze tot hun beschikking hebben. Sommigen gaan nog wel naar de bibliotheek en halen daar nog wat dingen vandaan, maar nou, dat dat dat... een predikant heeft roetsj een heel rits en haalt het er maar uit, en kerkelijk werkers weten bijvoorbeeld ook vaak niet van het bestaan van *De Postille* of *De Eerste Dag* of al die dingen meer, dus dan helpen we ze daar ook mee omgaan.” Dit blijkt ook uit de notulen: “Besloten wordt [naam] aan te dringen blijvend aandacht te besteden aan de theologische aspecten van de verkondiging en daartoe de nodige literatuur te raadplegen (....) Paul Oskamp, Concreet en beeldend preken, en van Karel Deurloo Dichter bij de profeten, Dichter bij Genesis, Taalwegen en dwaalwegen” (Notulen, 31-1-13, p. 2).

Niveau preek

Het niveau van de preek is een ander aandachtspunt. CP: “(...) En dan wordt (...) de preek een wat wij dan vaak noemen een uitgebreid zondagschoolverhaaltje. En dat moet, dat mag het eigenlijk net niet zijn. Het moet wel even een niveau hoger steken.”

Eenheid homilie-liturgie

CP vindt ook de eenheid tussen preek en liturgie van groot belang: “Ik hou erg van liturgie en ik vind het ook wel heel jammer als in de dienst daar wat mee gerommeld wordt, dat men in een kyriegebed al begint voorbeden daarin te zetten of in de voorbede de halve preek nog eens overdoet, nou, dat soort elementen (...) Liturgie is ook iets dat... het is niet alleen de preek, het is ook de liturgie, daar moet je in meegenomen kunnen worden.”

Theologie

In de notulen wordt daarnaast nog nadrukkelijk aandacht geschonken aan de theologie die uit de preek spreekt. “Zij [de Commissie Preekconsenten, MS] betwijfelt of betrokkene zich bij het kiezen van een thema laat inspireren door de Schrift. Zij kiest een verkeerd perspectief; dat wordt afhankelijk gemaakt van wat je als mens doet. Boete doen wordt ‘zelfwerkzaamheid’. Daarmee wordt voorbijgegaan aan de essentie van ons kerkzijn” (Notulen, 31-1-13, p. 2). Of elders: “In de nu meegezonden preek is opnieuw sprake van een radicaal missionair karakter. (...) De commissie heeft er moeite mee dat in de preken de deur onherroepelijk gesloten wordt. Wellicht is deze manier van verkondigen in de betreffende gemeente gebruikelijk, maar de commissie is van mening dat het Evangelie uitnodigender gebracht zou kunnen worden” (Notulen, 5-7-12, p. 2).

Criteria van afwijzing

CP geeft aan dat vrijwel niemand die het preekconsent aanvraagt, afgewezen wordt: “Ik moet wel zeggen dat wij zelden of nooit iemand afwijzen.” Deze uitspraak wordt bevestigd in de notulen die ik heb ingezien. Er worden flinke kritische noten gekraakt, maar voor de meeste aanvragers geldt dat ze het consent krijgen. CP vertelt dat juist wordt gekeken naar wat de groeimogelijkheden van iemand zijn en het persoonlijke gesprek speelt hierin een belangrijke rol. “En dan kijken we eigenlijk heel goed naar de gaven die mensen gekregen hebben en dat ontdek je dus juist zo leuk in die gesprekken als... ik heb soms een preek op papier, dan denk ik: o, wat moet ik daar toch mee? En dan zit er iemand tegenover me en dat is zo’n gaaf iemand zo... zo... integer met z’n werk bezig en met het kerk-zijn bezig en zo... dan denk ik: ja, die preek, dat komt wel, ga maar een beetje studeren dan kom je wel verder, want het zit erin, het zit er soms in bij de mensen... Je ziet gewoon dat het erin zit, het moet alleen gewoon eruit komen.”

Als de aanvraag kerkordelijk niet mogelijk is, wordt de aanvraag niet in behandeling genomen. Daarnaast is een eis geworden dat een indiener minimaal een hbo-opleiding moet hebben gedaan en zich moet hebben bekwaamd in een aantal kerkelijke vakken.

3.3.3 Samenvatting inhoudelijke criteria classis en kleine synode

De inhoudelijke criteria die gelden in de classis, op basis waarvan een procedure voortgang kan vinden, luiden:

- noodzaak;
- toetsing bekwaamheid predikant.

De criteria die op basis van het interview en de notulen geformuleerd kunnen worden op basis waarvan iemand preekconsent krijgt toegekend of hiervoor wordt afgewezen, zijn:

- is de aanvraag kerkordelijk gezien mogelijk?
- persoonlijk gesprek;
- pastorale toon;
- exegetische achtergronden
- homiletische bekwaamheid;
- taalgebruik;
- logische redenering;
- werkwijze;
- niveau van de preek;
- eenheid tussen preek en liturgie;
- theologische inhoud.

Criteria van afwijzing zijn:

- de aanvraag is kerkordelijk gezien niet mogelijk;
- de indiener heeft geen hbo-opleiding voltooid;
- onvoldoende bekwaamheid in kerkelijke vakken.

3.3.4 Bevindingen inhoudelijke criteria classis en kleine synode

1. De classis onderzoekt de criteria noodzaak en bekwaamheid.
2. De Commissie Preekconsenten hanteert een overzichtelijke en beargumenteerde set criteria.
3. De Commissie Preekconsenten kent een ruimhartig toelatingsbeleid. Van afwijzing is vrijwel geen sprake, tenzij op formele gronden, als iemand niet voldoet aan de opleidingseis en onvoldoende homiletisch en liturgisch geschoold is.

3.4 Deelvraag 4

De vierde deelvraag luidt: Wat is de mening van kerkelijk werkers, kerkenraad, classis en de kleine synode ten aanzien van de gehanteerde criteria voor toekenning van het preekconsent? Bij deelvraag 4 bedoel ik met 'mening' niet alleen rationale argumenten, maar ook de ervaringen die daarachter schuilgaan. Als zodanig kan deze vraag gelezen worden.

Ik beschrijf in 4.5.1 de mening over de criteria van de classis door achtereenvolgens kerkelijk werkers, de kerkenraad, classis en Commissie Preekconsenten. Vervolgens beschrijf ik in 4.5.2 in diezelfde volgorde de criteria voor de kleine synode.

3.4.1 Mening over criteria classis

Kerkelijk werkers

Voor alle kerkelijk werkers geldt dat zij geen zicht hebben op de criteria die de classis hanteert. "Ik heb begrepen dat daar een eerste weging plaatsvindt, wat daar dan mee gebeurt, weet ik niet," stelt KW1 voor wie een aanvraag gestart zal worden. KW3 is niet goed op de hoogte van het onderscheid tussen criteria die binnen de classis en die binnen de kleine synode worden gehanteerd. Ze heeft het vaak over 'ze' en dat zijn dan degenen die beoordelen. Maar wie dat precies zijn, maakt ze niet duidelijk. KW4 stelt eveneens "geen zicht" te hebben op de criteria van de classis. "Je stuurt het op en wie het beoordeelt, waar men op let of dat... dat hoor je ook niet, nee." KW4 stelt dat het minder makkelijk geworden lijkt te zijn om een consent te krijgen: "Het is ook veel beperkter geworden; het is gebonden aan de gemeente waar je werkt en dan ook nog voor de time being dat je daar een aanstelling hebt en zo, dus dat is bij mij ook anders, ook anders vanuit het verleden ook." KW3 sluit zich hierbij aan.

Volgens KW2 is het niet nodig dat de classis kijkt naar het criterium van de noodzaak, dat kan volgens hem het landelijk dienstencentrum ook doen. "Die [de classis, MS] kan hooguit zeggen van, ja, we controleren of dat er nood is, maar dat kan vanuit het landelijk dienstencentrum ook zo gekeken worden." Hij ziet in dit criterium een mogelijkheid om ervoor te zorgen dat een kerkelijk werker niet op de kansel komt en noemt het een oneigenlijk motief. "Oneigenlijke motieven spelen er een rol in en dat is dan de noodzaak." Een echt argument hiervoor geeft hij in het interview niet, maar hij heeft

in het algemeen wel de indruk dat angst een drijfveer is: “[Ik blijf steeds] meer het gevoel [blijf] behouden, ook met de keuze die gemaakt is voor de ambtsdrager en het ambt, dat er vanuit een wat onvruchtbare situatie gekeken wordt door meer af te schermen en te beschermen van de functie van predikant, dus eigenlijk vanuit een stukje angst, van, wat kost het aan predikantsplekken, en angst is altijd een slechte raadgever.” KW2 ervaart het als een nadeel dat de classis die hem verder niet kent, een rol speelt bij de beoordeling. “Maar anderen uit de classis die weten van m’n bestaan niet eens af en die moeten een beoordeling gaan geven.”

Er klinkt ook kritiek door op de voorwaarden. KW2 ervaart het als onrechtvaardig dat er voor kerkelijk werkers met consent wel een ‘geografische beperking’ geldt, maar dat dat niet geldt voor predikanten. “Waarom zou je een kerkelijk werker als die bevoegdheid heeft, als hij er studie voor moet doen en mag preken, waarom zou je hem dan alleen laten preken in de wijk waar die dan werkt? Wat is dan het verschil tussen een predikant die in zijn eigen wijk voorgaat en die ook elders in ’t land preekt? Als je ’m dan toestemming geeft, geef hem dan volledig toestemming. Dan zie ik ook daar het verschil niet meer in om te zeggen van, een predikant heeft dan toch een meerwaarde.”

KW3 en KW4 vinden het ‘overdreven’ om supervisie te krijgen. “Ja, ik doe dit al acht jaar, moet ik dan nu een paar keer in een jaar...? Dat vond ik een vreemde constructie.”

Kerkenraad

K ziet niet zozeer inhoudelijke criteria voor de classis weggelegd; hij gaat ervan uit dat de scriba de aanvraag regelrecht doorstuurt naar de kleine synode. “Voor zover ik het in de procedure kan zien, moet ik het naar de scriba van de classis sturen en die stuurt het regelrecht door bij wijze van spreken naar de bevoegde organen die daar echt wat van zeggen, en dan krijgt ze een antwoord terug en ik krijg dat weer van de scriba van de classis.” Dat is voor hem ook prima: “Nou ja, het is kerkordelijk zo geregeld en ik heb er verder geen probleem mee hoor, zo is onze kerk geregeld, daar zit een classis tussen, ja.” Hij kan het zich indenken dat de classis een vinger aan de pols wil houden over wat er gebeurt in de classis: “Het enige wat ik kan bedenken is eh... dat de classis ook in eh... ja, vinger aan de pols wil houden wat er allemaal in hun gebied gebeurt, kan ik me wel wat bij voorstellen.” K is vrij laconiek en vol vertrouwen over het verloop van de procedure: “[Je moet er] een aantal dingen voor doen, maar dat komt wel rond, denk ik.”

Classis

C heeft kritische vragen bij de criteria die ze zelf moet volgen. Het is volgens haar niet eenvoudig om te toetsen of er een noodzaak is. Theoretisch gesproken lijkt er in de praktijk, volgens haar, altijd wel iemand te vinden: “En dan moet er bekeken worden of dat er niet een predikantsplaats verdringt of die plaats niet ingevuld kan worden door een predikant. (...) Ja, dus er moet wel hard gemaakt worden eigenlijk door die kerkenraad dat het niet anders kan. Dat is natuurlijk ook een beetje een moeilijk verhaal (...) Want als je gaat zoeken zal best wel ergens een predikant zijn misschien maar... of niet maar...”

Een discussie met de kerkenraad over de noodzaak van de aanvraag is voorstelbaar, maar “niet zo gauw want je bent altijd heel erg voorzichtig om niet op elkaars terrein te komen, maar er moeten wel argumenten voor zijn”.

Ook over het beoordelen van de bekwaamheid van betrokkenen geeft C aan dat dit niet eenvoudig is; in haar classis gaat het om personen die al lange tijd een consent hebben en die ze ook persoonlijk kent: “(...) Het gaat hier natuurlijk om bestaande gevallen, (...) en ja het is ook heel subjectief hè? Wie gaat daarover oordelen?” Het lijkt erop dat ze voor zowel de noodzaak als de bekwaamheid graag kijkt naar wat de kerkenraad van de aanvrager hierover zegt en oordeelt. Ze geeft aan dat ze als classis misschien wat makkelijk zijn, maar ze hebben er ook nooit commentaar op gehoord.

Commissie Preekconsenten / kleine synode

CP is goed op de hoogte van de criteria die de classis hanteert en ze vindt dat een classis beter kan beoordelen of een vraag om preekconsent noodzakelijk is: “De classis moet toetsen of het nodig is en de classis moet ook de belofte afnemen en de classis moet kijken of het in het ressort noodzakelijk is of niet noodzakelijk, daar heb je vanuit de landelijk..., daar heb ik absoluut geen zicht op.” Op de werkwijze van de classis uit zij kritiek: “De classis doet haar werk inhoudelijk niet altijd goed. We hebben ettelijke keren aanvragen die door de classis gewoon doorgestuurd werden, terwijl het in de classis al duidelijk had moeten zijn dat die niet in aanmerking kwam, maar dan zeggen ze: o ja, nou ja, we hebben... o ja, dat is goed, die mag ook wel, nou ja en dan sturen ze het door en dan blijkt dat het kerkordelijk helemaal niet kan. Nou, dat moet de classis moet dat al tegenhouden zodat iemand niet helemaal tot het end doorloopt en dan te horen krijgt na een halfjaar: het spijt ons, maar u valt niet in de termen. Dat is, dat is, ja... dat is lastig.” Ook werkt de classis volgens CP soms te traag: “Een classis komt niet zo vreselijk vaak bij elkaar, mijn ervaring is wel dat het bij... soms kijk ik wel eens naar allerlei data die dus in de stukken staan wanneer de brieven weggaan en wanneer er dus op geantwoord... dat is soms heel lang dus dan blijft het gewoon liggen bij de classis.”

3.4.2 Samenvatting criteria classis

Drie kerkelijk werkers en de kerkenraad zijn niet op de hoogte van de criteria die de classis hanteert. Slechts een kerkelijk werker is op de hoogte van het criterium van de noodzaak, en daar uit hij kritiek op. Volgens hem hoeft dit criterium niet door de classis bepaald te worden en hangt dit criterium samen met angst voor het verdwijnen van predikantsplaatsen. Drie kerkelijk werkers uiten wel kritiek op de voorwaarden die er gesteld zijn: een kerkelijk werker op het verschil dat er gemaakt wordt tussen predikanten en kerkelijk werkers met betrekking tot de geldigheid van het consent, en twee kerkelijk werkers op het feit dat zij supervisie krijgen na herhaalde keren een bevoegdheid te hebben gekregen. De kerkenraad is niet op de hoogte van de criteria die de classis hanteert, ziet de classis meer als een doorgeefluik. Tussen de classis en de kleine synode leven verschillende opvattingen als het gaat om de beoordeling van het criterium van de noodzaak.

3.4.3 Bevindingen mening over criteria classis

Als het gaat om de vraag wat de mening is van kerkelijk werkers, kerkenraad, classis en kleine synode over de criteria van de classis kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

1. Bij de kerkelijk werkers heerst onduidelijkheid over welke criteria de classis hanteert, en óf de classis wel criteria hanteert. De kerkelijk werkers hebben die criteria niet scherp voor ogen. Alleen KW2 is op de hoogte van het criterium van de noodzaak. De kerkenraad is niet op de hoogte van de criteria van de classis. Voor de classis en commissie Preekconsenten zijn de criteria helder.
2. De regel van de noodzaak wordt door een kerkelijk werker als een oneigenlijke reden gezien om kerkelijk werkers te weerhouden van de preekstoel.
3. Het kerkenraadslid heeft geen zicht op de criteria die de classis hanteert. Hij ziet de classis meer als een doorgeefluik, waarbij deze procedure via de classis moet lopen. Dit ervaart hij niet als een probleem, maar als een gegeven, een gevolg van de kerkorde.
4. Voor de scribe van de classis is het niet eenvoudig om te bepalen hoe je de criteria in de praktijk beoordeelt. Het criterium van de noodzaak lijkt niet adequaat te kunnen worden toegepast, en het criterium van de bekwaamheid lijkt vooral een subjectief oordeel te zijn. Mogelijk hangt deze reactie samen met de persoonlijke betrokkenheid bij de kerkelijk werkers in haar classis, die ook al lange tijd een consent hebben, maar de vraag is in hoeverre deze ervaring breder gedeeld wordt.
5. Het criterium van de noodzaak blijkt in mijn onderzoek een ingewikkelde in deze procedure. Volgens de scribe van de classis is de noodzaak moeilijk te bepalen, terwijl dit volgens de Commissie Preekconsenten bij uitstek iets is wat door de classis beoordeeld moet worden, en niet door de landelijke kerk. Het feit dat de Commissie Preekconsenten aanvragen binnenkrijgt die kerkordelijk gezien niet doorgestuurd hadden mogen worden, roept bij mij de vraag op of die noodzaak onderzoeken een criterium is dat (te) lastig te bepalen is voor de classis. Mijn onderzoek bevestigt deze vraag, maar het zou interessant zijn om te onderzoeken in hoeverre dit ook breder gedeeld wordt.

3.4.4 Mening over criteria kleine synode

Kerkelijk werkers

Drie van de vier kerkelijk werkers hebben nauwelijks zicht op de criteria die de kleine synode hanteert. KW1 vertrouwt erop dat het wel goed zal zijn, al hoeft van hem geen preek ingeleverd te worden: “Ja, ik kan alleen maar op reageren van wat ik gelezen heb ik denk van het zal wel goed zijn zo daarin.” KW3 geeft als reactie op de herhaling van het consent die zij heeft gekregen: “Waarom heb ik het eigenlijk gekregen? Dat was echt het eerste toen ik de envelop open deed, leuk graag. Waarom? Nee totaal geen zicht op. Nu niet he, toen die eerste keer natuurlijk wel, hoe eng dat dan ook was.” Ook KW4 verwoordt iets soortgelijks: “Nee, heb ik niet. Geen zicht op. Dat bedoelde ik ook van: je stuurt het op en wie het beoordeelt, waar men op let of dat... dat hoor je ook niet, nee. Dat

was wel toen die eerste keer met dat... dan merkte je iets van criteria enzo.” KW2 spreekt zich hierover niet uit.

KW3 is zeer kritisch over de methode van beoordeling. Volgens haar kun je geen goede beoordeling maken van papier, je hebt hiervoor de praktijk nodig. “Wat ik wel raar vond, en dat vind ik nog steeds raar. Een preek lezen van papier is wel heel anders dan erbij zitten als ik het sta te doen met m’n gehakkel of heel m’n lichaamstaal snap je, en dat vind ik heel jammer dat dat er niet bij zit (...) dat vind ik wel een groot gemis, van papier kun je geen preek lezen echt niet. Dat lukt niet.” Ook KW4 uit kritiek op de beoordeling. Ze vindt dat de preekbeoordeling losgezongen is van de praktijk: “(...) een preek inleveren die door best wel veel mensen wordt gelezen en beoordeeld, terwijl je een preek, die maak je voor die gemeente op die zondag in die situatie, weet je wel, dat wordt ook een beetje losgezongen ervan dus.”

Twee van de vier kerkelijk werkers vinden persoonlijk contact belangrijk als voorwaarde voor de beoordeling. KW1 zou een persoonlijk gesprek fijn vinden om zijn drive aan te kunnen geven, zodat de procedure niet alleen maar een papieren kwestie is: “Kijk, je kunt alles regelen met papieren en formulieren, maar daar heb je het verhaal nog niet bij, dus ik vind ook belangrijk en dat het over het missionaire werk in een bepaalde plek gaat, dat dat ook aan de orde komt: wat gebeurt er nu eigenlijk, wat zijn ontwikkelingen, wat zijn ervaringen, hoe werkt God, hoe spoor je God ook daarin op, wie zijn mensen waar je mee bezig bent? Anders wordt het ook maar een formulier op mijn naam en ik moet aan een aantal dingen voldoen. Dat zou ik jammer vinden.” KW3 ervaart het als onpersoonlijk om een kaartje te krijgen en daarmee te horen: de aanvraag is verlengd zonder goed te weten waarom. “En na verloop van tijd kreeg ik thuis een mooi kaartje [van de classis, MS] met daarop: het is verlengd tot 2016 (...) En dat vond ik wel weer... geen idee nou eigenlijk wat ze ervan vonden ze hebben gewoon gezegd dat het goed is, ja, prima, en dat vind ik fijn, want daar deed ik het voor, maar ik dacht, ja vinden ze me nou zus of zo, of moet ik nou meer dit of meer dat of... niet, helemaal niet nee ook geen wie het gelezen heeft of wie het bekeken heeft. Ik ga er maar vanuit dat het bekeken is, wie zal het zeggen...”

KW3 ervaart in het persoonlijk contact respect, ook tegenover de moeite die je als kerkelijk werker voor de procedure moet doen. “Vind het respectvol naar mij, ik heb daar mijn best voor zitten te doen, nou, niet alleen daarvoor maar ik bedoel, ik heb iets gemaakt wat uit mij komt, wat ik ... nou als dat dan zo belangrijk is om te horen waarom het dan... goed is.”

KW4 ervaart een onrechtmatigheid als het gaat om het verschil in beoordeling van kerkelijk werkers en predikanten. Waarom is die controle er bij predikanten niet en bij kerkelijk werkers wel? “Wat ik zelf voel en ervaar, laat ik het zo zeggen, is vind ik het een beetje onterecht ten opzichte van bijvoorbeeld de predikant, die (...) jaren geleden theologie gedaan heeft en de preek wordt nooit... hè, dat is gewoon een recht dat je zelfs tot je tachtigste hè, ik heb een paar emeriti in mijn wijk wonen er is er eentje van 83, die gaat bijna nog elke zondag voor, weet je wel, er is geen enkele controle op of je hoeft niet.... Nee dat is bijna... ja of je moet het natuurlijk heel bont maken dan zou er wat gebeuren, maar dat kan gewoon.”

Kerkenraad

K geeft aan dat hij geen zicht heeft op de inhoudelijke criteria van de kleine synode, maar hij heeft er wel vertrouwen in. "(...) Dan zijn er een aantal mensen ergens in Utrecht zal 'k maar zeggen, die houden een vinger aan de pols om te kijken of deze meneer wel genoeg bagage heeft om voor te gaan. Nou, als ze dat uit de stukken kunnen halen en wij kunnen dat aantonen, dan is dat verder ook geen probleem, nee."

Ook geeft hij aan dat het goed is dat er een vorm van niveaubewaking is. "Ik vind het goed dat er een commissie is buiten de eigen kerkenraad. Of dat nou de kleine synode moet zijn, dat weet ik verder niet, dat is allemaal zo geregeld vind ik prima die 's kijkt... van het niveau bewaakt van al die mensen die menen dat ze wel op een preekstoel thuis horen, ja, dat vind ik goed, vind ik goed."

Classis

Ook C geeft aan geen zicht te hebben op de criteria: "Maar wat er in die commissie gebeurt dat... dat is aan de commissie." De criteria staan volgens haar in de Generale regeling en meer criteria zijn er niet nodig. "En ik weet niet of die... als ze bij de kerkelijk werker bekend zijn is 't mooi, maar er staat niet meer dan in de Generale regeling en ik denk niet dat er meer criteria nodig zijn." C acht het ook niet nodig dat kerkelijk werkers vragen naar criteria als hun aanvraag is goedgekeurd. Volgens haar is het vergelijkbaar met examens: ook daar zijn criteria ondoorzichtig. "Ja, net zo ondoorzichtig [criteria kleine synode, MS] als dat je examen doet. En hoe vaak komt het voor dat het afgewezen wordt? Dat weet ik ook niet. Ik zou me alleen maar zorgen maken als het afgewezen wordt."

Commissie Preekconsenten / kleine synode

De criteria van de Commissie Preekconsenten hebben zich sinds hun ontstaan in 2004 gaandeweg ontwikkeld en CP zegt hierover: "Samen zijn we langzamerhand tot de conclusie gekomen dat we het zo het beste kunnen doen." De waarde van de commissie is erin gelegen "om de kwaliteit te waarborgen van degene die op de kansel staat. Dat is eigenlijk, ja dat is eigenlijk het uitgangspunt van de commissie dat we dat proberen."

Als het gaat om kritiek op de methode van preekbeoordeling reageert ze dat de mogelijkheden om te luisteren er niet zijn: "Want op papier is het heel anders dan wanneer iemand praat, maar dat, ja dat hebben we met... maar die mogelijkheid hebben we in Utrecht niet, dat... dus dan beperken we ons tot wat we op schrift krijgen en hoe iemand daarover zelf praat en zichzelf in gesprekken presenteert eigenlijk..." Ook wordt de context meegewogen, al lijkt voor die context het persoonlijke gesprek essentieel. CP: "Die man van 9/11 had jaren in de koopvaardij gezeten. Preekt heel anders, want dat zijn een stelletje ruwe bonken die daar in z'n dienst zitten, heb je een ander taalgebruik en dat... die dingen die ontmoet je dus als je de mens ontmoet, dus dat is koudwatervrees als mensen denken dat we dat eh... niet zouden kunnen meenemen."

De kritiek dat er een gebrek is aan persoonlijk contact erkent zij. "Ik kan me wel voorstellen dat bij de oudere kerkelijk werkers... mensen die nu afstuderen is het misschien wel meer gebruikelijk die...

maar, ja, de mensen die... de oudere kerkelijk werkers, daar kunnen wel mensen bij zijn die er wat meer problemen mee hebben. Die voelen zich dan behandeld." Maar als er geen inhoudelijke reactie volgt op een tweede vraag: "(...) heeft de tweede preek daar geen aanleiding voor gegeven dus dan mag de betrokkene het wel voor z'n gevoel zeggen van: nou, ik heb kennelijk een goede preek ingeleverd, want als die tweede preek wel aanleiding gegeven had, wordt er feedback op gegeven."

CP erkent ook dat een procedure voor predikanten ook goed zou zijn: "Ik denk dus eerder dat het ook voor predikanten zou moeten gelden dan dat ik het af zou schaffen. (...) Ik merk het ook gewoon in de praktijk dat als mensen heel lang bezig zijn met preken dat het heel goed is dat er eens even naar gekeken wordt, dat iemand je eens even op een ander spoor zet enzo. Je kan zo vast raken en zo vastroesten in je werk."

3.4.5 Samenvatting mening criteria kleine synode

Kerkelijk werkers, kerkenraad en classis hebben geen van allen zicht op de criteria die de kleine synode hanteert, terwijl die er wel degelijk zijn en ook een functie hebben, namelijk het waarborgen van kwaliteit.

Voor de kerkenraad en classis is dit prima, zij hebben vertrouwen in de werkwijze van de commissie. De kerkelijk werkers hebben hier kritiek op. De kritiek richt zich op drie punten:

- werkwijze: beoordeling van papier;
- gebrek aan persoonlijk contact;
- vergelijking met de predikanten.

De werkwijze op papier wordt niet als deskundig ervaren. Een kerkelijk werker zou graag z'n persoonlijke visie laten horen, omdat het hem niet gaat om het consent, maar om het doel ervan, de mensen die hij wil bereiken met zijn preken. Voor een andere kerkelijk werker is persoonlijk contact een vorm van respect.

De drie kritiekpunten worden herkend door de commissie. Voor de werkwijze ziet de commissie geen andere mogelijkheden. Het gebrek aan persoonlijk contact kan opgevat worden als iets positiefs; namelijk, je hebt het goed gedaan, en voor de predikanten zou zij ook graag een procedure zien.

3.5.6 Bevindingen over mening criteria kleine synode

1. De kerkelijk werkers, het kerkenraadslid en de scribe van de classis hebben geen van alle zicht op de criteria die de kleine synode hanteert.
2. De onduidelijkheid van de criteria wordt verschillend ervaren. Voor degenen die persoonlijk betrokken zijn bij de procedure-aanvraag (kerkelijk werkers) lijkt het belangrijker om de criteria te kennen dan voor degenen die minder persoonlijk en meer procedureel bij de procedure betrokken zijn (kerkenraad en classis).

3. De onduidelijkheid van de criteria en het gebrek aan persoonlijk contact lijkt bij de kerkelijk werkers te leiden tot een kritische houding ten opzichte van de procedure en de wijze van beoordeling, terwijl er bij het kerkenraadslid en de scriba van de classis veel meer vertrouwen in is.
4. Persoonlijke aandacht lijkt een belangrijke rol te spelen binnen de criteria, zowel vanuit de kerkelijk werker gezien als voor de beoordeling door de kleine synode.
5. Geen reactie bij een herhaalde aanvraag voor een consent betekent een positieve feedback.

Hoofdstuk 4

Bevindingen, conclusies en aanbevelingen

De vraag die in dit onderzoek centraal staat, luidt: Hoe ervaren kerkelijk werkers, kerkenraad en classis in de provincie Utrecht, en de kleine synode de procedure rond het aanvragen en toekennen van een preekconsent? In het vorige hoofdstuk zijn de deelvragen beantwoord en bevindingen geformuleerd. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, zet paragraaf 1 de bevindingen uit het vorige hoofdstuk nogmaals op een rij, hier en daar aangevuld met informatie uit hoofdstuk 2, maar nu apart voor kerkelijk werkers, kerkenraad, classis en de kleine synode. De conclusies die hieruit getrokken kunnen worden, zijn te vinden in paragraaf 2. Paragraaf 3 formuleert enkele aanbevelingen.

4.1 Bevindingen

Kerkelijk werkers

1. De praktijksituatie kan een aanjager zijn, maar ook een belemmering om een aanvraag te doen. Voor kerkelijk werkers is het belangrijk om te voldoen aan de regels van de kerk; aan de andere kant kunnen ze het doen van een aanvraag ook verhinderen. De voorwaarden voor een aanvraag zijn sinds 2013 verruimd, maar sommige knelpunten zijn daarmee niet veranderd. Enkele voorbeelden daarvan zijn: een kerkelijk werker is een halfjaar in dienst van een andere gemeente dan in de classis waarvoor hij preekconsent heeft en mag daar dus niet preken; een kerkelijk moet als hij in een nieuwe gemeente gaat werken, een nieuwe aanvraag doen; een kerkelijk werker wordt gevraagd om een zondag te preken in een gemeente buiten de classis dan waarvoor hij consent heeft
2. De moeite om een aanvraag te willen doen en een preekconsent te verkrijgen als een bevestiging van het professioneel functioneren staat tegenover de ervaring dat dit lastig is, veel werk, en dus niet wordt gedaan. In de interviews wordt dit geluid door een kerkelijk werker vertegenwoordigd; verder word het vooral herkend en beschreven als een ervaring van anderen. Onder het begrip 'lastig' kan in dit verband worden verstaan: de moeite die een kerkelijk werker moet doen om papieren te verzamelen en een preek in te sturen in relatie tot de praktijksituatie.
3. Een kerkelijk werker is afhankelijk van de kerkenraad die wel of niet de procedure wil starten. Als een kerkenraad niet wil, komt de kerkelijk werker in een moeilijke positie als hij wordt gevraagd om voor te gaan. Een goede verstandhouding tussen kerkelijk werker en kerkenraad is dus ook van belang in het proces van aanvraag.

4. Er heerst onduidelijkheid bij drie van de vier kerkelijk werkers over welke criteria de classis hanteert, en óf de classis wel criteria hanteert. Blijkbaar zijn kerkelijk werkers niet goed op de hoogte van de inhoud van de Generale regeling, want daarin staan deze criteria wel vermeld. Een kerkelijk werker is op de hoogte van het criterium van de noodzaak aan de hand waarvan de classis bepaalt of een aanvraag wordt doorgezet . Dit ervaart hij als een oneigenlijke reden, om kerkelijk werkers te weerhouden van de preekstoel.
5. De kerkelijk werkers hebben geen zicht op de criteria die de Commissie Preekconsenten hanteert en zij lijken dit wel belangrijk te vinden. De onduidelijkheid van de criteria lijkt bij de kerkelijk werkers te leiden tot een kritische houding ten opzichte van de procedure en de beoordeling.
6. Persoonlijke aandacht vinden kerkelijk werkers van belang tijdens de procedure, om hun visie op het werk en de plek van het voorgaan daarbinnen te kunnen delen. In de Generale regeling preekconsent stond overigens niet dat er de eerste keer een persoonlijk gesprek met de kerkelijk werker wordt gevoerd; dit blijkt echter uit het interview met het synodelid wel het geval te zijn. Overigens missen juist ook de kerkelijk werkers die opnieuw een aanvraag doen dit persoonlijke contact, als bevestiging van hun werk en moeite.

Kerkenraad

7. De kerkenraad maakt op basis van een concrete aanleiding, de noodzaak en de bekwaamheid van de kerkelijk werker een duidelijke en gefundeerde afweging om een preekconsent aan te vragen. Vooral de bekwaamheid lijkt van belang, al is dit niet los te zien van de andere afwegingen.
8. Voor een kerkenraad is niet altijd duidelijk wanneer een kerkelijk werker wel of niet mag preken en in het bezit is van een preekconsent.
9. Een goede verstandhouding tussen kerkelijk werker en kerkenraad is van belang in het proces van aanvraag.
10. De kerkenraad heeft geen zicht op de criteria die de classis hanteert al staan ze wel vermeld in de Generale regeling preekconsent. De kerkenraad ziet de classis meer als een doorgeefluik, waarbij deze procedure via de classis moet lopen. Dit ervaart hij als een gegeven, een gevolg van de kerkorde.
11. De kerkenraad heeft geen zicht op de criteria die de Commissie Preekconsenten hanteert, maar heeft daar wel vertrouwen in.

Classis

12. In de classis gelden twee criteria op basis waarvan een procedure voortgang kan vinden: noodzaak en toetsing bekwaamheid predikant. Verder dient de classis ervoor te zorgen dat

er een mentor wordt aangesteld en bepaalt de classis de plaatselijke geldigheid van het consent. De bevindingen in het onderzoek komen overeen met de beschrijving in de Generale regeling preekconsent.

13. Voor de scribe van de classis is het niet eenvoudig om te bepalen hoe je de criteria in de praktijk beoordeelt. Het criterium van de noodzaak lijkt niet adequaat te kunnen worden toegepast, en het criterium van de bekwaamheid lijkt vooral een subjectief oordeel te zijn. Mogelijk hangt deze reactie samen met de persoonlijke betrokkenheid bij de kerkelijk werkers in haar classis, die ook al lange tijd een consent hebben.
14. De scribe van de classis heeft geen zicht op de criteria die de synode hanteert, maar heeft vertrouwen in de werkwijze van de synode.

Kleine synode

15. De Commissie Preekconsenten hanteert een overzichtelijke en beargumenteerde set criteria, die niet in de Generale regeling te vinden zijn, en kent een ruimhartig toelatingsbeleid. Van afwijzing is vrijwel geen sprake, tenzij op formele gronden, als iemand niet voldoet aan de opleidingseis en onvoldoende homiletisch en liturgisch geschoold is.
16. Het criterium van de noodzaak is volgens de Commissie Preekconsenten bij uitstek iets wat door de classis beoordeeld kan worden, en niet door de landelijke kerk.
17. Als kerkelijk werkers geen inhoudelijke reactie ontvangen bij een herhaalde aanvraag voor een consent betekent dit een positieve feedback.

4.2 Conclusies

De onderzoeksvraag luidt: Hoe ervaren kerkelijk werkers, kerkenraad en classis in de provincie Utrecht, en de kleine synode de procedure voor aanvraag en toekenning van een preekconsent? Op basis van de bevindingen kom ik tot de volgende conclusies en antwoorden:

1. Kerkelijk werkers ervaren knelpunten die maken dat zij geen initiatief nemen voor aanvraag van de procedure voor het preekconsent. Deze factoren kunnen zijn: een kerkelijk werker werkt tijdelijk in een gemeente van een andere classis dan waarvoor hij preekconsent heeft; een kerkelijk werker moet de aanvraag herhalen in een nieuwe gemeente waar hij werkt, terwijl hij het preekconsent daarvoor wel gehad heeft; een kerkelijk werker wordt gevraagd om een zondag te preken in een gemeente buiten de classis dan waarvoor hij consent heeft. Daarbij lijkt het erop dat een kerkelijk werker het ervaart als 'lastig' om veel moeite te doen voor de aanvraag, ook gezien in het licht van de praktijksituatie.

2. Een kerkelijk werker is voor het doen van de aanvraag afhankelijk van (een goede relatie met) de kerkenraad. Dit kan in theorie problemen geven als een kerkelijk werker door de kerkenraad wel wordt gevraagd om voor te gaan, maar geen preekconsent aanvraagt.
3. Voor kerkelijk werkers en de kleine synode is persoonlijk contact belangrijk en van grote waarde tijdens de procedureaanvraag. Bijvoorbeeld om de visie op het werk en de plaats van het voorgaan daarbinnen te kunnen delen. Maar ook bij een herhaalde aanvraag, gezien de moeite die er wordt gedaan. Het persoonlijk gesprek staat niet vermeld in de Generale regeling, terwijl dit wel plaatsvindt bij de eerste aanvraag.
4. Het criterium van de noodzaak wordt verschillend ervaren. Een kerkelijk werker stelt dat dit een oneigenlijk criterium is, de kerkenraad is er niet van op de hoogte, de scribe van de classis vindt dit moeilijk te controleren en de vertegenwoordiger van de Commissie Preekconsenten vindt dit juist behoren tot de verantwoordelijkheid van de classis, al neemt zij ook waar dat dit niet voldoende gebeurt.
5. De Commissie Preekconsenten hanteert een overzichtelijke set criteria en kent een ruimhartig toelatingsbeleid. Toch zijn de criteria voor geen van de overige betrokkenen zichtbaar. Ze staan niet vermeld in de Generale regeling. Bij de kerkelijk werkers, degenen die het meest persoonlijk bij de procedure betrokken zijn, leidt dit tot een kritische houding, terwijl er bij de kerkenraad en de classis veel meer vertrouwen is in de werkwijze en beoordeling.

4.3 Aanbevelingen

Op basis van de conclusies doe ik enkele aanbevelingen aan de diverse betrokkenen in dit onderzoek:

Kerkelijk werkers

1. Start het initiatief voor de procedure. Met deze stap wordt de orde in de kerk gehandhaafd. Ook zorgt het verkrijgen van het consent voor een soort 'kwaliteitswaarborg'. Geef eventuele belemmeringen die je ervaart aan bij de kleine synode of de Vereniging Kerkelijk Werkers.

Kerkenraad

2. Vraag het consent aan als dat mogelijk is en de kerkelijk werker daarom vraagt. Met deze stap wordt de orde in de kerk gehandhaafd. Ook geeft het consent de kerkelijk werker een bevestiging van zijn kunnen. Geef eventuele belemmeringen die tijdens de procedure ervaren worden aan bij de kleine synode of de classis.

Classis

3. Zoek een vorm die bij een herhaalde uitreiking van het preekconsent iets persoonlijks uitstraalt. Dat geeft de kerkelijk werker waardering voor de moeite die er is gedaan.

Kleine synode

4. Vermeld in de Generale regeling dat er een persoonlijk gesprek plaatsvindt bij de eerste aanvraag. Zoek een vorm van persoonlijk contact die bij een herhaalde procedureaanvraag iets persoonlijks uitstraalt zonder dat dit teveel tijd kost.
5. Onderzoek hoe het criterium van de noodzaak die de classis moet hanteren in de praktijk werkt. Bijvoorbeeld door een opdracht hiervoor neer te leggen bij een van de opleidingen Theologie en Levensbeschouwing.
6. Maak de inhoudelijke criteria die de Commissie Preekconsenten hanteert voor iedereen openbaar, bijvoorbeeld door ze te vermelden in de Generale regeling of op de website van de PKN. Het maakt voor de betrokkenen inzichtelijk op welke manier ze beoordeeld worden. Dit zorgt voor openheid en geeft vertrouwen.
7. Overweeg de mogelijkheid dat kerkelijk werkers op eigen initiatief rechtstreeks bij de kleine synode een aanvraag kunnen doen met een algemene geldigheid. De voorwaarden voor een aanvraag zijn sinds 2013 verruimd, maar sommige knelpunten zijn daarmee niet veranderd, bijvoorbeeld de regionale beperktheid van het consent, de directe relatie tussen consent en werkplek, de afhankelijkheid van de kerkenraad of de criteria van de noodzaak en de bekwaamheid die de classis dient te onderzoeken, de bekendheid van kerkenraden met de regelingen. Deze aanbeveling vereist een kerkordewijziging, en die kan niet zomaar worden doorgevoerd; ook leidt deze aanbeveling tot discussie (zie hoofdstuk 2). Toch zou ik gezien de uitkomsten van dit onderzoek, en de toekomst van de kerk (hoofdstuk 5) willen benadrukken deze aanbeveling in overweging te nemen.

Hoofdstuk 5

Reflectie

Dit hoofdstuk staat in het teken van reflectie. Paragraaf 1 beschrijft een reflectie op het onderzoek. Daarbij ga ik in op de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek, het leerproces van het onderzoek doen, de vragen die ik heb naar aanleiding van het onderzoek en de vervolgstappen die ik zou willen zetten. De theologische reflectie in paragraaf 2 gaat in op de vraag hoe de resultaten van dit onderzoek binnen mijn theologisch denken en handelen vorm krijgt, waarbij ik vooral focus op de rol van de kerkelijk werker als voorganger. Daarnaast beschrijft ik de opbrengst van mijn onderzoek voor de doelgroep en voor het werkveld.

5.1 Reflectie op het onderzoek

5.1.1 Validiteit en betrouwbaarheid

In hoeverre vormen de onderzoeksbevindingen een goede weergave van datgene wat zich feitelijk in de praktijk afspeelt? Dit is de vraag naar de validiteit of geldigheid (Baarda e.a., 2005, p. 197). Hier kun je op drie manieren naar kijken: interne geldigheid, externe geldigheid en de instrumentele of dataverzamelingsgeldigheid.

Interne geldigheid

Als het gaat om de interne geldigheid – is de opzet van het onderzoek passend bij het geschetste praktijkprobleem? – dan is voor mijn onderzoek een beschrijvend onderzoek de beste aanpak. Mijn onderzoeksvraag: Hoe ervaren kerkelijk werkers, kerkenraad en classis in de provincie Utrecht, en de kleine synode de procedure voor aanvraag van een preekconsent? leidt tot een breed beeld van de ervaringen van verschillende betrokkenen, en dat is ook het doel van beschrijvend onderzoek. Exploratief onderzoek zoekt meer naar een verklaring, en theoretisch onderzoek neemt een theorie als uitgangspunt en legt die naast de praktijk.

Externe geldigheid

Op de vraag of mijn onderzoeksresultaten ook een externe geldigheid hebben, met andere woorden, inhoudelijk generaliseerbaar zijn, en dus ook overdraagbaar op vergelijkbare of overeenkomstige situaties (Baarda e.a., 2005, p. 199) wil ik de volgende opmerkingen maken.

Respondenten – kerkelijk werkers

De keuze om via een enquête onder kerkelijk werkers in vier classes in de provincie Utrecht mijn respondenten voor het onderzoek te selecteren, levert resultaten en beperkingen op. Allereerst leidt deze werkwijze tot een brede selectie van kerkelijk werkers – twee die het preekconsent al hadden, een voor wie het consent zou worden aangevraagd, en een die het consent niet wilde aanvragen –, en daarmee ook een brede set aan ervaringen. De beperking is dat ik, hoewel het onbevoegd voorgaan bij drie van de vier kerkelijk werkers in enige mate voorkomt en zij dus ook het praktijkprobleem herkennen (KW1, KW3 en KW4), ik geen kerkelijk werker heb kunnen vinden die wel voorgaat én bewust geen procedure aanvraagt; ook heb ik geen kerkelijk werker gevonden die sinds het ontstaan van de PKN de procedure heeft doorlopen.

De argumenten voor de ervaring dat de procedure ‘lastig’ is en de criteria vaag en niet praktijkgegrond (literatuuronderzoek) zijn in de ervaringen van de kerkelijk werkers die ik heb geïnterviewd ten dele teruggekomen, maar het is geen breed gedeelde ervaring. Ik had hier meer zicht op kunnen krijgen als ik bewust had gezocht naar kerkelijk werkers die waren afgewezen, maar dit had dan ook in een van mijn deelvragen moeten terugkomen.

De voorwaarden om het preekconsent aan te vragen zijn sinds begin 2013 veranderd en verruimd (zie hoofdstuk 2). Omdat deze wijzigingen nog maar net zijn doorgevoerd, zijn de ervaringen hiermee niet naar voren gekomen. Of deze wijzigingen van invloed zijn op de ervaring van de procedure, heb ik in dit onderzoek niet mee kunnen nemen. In die zin is het minder bezwaarlijk dat er, zoals hierboven geschetst, weinig respondenten hebben meegedaan die op grond van de ‘oude voorwaarden’ zijn afgewezen.

Respondenten – kerkenraad en classis

Ik heb vanwege de beperkte tijd die beschikbaar was voor mijn onderzoek slechts een kerkenraad en classis kunnen interviewen. Of de conclusies ten aanzien van kerkenraad en classis generaliseerbaar zijn, is op basis van een interview moeilijk vast te stellen. De resultaten geven in elk geval een indruk van de diversiteit van de ervaringen met de procedure – bijvoorbeeld tussen kerkelijk werker enerzijds en kerkenraad en classis anderzijds. Juist die ervaringen van kerkenraad en classis zouden wat mij betreft wat nader verkend kunnen worden.

Respondenten – kleine synode

Aanvankelijk had ik in mijn onderzoeksopzet de kleine synode niet meegenomen. Maar omdat het me een logische schakel leek in het geheel, en ik van verschillende kanten feedback kreeg om dit wel te doen, heb ik besloten om de kleine synode in mijn onderzoeksopzet en -vraag mee te nemen. Dit is naar mijn idee een essentiële stap geweest, omdat daarmee de ervaringen met de procedure door alle betrokkenen is verkend, en het ook veel informatie heeft opgeleverd.

Geografische beperktheid

Ik heb mij in mijn onderzoek gericht op de classes in de provincie Utrecht, omdat dit voor mij het meest haalbaar was. Het kan zijn dat er in andere classes andere resultaten zouden ontstaan, vanwege een andere praktijksituatie.

Formulering deelvragen

Mijn onderzoeksvraag gaat in op de ervaringen van diverse betrokkenen met de procedure voor aanvraag van het preekconsent. In de deelvragen focus ik daarbij sterk op de criteria die worden gehanteerd. Toch blijkt uit mijn resultaten dat 'ervaringen met de procedure' niet alleen bestaat uit ervaringen met de criteria van de classis en de kleine synode, maar ook uit een mening over de werkwijze bijvoorbeeld. Bij twee kerkelijk werkers wordt bijvoorbeeld de langdurige noodzaak van het mentorschap betwist. Daarin wordt een onrechtvaardigheid ervaren in vergelijking tot predikanten. De kerkenraad vindt dat de werkwijze van de procedure goed op de website mag worden gezet. Ook de mening van de kleine synode dat de classis de procedure te lang laat liggen, is belangrijk en van invloed op de ervaring van de procedure, maar geen conclusie die ik op grond van het onderzoek kan trekken. Dit past niet bij mijn onderzoeksvragen die vooral focusten op de criteria en niet op de werkwijze.

Dataverzameling

Voorafgaand aan mijn onderzoek heb ik mij georiënteerd op het praktijkprobleem via de beschikbare literatuur, maar ook aan de hand van telefoongesprekken met een onderzoeker van de CHE (Teus van de Lagemaat), en de Vereniging Kerkelijk Werkers (Margriet van Andel). Met hen heb ik ook mijn onderzoeksopzet besproken en hier feedback op gevraagd. Deze gesprekken hebben mij geholpen om mijn onderzoeksvraag aan te scherpen zo dicht mogelijk naar het praktijkprobleem toe, hoewel ik later ook weer eigen keuzes heb gemaakt in de onderzoeksopzet.

Met name de vraag naar de criteria van de kleine synode (deelvraag 3) heb ik aan de hand van twee bronnen verzameld: interviews en notulen. Mijn opzet was aanvankelijk om een vergadering van de commissie bij te wonen. Dit bleek vanuit praktisch oogpunt (tijd) niet haalbaar. De notulen en de interviews versterkten elkaar, zij het dat de notulen nog een extra criterium opleverden, namelijk de theologische inhoud van de preek.

5.1.2 Leerproces

Kwalitatief onderzoek

Ik vond het leerzaam om kennis te maken met kwalitatief onderzoek en zelf ook een onderzoek op te zetten en uit te voeren. Ik kende vooral het kwantitatieve onderzoek en was aanvankelijk wat sceptisch over kwalitatief onderzoek: zeggen de resultaten daarvan wel echt iets? Ik heb ontdekt dat kwalitatief en kwantitatief onderzoek echt twee vormen van onderzoek zijn die naast elkaar kunnen bestaan, en ik heb ontdekt dat kwalitatief onderzoek leuk is om te doen.

Ik heb gemerkt dat de manier waarop je bij kwalitatief onderzoek te werk gaat, heel methodisch is en zorgvuldig wordt opgebouwd. Van een goede beschrijving van het praktijkprobleem tot de onderzoeksopzet, tot het houden van interviews, het verwerken daarvan, het werken met topiclijsten en de analyse daarvan. Dat maakt de werkwijze controleerbaar en zorgt ervoor dat resultaten valideerbaar zijn.

Interviews

Het houden van interviews gaf me energie en heb ik ervaren als een leerzaam proces. Ik heb gekozen voor semi-gestructureerde topic-interviews. Dat gaf veel houvast, maar ik merkte ook dat de respondenten vaak een eigen weg gingen in de beantwoording van de vragen; in antwoord 1 soms al antwoord gaven op vraag 6. Ik vond het een leerproces om hier flexibel mee om te gaan. Soms herhaalde ik een vraag als ik de vraag belangrijk vond en wilde weten wat iemand daarover dacht, dit wilde controleren; soms sloeg ik een vraag over, omdat de vraag minder relevant was. Ik heb ook geleerd om minder te zeggen in een interview. Aanvankelijk was ik – onbewust – ietwat pastoraal door te ‘hummen’ als iemand iets zei of probeerde ik de geïnterviewde aan een woord te helpen als hij of zij er niet op kwam. Het terugluisteren van de interviews hielp me om meer ‘open ruimtes’ te laten ontstaan en de geïnterviewde aan het werk te laten. Daarnaast merkte ik ook dat ik naarmate de interviews vorderden, ik meer vragen ging stellen als antwoorden vaag bleven of meningen niet beargumenteerd werden.

Ik heb ook gemerkt dat ik aanzienlijk lange interviews heb gehouden die veel informatie opleverde, maar waarvan ik veel niet heb gebruikt voor dit onderzoek. Bij een volgend onderzoeksproces zou ik op deze punten alerter zijn. Nog duidelijker van te voren afbakenen wat ik wil weten en waarom. Tegelijk is het onderzoek doen ook een zoektocht en daar horen ook ‘overbodige’ vragen bij.

5.1.3 Vragen

Mijn onderzoek levert genoeg nieuwe vragen op. Het zou interessant zijn om meer inzicht te krijgen in de motieven die ervoor zorgen dat kerkelijk werkers geen aanvraag doen. En of er meer aanvragen worden gedaan nu de voorwaarden van de procedure sinds 2013 zijn aangepast en verruimd. Welke invloed hebben deze wijzigingen op de ervaringen met het preekconsent? Hierbij merk ik op dat de knelpunten die worden ervaren, niet allemaal te maken hebben met de voorwaarden, maar ook voortkomen uit verschillende praktijksituaties en de relatie met de kerkenraad (zie hoofdstuk 4, conclusie 1 en 2).

Het zou interessant zijn om meer inzicht te krijgen in de rollen van kerkenraad en classes. Deze zijn in het onderzoek wel naar voren gekomen, maar om deze generaliseerbaar te maken, zouden meer interviews wenselijk zijn. Bij de kerkenraad zou de volgende onderzoeksvraag gesteld kunnen worden: welke factoren spelen voor kerkenraden een rol om wel of geen aanvraag te verzorgen? Komt het voor dat een kerkelijk werker vanuit de praktijksituatie een aanvraag wil doen, maar dat de kerkenraad dit niet doet?

Weer een andere vraag richt zich specifiek op de rol en taak van de classis, die ook terug te vinden is in aanbeveling 7: op welke wijze controleert de classis het criterium van de noodzaak van de aanvraag en de bekwaamheid van de kerkelijk werker?

Een andere vraag is welke argumenten er zijn om kerkelijk werkers wel of niet te laten preken. En welke motieven kerkelijk werkers zelf hebben. Deze zijn in de interviews naar voren gekomen, maar heb ik niet kunnen bespreken.

Een laatste vraag tot slot is om te onderzoeken hoe en of er verschil wordt ervaren in de preken van kerkelijk werkers en predikanten.

5.1.4 Vervolgstappen

Een vervolgstap is de presentatie van de onderzoeksresultaten bij de opleiding Theologie en Levensbeschouwing.

Een andere stap is dat ik de uitkomsten van dit onderzoek presenteer aan de kleine synode van de Protestantse Kerk Nederland of de Commissie Preekconsenten, aan de Vereniging Kerkelijk Werkers en de Christelijke Hogeschool Ede. Dat kan door het sturen van mijn onderzoeksverslag met een samenvatting. Mogelijk kan ik een presentatie geven.

Een andere vervolgstap is het schrijven van een artikel voor *Kerkinformatie*, de nieuwsbrief van de Vereniging Kerkelijk Werkers, of een bericht schrijven voor de website van de VKW. Ik denk ook aan een artikel voor het tijdschrift *Woord en Dienst*.

5.2 Theologische reflectie

5.2.1 Resultaten

In mijn onderzoek gaat het om een praktijkprobleem dat speelt binnen de Protestantse Kerk in Nederland, waarvan ik als kerkelijk werker op den duur ook deel hoop uit te maken. Binnen die kerk gaat de kerkelijk werker vaak op initiatief van een kerkenraad voor. Dat vindt hij of zij mooi werk om te doen, maar het gebeurt voor een groot deel ook onbevoegd, zonder consent.

Als het gaat om de vraag hoe de resultaten van dit onderzoek binnen mijn theologisch denken en handelen vorm krijgt, wil ik hier focussen op de vraag hoe ik me theologisch tot mijn onderzoek en onderzoeksresultaten verhoud. Dit betekent dat ik in deze paragraaf theologisch reflecteer op de vraag naar de rol van de kerkelijk werker als voorganger.

Ik kijk daarbij eerst naar de preek, want wat is dat eigenlijk? En welke bekwaamheden zijn voor het maken van een goede preek vereist? Welke rol speelt het consent daarin, en wat vind ik daarvan? Vervolgens kijk ik ook naar de plek die de kerkelijk werker als voorganger mijn inziens kan en mag

innemen. Daarbij reflecteer ik beknopt op de ambtsdiscussie en de toekomst van de kerk. Als vanzelf komen hierbij ook praktische vertaalpunten naar voren.

Preek, kwaliteit en consent

Ik wil deze theologische reflectie beginnen met de vraag wat een preek eigenlijk is. Hiervoor worden verschillende omschrijvingen gegeven. Berkhof schrijft: “Enerzijds is ze *uitleg* van de bijbel: de daden en woorden van de verbondsgeschiedenis worden in hun context en beleavingswereld verklaard. Anderzijds is ze (...) *toepassing*, overzetting in onze context en beleavingswereld” (Berkhof, 1985, p. 51). Oskamp & Geel citeren Dingemans over de preek als volgt: “...door middel van een uitleg, dramatisering en toepassing van de Schrift (...) aan de kerkgangers hulp trachten te bieden bij hun eigen communicatie met de bijbel en het evangelie en daarachter aan hun communicatie met God zelf” (2007, p. 14). En docent Harbert Booij verwoordt het doel van de preek als volgt: “BESTAANSVERHELDERING MET HET OOG OP GELOOFSVERHELDERING EN ANDERSOM” (Booij 2005, p. 5). In alle drie de omschrijvingen gaat het om twee werelden, die van de hoorders, het bestaan en die van de Schrift, het geloof. De voorganger is degene die de Bijbelse verhalen en teksten, in samenspraak met de christelijke traditie en theologie naar situaties en mensen in deze tijd ‘vertolkt’. De preek is daar overigens één vorm van, in pastoraat en missionair werk zijn ook andere vormen te onderscheiden van hermeneutisch werken. Dit zogeheten hermeneutisch criterium vormt de basis van de competenties die we ons in de opleiding hebben eigen gemaakt.¹⁹

Een preek maken is een ambacht, zo stellen Oskamp & Geel (2007, p. 11). Het is goed dat er hierbij een vorm van kwaliteitsbewaking is, en het preekconsent is daar een goed middel voor. Ergens wordt inhoudelijk gewogen of een preek voldoet aan bepaalde criteria, en die criteria zijn niet uit de lucht komen vallen, die zijn gevormd en vormen zich door de tijd heen en door mensen met kennis van zaken. Zo heb ik ook het vak Homiletiek ervaren. Analytisch kijken naar een preek helpt me om te zien wat ik in een preek eigenlijk zeg en niet zeg, welke veronderstellingen ik heb ten aanzien van de doelgroep, of ik de Bijbeltekst rechtdoe, welk theologisch onderwerp naar voren komt in mijn preek, en welke vorm ik daarvoor het beste kan kiezen; juist ook die vorm is belangrijk; hoe ik iets wil overbrengen, maar ook de manier waarop ik mij als prediker in woord en gebaar uit, hoe ik als prediker overkom. Tegelijk past er bij het belang en de kwaliteit van de preek ook een zekere relativering. Een hoorder kan geraakt worden door een zinnetje in een preek, zonder de preek als geheel goed gehoord te hebben; een hoorder is er niet altijd met zijn of haar gedachten bij; niet iedere hoorder hecht evenveel waarde aan een preek; een hoorder ‘hoort’ niet altijd hetzelfde als een predikant bedoelde te zeggen. Toch wil dat niet zeggen dat kritisch kijken naar een preek niet van belang is, of dat het maken van een preek niet als een ambacht mag worden beschouwd. Tegelijk mag er in de beoordeling van preken ook een zekere relativering zitten. Die relativering vond ik ook terug bij de Commissie Preekconsenten. Op elke preek is natuurlijk wat aan te merken, maar de persoon achter de preek, de integerheid waarmee iemand zijn of haar keuzes maakt, en die kan beargumenteren, ook die dingen doen ertoe. Het gaat wat mij betreft dus om allebei: hoge kwaliteit en relativering.

¹⁹ “De beroepsbeoefenaar heeft de competentie om enerzijds Bijbel en christelijke traditie en anderzijds mens(en) en huidige samenleving in hun onderlinge betekenisvolle samenhang te vertolken met en voor de doelgroep.” In: Competentieprofiel GPW, 2007, p. 3.

De hbo-theoloog als voorganger

In de protestantse traditie is het maken van de preek in de eerste plaats weggelegd voor de predikant die een academische opleiding heeft voltooid, en bevestigd is in het ambt van dienaar des Woords. De academische vorming en de ambtsstructuur zijn nauw met elkaar verweven.²⁰ Ik heb in hoofdstuk 2 nadrukkelijk een schets gegeven van de onduidelijke positie van de kerkelijk werker, ook door de tijd heen, die geen academische vorming heeft gehad en daarom niet in het ambt van predikant werd bevestigd, maar soms wel werk deed van een predikant; dus wel preekte en soms, maar vaak ook niet, sacramenten bediende. Die onduidelijke positie geldt niet meer sinds dit jaar, omdat de kerkelijk werker bevestigd kan worden in het ambt van ouderling of diaken. Ik vind dit een verbetering gezien het feit dat de kerkelijk werker nu deel kan nemen in de bestuurlijke gremia, een stem heeft en een stem kan laten horen. Tegelijk is het de vraag of deze beslissing de positie van de kerkelijk werker er beter op maakt, omdat de kerkelijk werker in veel gevallen vergelijkbaar werk doet als een predikant. Post is hier helder over, en ik ben het met hem eens: “Ambtelijk gezien is de kerkelijk werker een ambtgenoot van de ouderlingen of diakenen, wat zijn werk betreft is hij de beroepsgenoot van de predikant. (...) Het ambt van ouderling of diaken geeft hem nog steeds niet de juiste ambtelijke positie” (Post, 2006, p. 55).

Ik heb de ambtstheologie en -discussie buiten het onderzoek gehouden, omdat het preekconsent in feite ook losstaat van een ambtelijke bevestiging. Tegelijk wil ik met deze beknopte beschrijving ook aantonen dat de bevoegdheid om te mogen preken met de ambtstheologie en opleiding samenhangt, wat de discussie over de prekende kerkelijk werker tot een ingewikkelde maakt.

Een veelgehoord argument dat een hbo-theoloog niet mag preken, is dat deze niet over kennis van de grondtalen beschikt. “De dienaar des Woords is de *basispredikant: academisch theologisch opgeleid, zelfstandig in staat tot toegang tot de bronnen van bijbel, kerk en cultuur*. (...) Dat onderstreept de noodzaak van een *wetenschappelijke* opleiding in een *academische context*” (De Leede in Post, 2006, p. 157).²¹ Dit argument is ook in de interviews regelmatig teruggekomen. En hoewel ik vanuit mijn eigen ervaring de kennis van de grondtalen belangrijk vind en ik zelf ook regelmatig een Griekse Bijbel voor mijn exegese erbij pak, vind ik het van belang om deze voorwaarde te relativiseren. Ten eerste zijn er heel goede vertalingen van Bijbelteksten beschikbaar, er zijn goede commentaren te vinden die uitleggen wat er in de grondtekst staat en hoe je dit kunt uitleggen; daarvoor is het niet altijd nodig de oorspronkelijke tekst erbij te pakken. Uit onderzoek van Hijme Stoffels blijkt overigens dat een groot deel van de predikanten dit ook niet doet bij de voorbereiding van hun preek (Stoffels, 2004, p. 214).²² Ten tweede wordt de waarde van deze kennis sterk gerelativeerd in het beroepsveld zelf: “Wij hebben de indruk dat veel preken een hoog abstractiegehalte hebben. We brengen dat in verband met de universitaire vorming van de predikanten. Aldus leert men rationeel en zindelijk denken. Wij slaan dat hoog aan, kerk en prediking kunnen er wel bij varen. Het gevaar is echter groot dat de student na zes, zeven jaar alles weet over de omgang met teksten maar weinig of niets over de omgang met een publiek” (Oskamp & Geel,

²⁰ Hoek & Paas (2010, p. 13) stellen dat dit overigens pas verplicht werd sinds 1815.

²¹ Dit citaat is afkomstig uit het rapport *Om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon* (2005).

²² Van de predikanten binnen de PKN blijkt 82% vooral exegetische commentaren en andere vakliteratuur te raadplegen. De grondtekst wordt door 47% geraadpleegd, en 16% maakt zelf een vertaling.

2007, p. 13). Voor het ontstaan en maken van een preek zijn dus meer factoren bepalend: “de bijbeltekst, de liturgie, de hoorders en hun situatie, de persoon van de prediker, de opbouw alsmede stijl en taal” (Oskamp & Geel, 2007, p. 21). En de vraag is of alleen academisch geschoolde voorgangers in staat zijn tot het maken van een preek die ontstaat uit een wisselwerking van deze factoren. Ik ben van mening dat dit niet het geval is, en dat ook een hbo-theoloog met voldoende vorming en opleiding een rol als voorganger kan vervullen.

De toekomst van de kerk

In de kerk zijn veel ontwikkelingen gaande. De kerk is zijn vanzelfsprekende plek in de maatschappij kwijtgeraakt en staat er wat ledenaantallen en financiën betreft niet goed voor. Voor veel kerken is het toekomstige voortbestaan niet zeker. Tegelijk tekent zich een andere ontwikkeling af, namelijk dat veel taken in de kerk meer specialisatie vragen en gedifferentieerder zijn. Van een predikant kan niet meer automatisch verwacht worden dat hij als het schape met de vijf poten functioneert. Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat het goed is om na te denken over hoe de kerk van de 21 eeuw eruit komt te zien en hoe de verschillende professionals en ambten in de kerk kunnen worden ingezet, hoe ze zich tot elkaar verhouden en welke vormen van samenwerking gewenst zijn. Naar mijn idee heeft het rapport *Werken in de wijngaard* uit 2007 de meest concrete, best uitgewerkte voorstellen gedaan die aansluiten bij de bestaande praktijk: het voorstel om de kerkelijk werker in een ambt (een vierde?) te bevestigen, toelating tot de bestuurlijke lagen, het werken in bovenplaatselijke teams en het voorstel om onder stricte voorwaarden het Woord en de sacramenten te bedienen. De eerste twee voorstellen zijn inmiddels tot een uitwerking gekomen, het derde voorstel komt niet zo aan de orde en tegen het vierde leven veel bezwaren.

De kerk anno nu heeft mijn inziens nog altijd veel te bieden: woorden van hoop, wanhoop, troost en uitdaging; vragen en verhalen die zin geven, een heilzame blik op de werkelijkheid. Het zou mijn wens zijn als er meer wordt uitgegaan van wat er nodig is in plaatselijke situaties en wat de verschillende persoonlijke kwaliteiten van de professionals samen kunnen bieden. Dan wordt de vraag welke opleiding iemand heeft gehad en welke ambtelijke bevoegdheid daarbij past minder van belang. Mogelijk komt de ene kerkelijk werker tot de conclusie dat preken niet bij zijn of haar professie of kwaliteiten past, en concludeert een ander het tegenovergestelde. Ik kan me voorstellen dat dit een soepeler omgang met het preken en de procedure voor het preekconsent kan geven. Aanbeveling 7 die ik deed in hoofdstuk 4 past goed binnen deze lijn. Maar het vraagt om vertrouwde paden te verlaten.

5.2.3 Opbrengst voor doelgroep en werkveld

Wat betekent de opbrengst van mijn onderzoek voor de doelgroep en het werkveld? Ik hoop dat ik met dit onderzoek bijdraag aan het verkleinen van het praktijkprobleem dat kerkelijk werkers onbevoegd voorgaan. En daarmee heb ik ook nadrukkelijk het belang van het functioneren en het vergroten van de zichtbaarheid van de kerkelijk werker binnen de kerk op het oog. Want ik ben van mening dat de kerkelijk werker een goed opgeleide professional is die in staat is om in deze veranderende tijden een goede en vruchtbare plek in te nemen in de kerk. Tegelijk gaat het mij in de

opbrengst van dit onderzoek om de kerk als geheel. Want in het werkveld van de kerk die de boodschap van het Evangelie 'vertolkt' functioneert niet alleen de kerkelijk werker, maar 'dienen' alle 'ambten'. En de grote vraag is hoe dit dienen vorm kan krijgen in deze eeuw.

Bijlagen

A. Enquête kerkelijk werkers.....	p. 58
B. Interview met kerkelijk werker A4 / KW4.....	p. 59
C. Labeloverzicht.....	p. 74
D. Voorbeeld van uitgewerkte deelvraag (3) aan de hand van labels.....	p. 76

A Enquête kerkelijk werkers

Enquête kerkelijk werkers

Afstudeeronderzoek Ervaringen met het preekconsent

Theologie en Levensbeschouwing – GPW

Marleen Schoonderwoerd

20 februari 2013

1. Gaat u als kerkelijk werker weleens in zondagse diensten voor?
☐ Ja; *ga verder naar vraag 2.*
☐ Nee; *ga verder naar vraag 6.*
2. Hoe vaak gaat u voor in zondagse erediensten?
☐ Incidenteel (1-5 x per jaar)
☐ Regelmatig (6-20x per jaar)
☐ Vaak (meer dan 21x per jaar)
3. Is er voor u een preekconsent aangevraagd?
☐ Ja
☐ Nee; *ga verder naar vraag 6.*
4. Is het verzoek tot het verkrijgen van een preekconsent gehonoreerd?
☐ Ja
☐ Nee
5. Wat is uw mening over de procedure voor aanvraag van het preekconsent?
☐ Geen mening
☐ De procedure is goed en zorgvuldig.
☐ De gehanteerde criteria voor het preekconsent sluiten niet aan bij de beroepspraktijk.
☐ De procedure neemt teveel tijd in beslag.
☐ Anders, nl.

--

6. Als u bereid bent mee te werken aan een interview over het preekconsent, wilt u hieronder dan uw naam, adresgegevens, gevolgde opleiding, en de gemeente en de classis noteren waarin u werkzaam bent?

Naam	
Adres	
Telefoon	
E-mail	
Opleiding	
Gemeente	
Classis	

7. Overige opmerkingen

--

Graag voor 25 februari retour zenden aan: marleen@redactiedynamiek.nl.

Veel dank voor uw medewerking!

B Interview met kerkelijk werker A4 / KW4

M: Mijn eerste vraag is een beetje een algemene: kun je iets vertellen over je motivatie om kerkelijk werker te worden?

N: Ja. Dat is natuurlijk al, even kijken al tweeëntwintig jaar geleden. Ik heb altijd in kerkelijk jeugdwerk vrijwilligerswerk gedaan toen de kinderen klein waren en via eigenlijk via studentenwerk via mijn broer ben ik daar een beetje bij terechtgekomen met Bijbelstudies enzo en dat was we toch een beetje te evangelisch, in die zin, dat paste toch niet helemaal bij me, vooral het vrouwenstandpunt en dat soort dingen en toen dacht ik nu wil ook weten hoe het zit en toen ben ik daarom theologie gaan doen om te weten hoe het zit, nou ja, en toen kwam ik bij het HBO. Daarvoor had ik een lerarenopleiding gedaan geschiedenis, dus ik heb me altijd geïnteresseerd in theologie en geschiedenis en ook Nederlands en Engels enzo en nog wel voor bepaalde dingen, maar vooral theologie ook en toen ben ik dus HBO gaan doen, want dat was ook het meest haalbare dat kon ik ook gewoon naast de kinderen enzo en toen gaandeweg dan moet je ook stage lopen enzo en toen heb ik in eerste instantie jeugdwerk gekozen ... heb ik stage gedaan en toen groeide eigenlijk meer de wens om dat te gaan doen en zo is 't gekomen. Ik heb eigenlijk nooit zo van... kind dacht ik dat word ik, voor zover je dat kunt denken, maar...

M: het is een groeiproces...

N: Een groeiproces en toen heb ik eerst dus lesgegeven, levensbeschouwing op een middelbare school maar toen miste ik gewoon het vakinhoudelijke en ik vond het pastorale interessanter met jongeren dan de inhoud van de lessen want dat.... Ongelofelijke bewondering voor mensen die dat vak heel goed kunnen brengen.

Maar op een gegeven moment stond ik wel voor de klas en ik mocht er ook blijven en het ging ook wel, maar ik vond het leuker om gewoon met jongeren om te gaan, de pastorale kant zal ik maar zeggen en zo ben ik in de gemeente terechtgekomen.

M: Ja, dus op een gegeven moment was er een vacature...

N: Ja toen dacht ik van: ik wil toch meer met het pastoraat

M: En hoe lang is dat geleden?

N: Dat is dus nu, dat was in 1993 dus dat is precies twintig jaar.

M: En ben je altijd hier, heb je altijd hier gewerkt of in [plaats]?

N: Nee nee dit is mijn vijfde gemeente, maar wel in [plaats] het langst. Al die kaarten die hier staan en de bloemen, dat is omdat ik twaalfenhalf jaar (lacht)...

M: Gefeliciteerd, mooi.

N: Ja, daar had ik zelf heel niet aan gedacht, want ik heb ook wel bijstand en pastoraat verleend, ik ben begonnen in [plaats], heel erg plezierig gewerkt, omdat daar de predikant de halve tijd voor de

universiteit ging werken. Toen naar [plaats], ook vier jaar, ook met vreselijk veel plezier en het is toch wel een andere plek. En toen naar [plaats] en dan ook nog bijstand onder jongeren in [plaats], een hele andere... bij de boomkwekers, een hele andere...

M: Ja, mijn vriendin is daar predikant nu.

N: Oké, [naam]

M: ja.

N: Wat grappig, nou in de [naam kerk], drie jaar gewerkt. Daar kom ik nu nog twee keer per jaar of drie keer per jaar ga ik voor, ja ja.

M: En hoeveel uren werk je?

N: Sinds 1 januari 18 en daarvoor een jaar of vier heb ik zeker 28,2 dus 80%. Soms als je twee plekken had dan kwam ik tot... 60-80% heb ik altijd wel gewerkt, en daarnaast ga ik ook wel voor in diensten op verzoek, dus waar ik voor uitgenodigd word. Sowieso in de gemeenten waar ik gewerkt heb (lacht) dat ik daar nog terug kom, maar ook wel andere gemeenten. Ja dus dan moet ik zelf ook een beetje bewaken dat dat niet teveel wordt. Mijn man is nu per 1 januari gestopt, die is 64, dus die is met pensioen en dus ik wil ook wat meer vrije tijd hebben ook omdat de kinderen in het buitenland hebben wonen en dan daar wel eens naar toe willen enzo, voor wat langere tijd, dus...

M: Wat zijn zoal je taken?

N: In [plaats] nu...?

M: Ja.

N: Nou, even kijken hoor, nou eerst pastoraat aan ouderen van 80+, per 1 januari +80, daarvoor was het was eerst 75+ maar dan had ik er teveel. Ik heb morgen ook een crematie van een 92-jarige, ik heb dus soms 12 uitvaarten op een jaar dus dat is best veel. Dus pastoraat en dan vooral bij ziekte en zeer, het komt iets minder voor... een enkele keer jubilea, zoveel jaar getrouwd, maar ja daar hoef ik eigenlijk pastoraal niet zoveel mee te doen, dus vooral bij ziekte en zeer, en daarnaast doe ik vrij veel aan vorming en toerusting en dat kan zijn avonden of bezinning, film, Henri Nouwen, op de ochtend bijvoorbeeld, en gemeente gesprekken, dat zijn bij ons de groothuisbezoeken. Op de ochtend altijd eentje met de ouderpastor, die ik met de ouderen ouderling doe. Verder doe ik veel met kunst en theologie. In het kader van vorming toerusting. Dus volgende week de kruisweg bijvoorbeeld. Dus Vorming en Toerusting is ook wel een vrij belangrijk aandeel aan m'n werk en verder ga ik naar rato van mijn aanstelling voor in [plaats]. Dus minstens een keer per maand en dat is gelijk met de predikant of de predikante, weet je wel, dus we doen gewoon 2:1:1 zo verdelen we de diensten.

M: En dus daarbij ook nog soms daarbuiten voorgaan als je gevraagd wordt?

N: Jajajaja en zoals nou, aankomende zondag palmzondag ga ik voor, en dat betekent dus ook dat je, de maandag ervoor heb je in de veertigdagentijd altijd een Bijbellesgroep, mensen kunnen dan meelesen van, de evangeliën van de komende zondag, we bespreken dat door weet je wel, dat soort dingen doen we altijd in de veertigdagentijd. En in de Paastijd en in de advent. Nou, je hebt altijd meer medewerking, ik heb de Stille Zaterdag, ga ik voor, nou dan komt er een kwartet dan heb je

overleg over de muziek en over.. dus als je in IJsselstein voorgaat zal ik maar zeggen of op m'n plek zit er altijd meer aan natuurlijk terwijl als je buiten [plaats] gaat, is meer nou ja dan is het al mooi als je je aan 't rooster houdt bij wijze van he.

M: En als je het zo bij elkaar optelt hoe vaak per jaar ga je dan ongeveer voor, op de zondag?

N: Meer dan vijftig keer.

M: Bijna elke week?

N: Bijna elke week, drie van de vier zondagen bijna, maar door de extra vieringen, oecumenische vieringen in (...) doe ik ook, dat zijn er misschien maar twee per jaar, weeksluitingen in Ewoudgasthuis, als je in [plaats] woont wordt je daar ook voor uitgenodigd zal 'k maar zeggen om dat toch een paar keer te doen en daar wonen natuurlijk toch ook behoorlijk wat van mijn pastoranten, en dan heb je, ja dat is natuurlijk een vorm van groepspastoraat, en dat is vrij oecumenisch, want daar komen ook mensen van de Hervormde Bond en he, die wat tot andere gemeentes horen misschien wat... Dus die tel ik er dan bij op he, maar drie van de vier zondagen is wel... en dan heb je natuurlijk Hemelvaartsdag, bid- en dankdag, ja daar rouleer ik ook in mee, oudejaarsavond, nou de kerstvieringen natuurlijk en zo dus, ja dan kom je toch wel op vijftig...

M: En ja ik ga er vanuit dat dat voorgaan betekent dat je in elke dienst ook preekt of...?

N: Ja. Er zijn enkele diensten die we gezamenlijk doen, dat is bijvoorbeeld de startzondag dan treden we alle drie op (lacht) of de één doet het afsluitende vesper op die zondag en 's ochtends nou, dan heb je bijvoorbeeld de liturgie of de woorddienst en dat kan ook met, dat doen we ook met de laatste zondag van het kerkelijk jaar, omdat we alle drie dan mensen hebben die he te gedenken of waarvan we naar de uitvaart gaan dus die doen we ook altijd met z'n drieën en dan rouleert dan van wanneer je aan de beurt bent voor de preek.

M: Mijn volgende vraag is wat vind je ervan dat je als kerkelijk werker preekt?

N: Nou ja. Ik vind het eigenlijk een heel mooie... of ik heb ik eens een keer gezegd bij een sollicitatie dat ik het leuk vond, dat vond de broeder geen goede keus toen van het woord, maar ik vind het wel leuk. Ik studeer graag, ook, maar ik vind het spannend om... een uitdaging om die oude teksten ja om dat te verbinden met de levens van mensen en daar, dat vind ik ook het meest moeilijke tegelijkertijd, van waar kom je zelf voor in het verhaal en waar raakt het levens van mensen waar kan ik mensen bemoedigen of juist uitdagen of nou, vaak ook wel troosten, want ja omdat ik ook vaak met ouderen te maken heb en zeker als ik soms in zo'n weekviering zit, nou dan zie je daar zo'n hele rij rollators en scootmobielen, en zijn mensen soms zo kwetsbaar, ja, dan zit er weinig appel meer in de preek (lacht) dan is het meer gewoon bemoedigingen en troost enzo en uitzicht misschien en hoop te bieden, tenminste, ja, en ik hou van mensen en ik hou van God en omdat die dingen dan, ja, dat daarvan te vertellen ja ja dat vind ik ja dat vind ik wel mooi ja.

M: Dat zegt ook iets over je he? Je persoonlijke motivatie van dat je het leuk vind, maar vind je het ook dat het hoort bij de taak van de kerkelijk werker dus zeg je van...

N: Eigenlijk wel, omdat het toch een soort vorm, ik vind het vaak een vorm van groepspastoraat, het zit ook bij Praktische Theologie, preken, ik vind dat ook niet voor niets. Zelf ben ik er niet zo voor om

om bijvoorbeeld een hele boekenkast om te starten, hoewel ik wel die boekenkast raadpleeg zal 'k maar zeggen, want hoe het precies met de Assyriërs zat ofzo he zoveel jaar voor Christus, ja, dan denk ik: dat, de vrucht van 't onderzoek mag je wel iets... maar je hoeft daar niet zo geleerd te staan doen. Hoe hoe breng je dat ja in deze tijd met mensen, dat vind ik nog steeds een uitdaging.

M: Ja en je zegt dus van, omdat het eigenlijk een vorm van pastoraat is, hoort het bij je taak?

N: Ja, vind ik ook wel bij kerkelijk werkers passen. En ook, ik heb ook gemerkt, eerst toen ik in [plaats] begon, nou ja, daar was een predikant dus hij zei ook van: nou, de uitvaarten enzo, en preken dat hoeft verder niet, het ging vooral voor door de week. Maar je was ook anoniem dan, want je woont niet in zo'n plaats, want je gaat voor een 20-25 uur ga je niet verhuizen en he, en bovendien verzorgde Lau het hoofdinkomen zal 'k maar zeggen, dat was ook niet de eerste prioriteit en dan dus, dan ben je daar door de week en je komt natuurlijk ook bij mensen die nooit iets met de kerk of die zondags niet of door hun situatie of gewoon ook niet... Dat is natuurlijk geen criterium voor pastoraat, dat je ze niet bezoekt zal 'k maar zeggen, als ze wel of niet naar de kerk gaan. Dus je bent dan zo volstrekt anoniem en, maar je moet ook eerst zelf, mensen moeten jou leren kennen je laat via je preken laat je je jezelf ook ontzettend kennen he, via diensten. Dat betekent dus ook dan kunnen ze ook zoiets hebben van, nou die vrouw als ik iets heb of, dan durf ik me wel daaraan toe te vertrouwen ofzo, want je bent best kwetsbaar in de preek, in het voorgaan in diensten hoor, vind ik, in de zin van in de goede z... ja, tenminste, ik kan me niet voorstellen dat je dat dat, dat helemaal niets van je in zit.

M: Mooi. Ben je er ook voor opgeleid als je terugkijkt of...

N: Hum (denkt) Ja... ik heb wel homiletiek gedaan en ook wel eens een preekweek bij Zon en Schild, een soort verkorte KPV-training, klinisch pastorale vorming, en ik heb ook de pastoraal-psychologische leergang gedaan en dat was, dat ging het ook wel over voorgaan, homiletiek ook wel en ook wel supervisie op je diensten, dus... maar eigenlijk en niet in de zin van..., nou ja het zat niet echt in... ja, we hebben wel in de HBO-opleiding ook wel iets van homiletiek gehad hoor, of, maar meer ja, hoe je, of ja, tekstbehandeling natuurlijk, dat hebben we wel gehad, bij Oude Testament, Bijbelwetenschap enzo. Maar echt direct na HBO heb ik dus een jaar homiletiek gedaan.

M: Aan de universiteit?

N: Nee aan de HBO, dat was toen nog in Diemen, bestaat ook al niet meer hoor, en dan was het vooral ook het presenteren, het houden van ja, meditaties, omdat kerkelijk werkers door, vaak toch wel vaak uitvaarten doen, dus dat je leerde, dat, maar daar heb ik ongelofelijk veel van geleerd en niet zozeer het Bijbelwetenschappelijke zal ik maar zeggen, maar meer dat het ook iets van ja, het klinkt bijna 'heilig theater' is ofzo, heilig spel he, zo van, je moet iets brengen en het moet wel daar bij de hoorder komen en je bent zelf eerste hoorder onder de hoorders, als je met die tekst aan de gang gaat, maar gewoon ook dat wat je zegt congruent is met wat je uitstraalt enzo, dus dat moesten we soms gewoon lijfelijk oefenen, dat deed een theaterman die lessen, en daar heb ik eigenlijk het meest van geleerd, (Lacht) ja klinkt... maar dat vond ik echt zo leuk het heeft met presentatie te maken enzo, maar wat ik wel eens mis bijvoorbeeld, dat merk ik nog wel steeds en dat zie ik aan m'n collega's die zijn bijvoorbeeld veel beter thuis in het Liedboek ofzo weet je wel, daar moet ik iets meer moeite voor doen om een goeie liturgie, of ik heb zelf, ik heb ook wel eens een cursus liturgie gedaan ofzo, maar dat vind ik altijd nog ja ik vind dat mijn collega's dat beter kunnen. Of dat dat in

hun opleiding zit of gewoon dat ze daar goed in zijn, daar moet ik gewoon wat meer moeite voor doen, bijvoorbeeld ook die nieuwe... zoals Psalmen voor Nu, ofzo daar dat zou ik me dan wel in moeten verdiepen ofzo...

M: Maar dat gaat dan eigenlijk niet over de preek maar... meer over de vormgeving van de liturgie.

N: Ja. Maar ik vind... preek en liturgie heeft wel met elkaar te maken hoor.

M: Ja. Heb je een idee waarin jouw preken zich onderscheiden van een predikant?

N: Ja, dan moet ik zeggen wat ik hoor ofzo (lacht) want dat weet ik niet precies. Ik denk wel... (denkt na)het... ja... als er een onderscheid in zit, zou het wel eens kunnen zijn, dat ik misschien iets praktischer of dat het zo ervaren wordt, misschien iets laagdrempeliger. Niet niet... simpel... maar wel wat laagdre..., wat toegankelijker, tenminste, dat hoor ik vaak ook wel, heeft ook met woordkeus te maken. Ik houd van Nederlands, maar ik bedoel, inderdaad zou 'k niet zo gauw een heel referaat houden over de Sitz im Leben van de tekst. Dat kan nodig zijn, dat, als ik dat doe, dat moet echt heel nodig zijn voor het verstaan of ik doe 't vooraf. Van: nou dit gedeelte staat he, wat we nu gaan lezen, maar dat zou 'k niet gauw in de preek doen.

M: En dat is wel iets dat je bij predikanten meer merkt of...

N: Ja, soms wel. Die zijn daar ook beter in opgeleid. Maar ja, wanneer hoor ik anderen (lacht)? En dat doe ik ook wel eens, dat ik bewust zeg van: ik wil niet alleen mezelf horen, dus dat ik soms maar afgelopen zondag had ik vrij. Toen ging 'k naar een jonge predikant en die had het over Judas en die ging allemaal visies op Judas in die preek brengen... ik vond het heel boeiend moet ik eerlijk zeggen, maar als theoloog. Eh... maar ik zou zelf zeggen: nou dat zou ik eerder bij een Bijbelstudiegroep doen ofzo of maar is dat je preek, snap je? Maar goed... laat maar (lacht)

M: nee, het is helder. En kun je zeggen iets vertellen van hoe jij... kun jij een recente preek pakken en iets vertellen van hoe jij dat... hoe jij werkt met het verbinden van de praktijk en de tekst?

N: Ja ja dat is lastig he ik kan wel zeggen hoe 'k een preek maak en dat komt er misschien dat antwoord dan in mee...

M: Ja, of misschien zit ik nu te denken hoor, van je krijgt ook feedback zei je net he van hoorders...

N: De reacties... We geven sowieso altijd een hand aan de deur in [plaats] en dan geven mensen al heel snel weer

M: Misschien kun je dan vertellen wat voor feedback je krijgt van wat je dus hebt gedaan?

N: Nou je krijgt wel eens feedback dat mensen zeggen van, dit ging over mij. Wel... het heeft wel te maken met wat ik me heel vaak afvraag... Ik ga eerst gewoon de tekst lezen en waar haakt het bij mij? Dat ga 'k opschrijven. Dus zonder enig boek of wat ook... Alleen de tekst. Waar heb ik vragen over? Waar word ik geraakt? Dat schrijf ik op en dat is vaak al uiteindelijk en dan ga 'k pas studeren en dan ga 'k pas kijken wat anderen erover zeggen en commentaren... en ik heb een beetje geprobeerd oud-Grieks, en ook zo'n vertaling weet je wel dat je ook.. Als ik tijd heb hoor, want soms doe 'k het niet, en ik heb ook Hebreeuws gedaan, maar dat doe ik alleen als ik veel tijd heb. En dan dat ga 'k allemaal opschrijven en dan ga 'k al eens kijken van: waar waar zegt dat iets over die vragen

die 'k had of nou ja en dan leg 'k 't een poosje weg en dat doe ik vaak als ik er tijd voor heb dat is tenminste een week van te voren en dan ga 'k eerst het pastoraat doen en dan kom ik vragen van mensen tegen wat er in die week speelt of wat ook, en dan ga 'k 's woensdag of donderdags schrijven (lacht) en dan ja zo, en dan probeer ik het zo te doen dat ik voor mezelf, heb ik een soort leidraad: zou ik in één zin kunnen zeggen wat vanochtend m'n boodschap is? Proberen hoor, dat lukt niet altijd, maar als dat kan dan heb je wel een duidelijk ... en ik vertel ook wel, het is ook altijd wel verhalend gedeeltelijk, dus ehm ja zo... zo'n beetje. En dan soms heb ik ook dingen dan van oh wat interessant zegt wat die erover zegt of wat mooi, ja maar dan is het, *kill your darlings* en later ga ik zeggen van nee dat kan toch niet (lacht) Ja maar dus de feedback die ik krijg... nou zoals afgelopen maandag heb ik natuurlijk eerst die voorstudie met die gemeenteleden gehad, en dat is wel heel leuk hoor en dan dan en dat was een hele roerende bijeenkomst, mensen werden daar ook echt geraakt door wat we daar ontdekten met elkaar en daar komt wel iets van terug in de preek en dan krijg je sowieso van hen alweer te horen van nou, ja zonder dat dat, dan is het ook geanonimiseerd he ja. Ik ga niet zeggen van de week hebben we dit of dat, zo niet, hoor, maar de verstaander hoort het wel, wat er in zit.

M: En dus de feedback die je krijgt is vaak van, dat mensen zich weten zich verstaan?

N: Nou moet ik daar bij zeggen: ik denk dat als mensen dat niet hebben of ze vonden het saai of misschien wel... dan zullen ze dat niet gauw zeggen. Je moet wel heel veel moed hebben om, ik zal maar zeggen, een kritische feedback te geven. En het is ook zo, je bent daar kwetsbaar in, maar dat onthoud je ook véél langer (lacht) en ik, wat zegt het over mij, maar ik hoor dat ook van collega's dat dat... je bent ja wat, je bent er toch een beetje kwetsbaar in, en als mensen... je wilt mensen ook graag *pleasen* toch, of niet teleurstellen en als mensen dan teleurgesteld zijn en je dat ook laten weten, dat dat haakt behoorlijk, ja, en terwijl dan almaal die van: oh wat een prachtige preek, ja dat nou ja, goed, dat hoor je wel maar ook, ja da's anders.

M: Ze zeggen wel eens van tegenover tien, tegenover een kritiekpunt moet je tien complimenten hebben om het een beetje in evenwicht te hebben...

N: (lacht) ja maar dat is op dit.... ik denk ook wel met andere vakken ook, hoor, maar het is hier wel...

M: Heb je wel eens kritische...?

N: Ja hoor ja, ja. In [plaats] moet ik zeggen wat minder, maar het gekke is, en misschien zegt dat ook meer over mezelf dan over preken in het algemeen. Als het komt dan neutraliseer je het wel eens door de persoon. Dan denk je ook van: ja, die mevrouw die kun je ook, die wil ook altijd het verzoenend lijden van onze Here Jezus Christus horen en als dat niet genoemd is (lacht)...

M: ... dan is de preek niet goed...

N: Bij wijze van spreken he, zo neutraliseer je dan die kritiek. En die mevrouw die ik nu voor het oog heb die is ook naar een andere gemeente gegaan andersoortige gemeente meer evangelische gemeente... Die paste niet zozeer denk ik in... maar goed dat is misschien ook een manier om het te neutraliseren snap je, maar de kritiek, daar had ik ook iets minder last van soms dan komt het ook als je echt iemand teleurgesteld hebt ofzo, nou dat is niet vaak gebeurd, maar dat... ik heb inmiddels zoveel diensten, ik houd het ook bij, iets van dertienhonderd diensten gedaan in twintig jaar, dus...

M: Zoals je net zei van als iemand die dus eigenlijk theologisch kritiek heeft die zich theologisch waarschijnlijk niet kan vinden in jouw... maar iemand die dan zegt die zich.. die dus teleurgesteld is... waar zit 't 'm dat dan in? Of weet je dat niet?

N: Nou ja, bijvoorbeeld, één keer is gebeurd, dat ik, dat weet ik ook nog wel, toen hadden we 't over een maanzieke jongen uit Markus 9. Dan heb je de verheerlijking op de berg en toen had ik een soort tegenstelling van de goede geest en de kwade geest en, *down to earth*, maar Jezus daalt gelukkig weer de berg af om... en die geneest dan die jongen en toen had ik gezegd van: misschien zouden we tegenwoordig zeggen een vorm van epilepsie, maar ik bedoelde dat gewoon als... en toen zat er een mevrouw in de kerk en haar zoon is overleden aan een epileptische aanval, en dat soort dingen heb je dan wel 's, en dat komt dan heel erg binnen en die mevrouw die was echt... kijk en die heeft op een gegeven moment afgehaakt en ik heb helemaal niet gezegd dat epileptici geen goede geest.... Weet je... Maar vroeger zei men dat... psychische ziekten werden vaak met gebondenheid met geesten en demonisch gekarakteriseerd en in feite kan het ook demonisch overkomen, maar we zeggen dat natuurlijk tegenwoordig helemaal niet meer zo. Maar die mevrouw heeft dan dat begin gehoord en is met d'r eigen verhaal van, en die is dan gewoon verdrietig en boos bijna, weet je wel is, is in een... en dan ga 'k er ook op in dan zeg 'k ook van mag ik bij u van de week... En dan ga 'k wel met lood in m'n schoenen en dan blijkt dan dat dat ook met haar situatie... en we hebben een heel goed contact gekregen daarna hoor, en begrijp en dan denk 's soms wel van... en in [plaats] ken ik zoveel mensen een dan denk ik: die hoort dat en die hoort dat en ik ken al die levensverhalen inmiddels van die mensen dan, en terwijl als je ergens helemaal vreemd komt dan preek je gewoon he... bij wijze van spreken voor 't vaderland weg, maar daar zitten natuurlijk ook mensen met dat soort ervaringen en dus eh ja. Het blijft een... spannend iets dan. En dat bedoel 'k meer met kritiek die je raakt of ja feedback die je... dat je denkt: hoe zorgvuldig je ook moet zijn met je woordkeuze enzovoort en interpretatie ja. En ook al zegt dat soms meer over de hoorder van, die zat ermee en dat moet je zelf ook wel voor ogen houden en het is ook wel eens gebeurd dat mensen iets gehoord hebben wat ik absoluut niet gezegd had. Maar tegenwoordig met de opnamen (lacht) dan kun je 't terug horen en ja, dat... dat was ook met een post-HBO dan namen we iets op dan werd er iets opgenomen als training en dat was ook een oud-docent van Windesheim, en dat werd opgenomen en toen zei iemand van toen dat gebeurde toen deed jij je arm in de lucht, ik dacht dat heb ik helemaal niet gedaan. Keken we die ding dus terug, was niet zo. Maar toen bleek dat die interviewer gewoon zelf iets had van help, en over waarneming...

M: Ja boeiend

N: Ja, dat is leuk om....

M: Ik wilde nu even over overgaan naar het praktijkprobleem dat speelt. Ben je bekend met het praktijkprobleem dat kerkelijk werkers voorgaan en preken terwijl ze niet die bevoegdheid hebben?

N: Ja, daar ben ik bekend mee.

M: Heb je het zelf ook, heb je zelf ook in die situatie gezeten?

N: Nee, want ik heb eigenlijk eerst het consent gehaald en toen ben ik pas gaan preken. Want dat het jaar dat ik die homiletiek deed en toen heb ik in dat jaar ook het consent gehaald en ging ik pas...

toen stond ik nog voor de klas. Maar ik preek wel eens buiten mijn classis waar ik mag. Dus in die zin ben je eigenlijk dan ook zonder consent. In... Voor het begrip.

M: En hoe vind je dat?

N: Dus dat kan zijn, in... ik heb wel eens in Limburg ofzo, als we daar een weekend naartoe gaan. Eh.. hoe? Nou, in de praktijk vragen mensen nóóit naar je consent. Bijna. Bijna niet. Ik heb altijd dat papier bij me (lacht) ja want dat moet je eigenlijk kunnen tónen, maar ze vragen daar nooit naar. En ook als... als Gisteren belden weer een paar gemeentes in ieder geval ook buiten de classis en die zeggen ook niet van: u mag niet, mag uw wel niet bij ons? Want je staat in 't register en ze kunnen ook zien dat je preekconsent hebt en dat is vaak al voldoende, maar ook dan nog... Was dat een antwoord op je vraag trouwens?

M: Ja hoor en ik kom nog zo komt er nog wel meer denk daar mee aan de orde

N: Stel je vraag...

M: Nou je hebt dus eigenlijk gewacht met preken totdat je consent had en was dat ook een bewuste keus?

N: Ja. En toen ging het nog iets anders dan nu. Dat consent dat was toen nog voor de gereformeerde kerken en dat was toen, dan moest je eigen gemeente je moest een gedrag hebben... wil je dat weten of hoe dat ging?

M: Ja ja.

N: Je eigen gemeente ging dus waar je lid bent dat was in [plaats] die vroeg dat dan aan. Dat gaat naar de, dat ging dan naar de classis en die stuurde dat door naar een speciale commissie van provincie Utrecht, de particuliere synode ging dat toen nog, en dan moest je eerst voor een commissie komen en dan moest je een... een motivatiegesprek had je dan en je moest dan een preek inleveren met een preek die je zelf maakt... naar eigen gekozen thema. En die werd doorgestuurd naar een grotere commissie, maar die is toen besproken met die drie al en toen kreeg je dus toestemming om voor een preekconsent aan te gaan vragen. Nou, je moest wel ingeschreven zijn in 't register enzo, dat soort voorwaarden, en toen moest je een preek doen, maken en een liturgie, en dat moest dan, dat werd door tien mensen beoordeeld, dat was een vaste commissie, en dat was twee derde van predikant en een derde was ouderling of diaken. En eh, dan moest je in Utrecht komen en het moest gaan over het Schriftgedeelte wat op het rooster van de komende zondag stond. Dus ik moest dinsdag opkomen (lacht) en je moest dat dus in drievoud allang opgestuurd hebben enzo en toen kwam ik dus voor de c..., en toen werd je twee keer werkelijk heel erg op die preek bevraagd en in... je moest vervolgens naar buiten de zaal en dan werd toen nogal over beoordeeld enzo en teruggevraagd en toen kreeg ik dat consent en dat werd in eerste instantie verleend voor de classis [naam], omdat ik toen in [plaats] ging werken en toen kreeg ik het ook voor de classis waar ik zelf... dus [plaats], woon, dus de classis [naam], dus kreeg ik voor de classis [naam] toestemming. En die moest na vijf jaar weer verlengd worden en dat moest je weer aanvragen met papieren en met brieven van de gemeente waar je bij hoort, van goed gedrag en ook min of meer een soort noodzaak want toen werkte ik inmiddels in [plaats] dus toen werd de aanvraag gedaan voor de classis [naam classis] en toen ging het al moeilijker. Ze wilden toen ook wat moeilijker.. maar

een ondersteuning van de scriba van [plaats], nou enfin, van ook van wij willen graag dat mevrouw X bij ons voorgaan etcetera dus dat kwam ook...

M: Wie deden er moeilijker?

N: Die commissie. Of gewoon de classis [naam] zal 'k maar zeggen, die daar dan over gingen, maar dat kwam ook door hun geschiedenis dat ze met mensen te maken gehad hadden die geen consent hadden om te preken en hoe ze dat dan afbakenden en later bij [plaats] was dat helemaal geen punt, ook gehad, en [plaats] ook helemaal geen punt en die had ik eigenlijk al door [classis]. Maar toen is het dus drie keer geweest dat het... nee twee keer dat het met vijf jaar verlengd werd... en de laatste, voorlaatste keer werd het voor vier jaar en ineens moest ik weer een preek inleveren en moest er ook een supervisie aantal keren afgesproken worden met een oudere predikant uit de classis. Of oudere predikant niet per se, maar een collegapredikant, een ervaren predikant, laat ik het zo zeggen. En dat is nu de laatste twee keer geweest en nu heb ik nog een consent dat loopt tot oktober 2016, is het geldig, maar dan ben ik 65, ik ben benieuwd hoe het dan gaat...

M: En dat de laatste keer iets anders ging dus dat je...

N: Ja, de twee laatste keer moet je een preek inleveren en dit jaar ook weer preek inleveren en ook een gesprek met een ervaren predikant.

M: Dat heeft dus te maken met dat toen..., dat dat is ontstaan sinds de PKN.

N: Denk ik, ja.

M: Ja, en toen heb je... daar komen we zo weer op terug op die herhalingsprocedure. Ik kijk even m'n vragen door, van waar kan ik het beste insteken? Ja ik wou even focussen op de procedure zoals je de laatste twee keer hebt doorgelopen. Want wat vind je van de rol die je als kerkelijk werker hebt in dit proces?

N: Nou weet je, ik vind het een beetje, och ja, ik weet niet of dit het goede antwoord is op je vraag maar ik... wat ik zelf voel en ervaar, laat ik het zo zeggen, is vind ik het een beetje onterecht ten opzichte van bijvoorbeeld de predikant, die zoals ik m'n zwager al noemde, die jaren geleden theologie gedaan heeft en de preek wordt nooit... he dat is gewoon een recht dat je zelfs tot je tachtigste he, ik heb een paar emeriti in mijn wijk wonen er is er eentje van 83, die gaat bijna nog elke zondag voor, weet je wel, er is geen enkele controle op of je hoeft niet.... Nee dat is bijna... ja of je moet het natuurlijk heel bont maken dan zou er wat gebeuren, maar dat kan gewoon, en bij ons moet het, en een preek inleveren die door best wel veel mensen wordt gelezen en beoordeeld, terwijl je een preek die maak je voor die gemeente op die zondag in die situatie, weet je wel, dat wordt ook een beetje losgezongen ervan dus, dat de beoordeling en ja dat dat veel strenger is dan bijvoorbeeld bij een bestaande predikant die ook op een bepaald moment eh... he, [naam] is predikante geworden en die kan nu he bij wijze van spreken, je vriendin, daar is dat niet zo, ja dat vind ik een wat vreemd... Tegelijkertijd moet ik zeggen, omdat die achtergronden zo verschillend zijn bij kerkelijk werkers ook, ik vind het op zich wel goed, ik vind de prediking wel belangrijk, dus dat daar enige ja, controle of hoe moet je het zeggen ook, of dat je daar een zekere eis aan stelt, vind ik terecht.

M: En heb je zelf ook de indruk wat die eisen zijn?

N: Nee, daar wordt je ook niet, ik bedoel, daar hoor je ook niks over waar het aan moet voldoen bij wijze van spreken. Gewoon van, stuur maar een preek in zoals je 'm gehouden hebt en dan dus en je hoort ook niet wie dat beoordelen die ken je ook niet ofzo, dat wordt allemaal opgestuurd en ja, je krijgt van de scriba van de classis krijg je op een gegeven moment bericht van nou he, en dan krijg je van de commissie van he, met vreugde... krijg je dan weer bericht dat het goedgekeurd is, ja, met de datum. Maar je moet ook elke keer alles mee insturen, dus ook vorige keren, kopieën enzo ervan van vorige verleende consenten. En de scriba van [plaats] moet er dus ook weer een brief bijdoen dat dat met dat ze... dat ik met... dat ze mij met plezier he en dat het vooral, want eigenlijk is de noodzaak natuurlijk in [plaats] niet dat er een kerkelijk werker zou preken, want ja er is een 150fte / predikant. Dus ze moeten dat ook motiveren. Niet van, anders komen we tekort ofzo maar... Dus ik die die oneven... ja, die ongelijkheid daarin die daar een beetje in zit.... dat vind ik zelf wat... maar tegelijkertijd dat er eisen gesteld worden vind ik terecht maar dan zou dat eigenlijk ook breder.... Maar goed misschien via de permanente educatie dat nu gezegd wordt van nou in het verplichte deel zou een predikant af en toe ook op het gebied van homiletiek en prediking bij moeten scholen ofzo... dat is me niet helemaal duidelijk.

M: En als je kijkt naar dat proces van aanvragen zoals je dat laatste twee keer hebt meegemaakt wat vind je dan van de rol van de kerkenraad, van wat de kerkenraad moet doen?

N: Nou die is in die zin, ja, we hebben een erg ervaren scriba die kan het wel aan dat valt wel mee. Ja en ik ken ook de scriba van de classis toevallig omdat dat weer een gemeentelid in [plaats] is en ja die is ook heel welwillend om dat goed te laten verlopen, en die maakte me er zelfs bij wijze van spreken attent op een half jaar tevoren van [naam], ik denk dat je dit jaar weer... Maar ik houd het zelf ook in de gaten het begint al in februari, want ik weet dat het is in oktober afgelopen zodat tijdig de procedure doorlopen is.

M: Maar je... Als ik je goed hoor dan is zeg je ook van het is gewoon zij vervullen een goede formele rol. Want de vraag is nog wel van, wat vind je van de rol die de classis heeft in het proces?

N: Daar heb ik niet zo'n... Nou ja, die zitten... die horen het dichtst bij je te zitten natuurlijk en je te kennen ja die is denk ik wel goed, maar daar heb ik niet helemaal zicht op ik weet niet wie er van de classis er zich nog meer over buigt of dat dat weer een commissietjes is vanuit de classis, vermoed ik. En de classis hier is natuurlijk... of hier natuurlijk, maar de classis hier is nogal in meerderheid Bond, Hervormde Bond dus hebben sowieso geen vrouwelijke voorgangers natuurlijk... of vrouwen in het ambt dus maar... dat...

M: Blijkbaar verlenen ze je wel het consent...

N: (lacht) Ja, maar ik weet niet hoe dat kleurt en of anderen daar last van hebben, dat weet ik niet.

M: En de rol van de kleine synode tot slot?

N: Nou ja die is dat uiteindelijk toebedeeld he, het oordeel... Nou ja, daar heb ik in die zin alleen maar dat ik daar het papier van krijg (lacht). Wat zij precies daaraan doen, dat weet ik ook niet, dat wordt je ook niet duidelijk gemaakt hoor, van nou je preek gaat nou daar naar toe en die en die mensen of die en die commissie leest dat dat hoor je niet eigenlijk.

M: De eerste keer dat je een consent aanvraag moest je dus wel voor een hele commissie verschijnen...?

N: Ja, en ook een examentje kerkrecht... en ook een stukje ja, ook een stukje liturgiek, was toch wel, daar werd je ook op beoordeeld.

M: En heb je daar toen... is toen je preek ook uitgebreid besproken van wat kwam daar uit van waar mensen op letten?

N: Nou, dat was wel heel grappig. Dat waren zo'n tien mensen toen en drie vrouwen, en ik weet ook nog waar de preek over ging dat vergeet je niet (lacht) en dat was zeventig maal zeven vergeven en dat verhaal van die man die heel veel vergeven werd en toen het kleine gedeelte niet... dat is best een moeilijk onderwerp ook en toen had ik zoiets van, dat eh de de de de rol van dat die man dus in z'n binnenste geroerd werd staat er he, en daar zit barmhartigheid, maar daar zit ook een verbinding tussen baarmoeder ofzo, zoiets had ik erin, en dat je echte emoties voelt in je buik, en toen zei een mannelijke predikant zo van: ik heb nog nooit een man gehoord die baren kan, weet je wel, en toen gingen zij een discussie krijgen over of je dat beeld mocht gebruiken. Gingen helemaal niet met mij daarover in gesprek maar onderling waren ze het..., maar die vrouwen die begonnen gelijk zo over (lacht) waar je vrouw, dat is zo, waar je vrouwelijke beelden gebruik... nou nee, toen vroegen ze ook waarom gebruik je dat? toen zei ik van nou omdat de bijbel vaak in mannelijke beelden spreekt en dat is ook de jaren van het feminisme he even terzijde, en ik zeg: nou waar vrouwelijke beelden en identificatiemogelijkheden zijn, zou ik ze niet laten liggen. Kleurde je natuurlijk ook gelijk, maar dat vergeet ik nooit, dat ze daar onderling een discussie over hadden, maar dat dat later, dat heeft wel heel erg geholpen, zal ik maar zeggen, en dat je dat kunt bespreken en ja, dat je niet gelijk helemaal op slot schiet als daarover gevallen wordt ofzo, dat dat heeft me wel geholpen zal 'k maar zeggen, dat kreeg ik ook te horen dus dat je je echt goed bewust bent van wat je waar je mee bezig bent.

M: En de mening over je preek heb je dat nog voor ogen?

N: Ja nou ja dat was toen, er werd stevig over gediscussieerd en toen ging ik de gang op en toen was het: Nou met vreugde eh... enzo en. Nou ja we hebben je preek ja gehoord dat he nou ja zus en zo... Ik vond die tegenstelling tussen, we hadden best wel een pittige discussie en soms ook wel echt... en toen daarna een beetje dat... werd dat ineens een beetje vromig gekleurd, dat vond ik zelf toen een beetje een tegenstelling. En ook wel verwonderlijk zal ik maar zeggen, daarom heb ik het onthouden, denk ik, ja.

M: In hoeverre heb je... Nee ik ga nog even een andere vraag stellen. Wat vind je ervan dat je de procedure opnieuw moet doorlopen als je naar een andere gemeente gaat of als het consent verloopt?

N: Nou, dat vind ik... Nou, die procedure is natuurlijk niet meer zo vergaand dat je he voor zo'n hele commissie moet verschijnen, maar ik bedoel ehm, ik vind het dat ik dan meer een soort supervisiegesprek moet hebben dat vind ik echt, nou ja vind ik overdreven... Ik bedoel je kunt aan alle kanten, je kunt via internet via de diensten beluisteren, daar kan ik ook geen titel of jota meer aan af of toe doen als die goed doorkomt (lacht) ja

M: Dan zeg je eigenlijk van, kan niet een commissie beoordelen op basis van wat ze horen?

N: Eventueel ja, of met jou daarover in gesprek gaat, of wat ook, maar he, dat je dan weer al die papieren in moet sturen en een preek zwart op wit eh... ja, maar goed, ik doe het, want ik, maar de reden daarvan, om die reden zijn er ook wel collega's, of ik zit ook in zo'n intervisiegroep, en dan hoor ik ook andere kerkelijk werkers, sommigen vragen het helemaal niet meer aan die laten het gewoon zo, daar hou ik zelf niet van, het zijn regels van de kerk ik werk in de kerk dus houd ik me ook aan de regels die de kerk gesteld heeft, vind ik ook iets van een zekere... ook al vind ik die regels soms wat overdreven. En dat eh... dat is ook zo met of je wel of niet zegenhandelingen doet... In [plaats] zouden ze er geen probleem mee hebben als ik een zegenhandeling zou doen, máár je bent kerkelijk werker je hebt niet die.... Dus doe ik dat niet. Dat is niet omdat ik rigoureuus me aan regels wil houden maar ik vind het ook een beetje van: je werkt in de kerk en daar heb je voor gekozen en die kerken spreken met elkaar de regels af nou anders moet je naar een andere kerk ofzo (lacht) of naar een andere plek.

M: ja, Je zei je gaf net al even aan van, die supervisie op je preken nou nou nou dat, hoeft eigenlijk niet maar wat vind je daar eigenlijk van...

N: Nou ja, die supervisie hoeft eigenlijk niet, o ja, we hebben toen ook die preek besproken, dat vond ik toen nog niet eens zo erg want dat dat... dat vond ik eigenlijk ook wel weer heel erg leuk want het was een wat oudere predikant waar ik een gesprek mee had en nou die had 'm heel goed gelezen en die ik vond het ook wel heel leuk hoe we daarover gesproken hebben, een hele goeie feedback gaf die ook en dat zou eigenlijk, dat dat vind ik nog helemaal niet zo gek, dat je dat van tijd tot tijd hebt. Maar gezien wat ik al eerder opmerkte over je kwetsbaarheid enzo, dat moet iemand ook wel goed kan, kunnen en ook, dat heb ik in die preekweek toen dat is van de KPV ook heel goed... als goed ervaren, dat ging heel stevig, maar daar leerde je ook heel te zien, van dat zegt niet alles over jouw persoon weet je wel, dus dat onderscheid ook te maken en iemand die iets vraagt over jouw preek of iets zegt over je preek zegt ook heel veel over die persoon, nou om dat in een goeie... daar werd natuurlijk een heel goed model voor geboden hoe je dat doet, nou ja, en dat deed die supervisant eigenlijk ook heel goed volgens dat model, en dat vind ik... dat mis ik nog wel eens, dat had ik natuurlijk ook toen ik de pastoraat-psychologische leergang deed, werden ook je preken zo beoordeeld en dan kreeg je soms stevig onderuit, maar wel binnen een goed kader, dat je ook steeds kunt onderscheiden van nou he: het zegt ook iets over degene die daar een opmerking over maakt, maar je kunt er ook van leren.

M: Dus een duidelijk kader helpt eigenlijk vooraf de feedback te ontvangen?

N: Ja, ja ja. En niet alleen van wat mooi of daar haakte ik even af of weet je wel? Van die hele... ja... met gemeenteleden bijvoorbeeld preken beoordelen, dat doen sommigen ook wel he? Ja, dan vind ik ook, dat heb ik ook wel eens gedaan maar dan gaf ik vooraf, hebben we wel een soort model gebruikt ja. Ja. Ja, hoor dat vind ik ook 'k vind het spannend maar 'k vind het toch goed om dat af en toe te doen....

M: Sommige kerkelijk werkers zeggen nou ik vind de procedure eigenlijk lastig. In hoeverre herken je je daarin?

N: Nou die is, ja, ik heb hem natuurlijk al twintig jaar. De procedure is tegenwoordig denk ik voor nieuwe aanvragen, voor mij is 't het natuurlijk steeds een verlenging, voor nieuwe aanvragen schijnt behoorlijk lastig te zijn, dat hoor ik ook. Eigenlijk wil men het niet. Zo'n gevoel krijg je als je het

aanvraagt en het is ook veel beperkter geworden; het is gebonden aan de gemeente waar je werkt en dan ook nog voor de time being die dat je daar een aanstelling hebt en zo, dus dat is bij mij ook anders, ook anders vanuit het verleden ook...

M: Omdat je hem al had...

N: Ja ja...

M: In hoeverre heb je zicht op de inhoudelijke criteria die de classis heeft of die daar...

N: Nee, heb ik niet. Geen zicht op. Dat bedoelde ik ook van: je stuurt het op en wie het beoordeelt, waar men op let of dat... dat hoor je ook niet, nee. Dat was wel toen die eerste keer met dat... dan merkte je iets van criteria enzo, die zijn. ... die worden niet vooraf op een briefje gegeven, we letten daar en daarop, van let daar- en daarop en let daar en daarop, helemaal niet...

M: En dan kun je achteraf ook geen briefje ontvangen

N: Nee alleen maar het....

M: Wat betekent het voor je dat je een preekconsent hebt?

N: Wat betekent het voor me? Nou toen ik het aanvraag enzo... wat ik ook al zei: het zijn regels van de kerk maar ik wil ook... ja, ik vind het ook wel een soort eh... ergens is er een soort inhoudelijke weging geweest of beoordeling dat je daaraan voldoet en hoewel die schimmig zijn (lacht) en voor mij althans, dat geeft me zelf wel, ik denk dat wel goed. Daarom heb ik het ook steeds aangevraagd en zou ik ook zeker niet zeggen van: nou, laat maar, de procedure, ik laat het niet om de moeilijkheden van de procedure maar achterwege...

M: Maar het geeft je bevestiging van je professionaliteit?

N: Ja dat precies ja dat is een goeie... verwoord. Ja.

M: Volgens mij ben ik toe aan de laatste vraag

N: Heel mooi binnen een uur...

M: Heb je suggesties voor verbeteringen van de procedure?

N: Suggesties die zouden als ik die zou hebben, dan zouden die liggen in de sfeer van dat dat helderder zou mogen zijn wat mij betreft waar een preek dan aan moet voldoen of waar men op let ofzo of omdat degene die daarin op beoordelen dat dat duidelijker, misschien op papier een aantal dingen ofzo... Dat, en ehm... (denkt na) ja die ook... inhoudelijk ja... dat vooraf... en ja misschien waarom iedere vier jaar he? Dt dat ook zo... vrij kort is ofzo... ik kan me voorstellen dat je nieuwe aanvraag doet van een andere classis ofzo dat je dan weer eens even of als je naar een hele andere plek van 't land gaat waar niemand je zou kunnen kennen daarin... ik bedoel je maakt hier ook deel uit van werkverbanden of het werkverband van predikant daar zit ik niet in, maar ze kunnen je kennen. En inderdaad nu met het gebruik van internet en kerkoproepen enzo zou daar meer op te... Dan zou 't wel prettig zijn als ze ook aangeven dat ze dat op die manier horen...

M: Dus eigenlijk twee dingen, van ja... dat de criteria duidelijker worden en misschien dat ze dan ook luisteren...

N: Ja.

M: Heb je nog iets aan te vullen of heb je zo iets van: nou dit is eigenlijk niet aan bod gekomen? Hier wil ik het ook nog... dit wil ik ook graag nog genoemd hebben.

N: (lacht) Nou, de aanvulling, maar of dat ook precies met het preekconsent, het gaat er iets buiten, maar ik vind nog steeds dat... ik heb wel eens overwogen om toch nog theologie te gaan doen aan de universiteit en toen ben ik teruggeschrokken vanwege het feit dat je zoveel dingen nog extra moet doen en als ik dan vergelijk met mijn collega's ofzo, wat die gedaan hebben of eh... in een jongere periode, dat vind ik niet helemaal terecht eigenlijk dus, en ik weet niet hoe je dat zou moeten doen hoe je dat zou moeten wegen, ervaring eh.. andere opleidingen ook, dat wordt allemaal niet meegewogen, je moet eigenlijk... en op dat moment wordt je eigenlijk we hebben vier kinderen m'n gezinssituatie dus zo dat je vier jaar studeert en je wilt ook graag... daar hebben we eerst voor gekozen, dus ik ben gewoon gaan werken anders moet je nog een keer uit het gezinsproces ook nog naar Kampen enzo, maar ik vind dat niet een goede weging zal 'k maar zeggen, maar dat is misschien helemaal buiten de orde, het heeft wel een beetje met preekconsent te maken als je ziet ook inhoudelijk hoe de... nou dat vind ik gewoon een zekere onbalans in zitten...

M: Er wordt eigenlijk teveel gevraagd gezien ook de ervaring die je hebt...

N: Nou je moet een heleboel dingen over doen enzo, en ook de opleiding van de HBO dat ik die vind dat die weleens te laag ingeschat wordt in de praktijk, want dat we erg veel praktische vorming ook gekregen hebben, ook veel meer bijvoorbeeld catechese moesten geven dan een academische theoloog, dus dat... Praktisch, nu verbetert dat ook in de academische theologie hoor, dat praktische wordt veel breder, maar dat is soms heel weinig geweest. In mijn tijd was dat in ieder geval nog veel minder dat dat onze eigen predikant zei: Nou [naam], jij moet veel meer doen dan ik ooit hoefde te doen ik heb zitten breien bij m'n colleges (lacht) zeiden ze toen dat vond ik wel grappig ook.

M: dan nog een laatste vraag die nu even bij me opkomt hoor maar in hoeverre zie je het verschil tussen predikanten en kerkelijk werkers in hun taak en wat ze doen?

N: Moeilijke vraag... Ik zie wel verschil... maar zoals ik functioneer in [plaats] en mensen ervaren dat ook zo, is er geen verschil, maar dat is er wel, vind ik, ja. Maar men heeft het ook elke keer over we moeten het profiel van de kerkelijk werker beter eh... dat en dat dat hopen we nu te doen, maar ik vind er nog niet zo heel veel... eh... Nou, in betaling is die heel duidelijk (grinnikt) ja... Is in mijn situatie geen probleem of heb ik nooit... heb ik nooit... het geld een probleem gevonden, maar daar zit natuurlijk wel... ook ook de mogelijkheden om te na scholen bij te scholen; voor de predikant is daar veel meer tijd voor, drie maanden om de vijf jaar was dat he, en dan mogen wij veertien dagen en dan moest het werkgerelateerd zijn en dan soms nog vergoed naar je eigen in... nou heb ik altijd wel kerkenraden gehad van dat vinden we onzin van en we vinden het heel goed dat je dat doet... weet je wel... maar ik heb ook dingen in m'n eigen tijd gedaan en eigen kosten ook, maar daar zit bijvoorbeeld ook... maar goed... het is...ja... Dus als je kerkelijk werker wordt dan krijg je daar wel mee te maken dat je ook als je... jij ook zeker een deel van je inkomen moet verwerven van 't gezinsinkomen, dan zit daar een onbalans in en eh... je wordt soms wel s ook aangesteld omdat je

goedkoper bent, zo zijn de gemeentes wel, van nou ja als je de kerkelijk werker zoveel uur meer voor en dan krijg je toch dezelfde taak onderwijl opge... want kerkenraden hebben niet altijd in de gaten wat waar dat nou zit, dat verschil.

M: Prima. Dank nog even voor deze aanvulling en voor mijn laatste vraag.

C Labeloverzicht

Tabel labeloverzicht

Topic	Label	A1 – KW1	A2 – KW2	A3 – KW3	A4 – KW4	B – K	C – C	D – PC
Procedure	RPC	A1-85; A1-86; A1-90; A1-97; A1-98		A3-21; A3-89	A4-99; A4-100; A4-111			
	RnPC		A2-11; A2-12	A3-50; A3-56	A4-98;		C55	D149
	RenPC				A4-99		C97; C98; C100	D8; D9; D147; D148
	IPCK					B5; B8; B10; B18; B19; B60; B64; B65; B101; B102		
	aPCK			A3-50		B85; B86	C134	
	aPCKS							D85; D93; D94; D95; D96
	FCC						C57; C59; C61; C62; C63; C64; C65; C71; C76; C89; C103; C123	D47; D125
	FCKS							D34; D38; D55; D56; D59; D60; D61; D62; D64; D65; D67; D69; D70; D74; D76; D77; D78; D79; D81; D82; D84; D86; D87; D88; D89; D90; D92
	CC	A1-102	A2-52; A2-60; A2-67	A3-102; A3-103; A3-104; A3-117; A3-132; A3-137; A3-141; A3-142	A4-108; A4-109	B21; B87; B88; B89; B91; B92	C117; C72; C73 ; C77; C78; C91; C92; C104; C105; C115;	D115; D121; D125; D133

							C116;	
	CKS	A1-105; A1-115; A1-117; A1-118; A1-119; ;		A3-98; A3-99; A3-105; A3-117; A3-124; A3-126; A3-132; A3-137; A3-141; A3-142	A4-76; A4-78; A4-79; A4-80; A4-82; A4-83; A4-85; A4-92; A4-97; A4-109; A4-110; A4-112; A4-113; A4-115	B21; B45; B46; B70; B74; B78B 93; B94; B95; B96; B97; B99; B100	C60; C75; C107; C108; C109; C110; C111	D10; D13; D14; D70; D73; D97; D99; D100; D101; D102; D103; D105; D108; D109;
	VPC		A2-59	A3-99; A3-126; A3-130; A3-146; A3-147; A3-148	A4-112; A4-113; A4-115	B107; B108; B109	C113; C114; C128; C129	D33; D57; D106; D119; D127; D141; D142; D145; D146

Verklaring afkorting gebruikte labels

RPC	Redenen voor aanvraag preekconsent
RnPC	Redenen voor geen aanvraag preekconsent
RenPC	Reactie op niet aanvragen preekconsent
IPCK	Redenen voor instemming verzoek procedure preekconsent door kerkenraad
aPCK	Redenen voor afwijzing verzoek procedure preekconsent door kerkenraad
aPCKS	Reden voor afwijzing preekconsent Kleine Synode
FCC	Feitelijke criteria classis
CC	Mening over inhoudelijke criteria classis
FCKS	Feitelijke criteria Kleine Synode
CKS	Mening over inhoudelijke criteria kleine synode
VPC	Verbeteringen procedure preekconsent

D Voorbeeld van uitgewerkte deelvraag (1) aan de hand van labels

Deelvraag 1 – wat zijn redenen voor kerkelijk werkers om wel of geen preekconsent aan te vragen?

RPC	A1-85 Het is een beetje, het heeft, ik ben bezig met, tenminste het gaat gestart worden. Het is in gang gezet niet omdat ik hier en daar wat wil preken ofzo, maar vanuit en dat vind ik dus een van de items die heel belangrijk zijn in het kerkelijk meewegen vind ik, ik ben hier achtenhalf jaar evangelist, dan gebeurt er iets. Dus ik krijg een hele groep mensen of er ontstaat een hele groep mensen met wie ik contact heb en waar heel organisch gaat iets ontstaan en er gaan behoeftes ontstaan en dan zie toen zag ik van oké vijf procent vindt misschien een plekje in de reguliere eredienst, maar vijftien procent niet. Maar komen wel tot geloof of zijn zeer betrokken daarop en zijn daar mee bezig. En ik vind dat de gemeente van Jezus Christus, die wereldwijde kerk, dat dat zij verantwoordelijk is om ook deze mensen een plek te geven en ik vind de eredienst daar het lichaam van Christus bij elkaar komt, juist op zondag de eerste dag van de week met alle beloften die voor 't lichaam gelden ook door de ambten heen enzo zo belangrijk, en ook geloof ik dat de Geest daardoorheen werkt, daar zei ik net ook al van ik geloof dat in die dienst ook heel centraal is, maar waar de kerk daar toch vanuit dat binnenkerkelijke denken bezig zijn aan voorbijgaat, dus misschien wel ruimte zou willen bieden, maar eigenlijk ook weer niet, die groep mensen zeg ik vanuit die persoonlijke relatie in de gesprekken die ik voer en vanuit ook het werk dat ik zo opgezet heb, van zoeken naar discipel, en dat past, daar moet een eredienst in zitten of in ieder geval de mogelijkheid. A1-86 En toen heb ik als uitgangspunt genomen van: ik wil diensten die ambtelijk ingebed zijn waarmee ik voorkom dat het een activiteit wordt waar je op elk gewenst moment de stekker uit kunt trekken, waarmee ik voorkom ook het ambtelijk toezicht houdt zodat die groep niet ontspoot in sektarische dingen of weet ik veel wat en dat er ook financiële garanties zijn dat die die plek hetzelfde is als een wijk, een andere status weliswaar, maar gedragen wordt door de gemeente, door de ambten waardoor er ook een ambtelijke verantwoordelijkheid is om die plek te voeden met van alles en nog wat. Nou, dat heeft consequenties, dan moet je ambtsdragers hebben. Ouderlingen, diakenen, of in ieder geval een ouderling en een diaken, en ook een voorganger. Ja, wie gaat dat dan doen? Dus vind ik dat de werker op die plek de meest aangewezen persoon is om dat te gaan doen. A1-90 En ik zeg, als we dit serieus nemen dan moet daar ook een voorganger zijn die daar verantwoordelijk voor is. En dat ik dat ben of dat jij hier komt werken en ik ga weg dat maakt niet uit, prima, en zo is het feitelijk dan ook geregeld door de kerk, die zegt je krijgt consent op de plek. Want ik feitelijk nog niet preken in [plaats] ofzo. Ook niet met consent. A1-97 Aan de andere kant denk ik ja... weet je het gaat, laat ik het maar zo
-----	--

	zeggen het gaat gewoon gebeuren, klaar. Consent of geen consent. Ik ga gewoon beginnen. Maar ik heb in de gemeente gezegd en de AK ik ga niet beginnen voor het geregeld is. Dat heb ik expres gedaan, want anders dan gaan de stukken in de bureaula, dat heb ik op tafel gelegd en daar houd ik mezelf ook aan vast. A1-98 Maar het is wel zo ver dat is ook wel verdienste geweest door de breedte neer te leggen en nu ook echt gesprekken erover te voeren, dat iedereen, iedereen is een groot woord, maar in ieder geval leidinggevend in kerkenraden die ik nu heb gesproken, dit gaat komen. A3-21 Ik heb ook wel vrij snel geprobeerd om het preekconsent te krijgen. Dat was toen nog in de oude vorm, dat heb ik ook gekregen toen, dus eh... A3-89 omdat zij wisten dat ik met die opleiding bezig was en ik deed ook af en toe al in het zorgcentrum het verzorgingshuis een dienst en toen heb ik heb ik volgens mij zelf aan hun gevraagd aan hen gevraagd: zouden jullie het voor mij aan willen vragen? A4-99 Maar he, dat je dan weer al die papieren in moet sturen en een preek zwart op wit eh... ja, maar goed, ik doe het, want ik, maar de reden daarvan, om die reden zijn er ook wel collega's, of ik zit ook in zo'n intervisiegroep, en dan hoor ik ook andere kerkelijk werkers, sommigen vragen het helemaal niet meer aan die laten het gewoon zo, daar hou ik zelf niet van, het zijn regels van de kerk ik werk in de kerk dus houd ik me ook aan de regels die de kerk gesteld heeft, vind ik ook iets van een zekere... ook al vind ik die regels soms wat overdreven. A4-100 Dat is niet omdat ik rigoreus me aan regels wil houden maar ik vind het ook een beetje van: je werkt in de kerk en daar heb je voor gekozen en die kerken spreken met elkaar de regels af nou anders moet je naar een andere kerk ofzo (lacht) of naar een andere plek. A4-111 Nou toen ik het aanvraag enzo... wat ik ook al zei: het zijn regels van de kerk maar ik wil ook... ja, ik vind het ook wel een soort eh... ergens is er een soort inhoudelijke weging geweest of beoordeling dat je daaraan voldoet en hoewel die schimmig zijn (lacht) en voor mij althans, dat geeft me zelf wel, ik denk dat wel goed. Daarom heb ik het ook steeds aangevraagd en zou ik ook zeker niet zeggen van: nou, laat maar, de procedure, ik laat het niet om de moeilijkheden van de procedure maar achterwege... M: maar het geeft je bevestiging van je professionaliteit? N: Ja dat precies ja dat is een goeie... verwoord. Ja.
RnPC	A2-11 Maar zolang de kerk daar niet de mogelijkheden voor biedt omdat op een eenvoudige manier in te voegen, vind ik niet dat dat mijn plek is, want ik ga niet op een kansel staan, terwijl de kerk zelf mij verbiedt en zegt van doe het niet. A2-12 En [plaats] heeft veel emeriti-predikanten, ook 'n hoop kandidaten hier in de regio, dus de noodzaak om voor te gaan is er niet. En dat dan heb ik ook zoiets van, ja dan maakt dan geniet ik nog lekker van m'n gezin en van

	de rust en de ruimte die het ook biedt. A3-50 Ik moet heel eerlijk zeggen dat ik, in [plaats] kwam ik, en toen vroegen ze of ik af en toe de diensten wilde doen. Ik zei, nou ja dan moet je zorgen dat ik een bevoegdheid krijg. En ik had eerst maar een aanstelling voor een half jaar. Nou om een lang verhaal kort te maken, het is nooit gebeurd. Nou ga ik daar ook niet zo vaak voor. Maar 't is, ze hadden daar met de vorige kerkelijk werker die overigens ook afscheid neemt in april heel veel gedoe mee gehad. 't Is, ze hebben dat laten gaan, ik heb het zelf ook laten gaan, moet ik zeggen, dan dacht ik ook: voor die ene keer, het is goed hoor. En ik heb uiteindelijk een bevoegdheid, ja, moet je daar dan... dus ik heb dat toch laten gaan. A3-56 Ja, nee, er is ook geen issue van gemaakt. Omdat ik gewoon te weinig daar vooring in [plaats] en ja, daar hebben we dat eigenlijk zo gelaten, ja ik heb er geen issue van gemaakt en zij ook niet en der is nooit... nee. A4-98 Maar he, dat je dan weer al die papieren in moet sturen en een preek zwart op wit eh... ja, maar goed, (...)maar de reden daarvan, om die reden zijn er ook wel collega's, of ik zit ook in zo'n intervisiegroep, en dan hoor ik ook andere kerkelijk werkers, sommigen vragen het helemaal niet meer aan die laten het gewoon zo (...) D149 En ik heb onlangs hier iemand in de buurt ook nog gehad die... joh, waarom vraag je toch je preekconsent niet aan? Je preekt regelmatig, maar je staat niet in mijn lijstje... hoe komt dat nou toch? Ja, dat bleek ook dat die niet de mogelijkheid had om het... er was iets met z'n papieren niet in orde of hij was niet ingeschreven in een register of iets dergelijks, want dat is ook een voorwaarde. Enne hij zei, ik ben nog een paar jaar en dan ben ik klaar, ik doe die moeite niet meer, hoor. Nou, daar kan 'k ook wel weer even inkomen (...)
--	--

RenPC	C55 Als je voor je vak staat moet je er ook wat voor doen. C97 (...) dan denk ik: laat ook zien dat je er wat voor wilt doen als je het echt wil. C98 Nee vind ik niet, ja, mensen die in ander werk zitten hebben ook genoeg procedures te doorlopen dan denk ik: eh... een beetje dom. Je ondergraaft je eigen positie door dit als argument te nemen. C100 Als je iets ergens voor wat moet doen, is het je ook meer waard he. Maar goed, ik ben streng hoor (lacht). D8 Ik... kijk een predikant moet heel veel doen voor het behalen van een ja... van in de kerk te mogen staan als dienaar des Woords, die heeft daar ook z'n opleiding voor, heeft de toetsen doorstaan, en dan vind ik het heel jammer dat de kerkelijk werker dus niet die moeite neemt om dat te doen (...) D9 (...) en het gaat helemaal niet om dat ik denk dat ze het niet kunnen,
-------	--

	want er zullen er gerust een heleboel tussen zitten die uitstekend preken, maar neem dan de moeite om neem dan de moeite... neem dan de moeite om ja om ook die toets te doorstaan, zal ik maar zeggen. D147 Alleen hoop ik inderdaad dat de kerkelijk werkers toch de stap nemen om dus dat preekconsent, het is goed als de dingen goed geregeld zijn in onze kerk en dat iedereen dat ook gewoon doet in die zin eh..., ja, dat maakt het functioneren in een kerk ook veel beter, veel makkelijker, D148 En ik heb onlangs hier iemand in de buurt ook nog gehad die... joh, waarom vraag je toch je preekconsent niet aan? Je preekt regelmatig, maar je staat niet in mijn lijstje... hoe komt dat nou toch? Ja, dat bleek ook dat die niet de mogelijkheid had om het... er was iets met z'n papieren niet in orde of hij was niet ingeschreven in een register of iets dergelijks, want dat is ook een voorwaarde. Enne hij zei, ik ben nog een paar jaar en dan ben ik klaar, ik doe die moeite niet meer, hoor. Nou, daar kan 'k ook wel weer even inkomen, maar ik denk dat moet niet blijvend zijn, dat moet niet allemaal achter ons aanslepen mensen moeten gewoon hun verantwoordelijkheid nemen en volgens de regels werken. Daar zijn wij voor.
--	---

Literatuurlijst

Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. (Tweede, geheel herziene druk.) Groningen/Houten: Wolters/Noordhoff bv.

Beleidscommissie predikanten. (2011). *Positie van de HBO-theoloog – kerkelijk werker*. Generale Synode KTO 11-02. Geraadpleegd via [http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/De%20positie%20van%20de%20HBO-theoloog%20%E2%80%93%20kerkelijk%20werker%20\(KTO%2011-02\).pdf](http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/De%20positie%20van%20de%20HBO-theoloog%20%E2%80%93%20kerkelijk%20werker%20(KTO%2011-02).pdf)

Berkhof, C.H. (1985). *Christelijk geloof*. Callenbach: Nijkerk.

Booij, H. (2012). *Reader ten behoeve van homilietiek*. Zwolle: Opleidingen Theologie en Levensbeschouwing, Hogeschool Windesheim.

Commissie Preekconsenten vanwege de kleine synode. *Verslag van de 51ste vergadering, gehouden op 31 januari 2013*. Aangehaald als: Notulen, d.d. 31-01-2013.

Commissie Preekconsenten vanwege de kleine synode. *Verslag van de 47ste vergadering, gehouden op 5 juli 2012*. Aangehaald als: Notulen, d.d. 05-07-2013.

Competentieprofiel GPW opleidingen Windesheim Utrecht / Zwolle. 21 maart 2007. Aangehaald als: Competentieprofiel GPW 2007.

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk. (7 januari 2013). *Kerkordewijzigingen positie kerkelijk werkers. Brief aan kerkenraden, colleges van kerkrentmeesters en kerkelijk werkers*. Briefkenmerk 2013-01-u001.0

Donk, C. van der en Lanen, B. van. (2012). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Coutinho.

Generale regeling kerkelijk werkers. Geraadpleegd via <http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Generale-regeling-kerkelijk-werkers.pdf>

Generale regeling voor het verlenen van consent tot het leiden van kerkdiensten. Geraadpleegd via <http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Generale-regeling-preekconsent.pdf>. Aangehaald als GRP.

Generale Synode. (2008). *De Wissel voorbij*. KTO 08-03.

Generale Synode. (2012a). *Notitie over de ambtsvisie in de Protestantse Kerk in Nederland*. KTO 12-06. Geraadpleegd via [http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Nota%20Ambtsvisie%20\(KTO%2012-06\).pdf](http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Nota%20Ambtsvisie%20(KTO%2012-06).pdf)

Generale Synode. (2012b). *Kerkelijk werker. Advies van het generale college voor de kerkorde bij de consideraties van de classicale vergaderingen betreffende de voorstellen tot kerkordewijziging, ordinantie 3-12 tot en met 14*. AZ 12-17 A.

Hoek, J. & Paas, S. (red.) (2010). *Praktijkgericht. Handboek voor de hbo-theoloog*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Jaarboek Protestantse Kerk Nederland. (2011). Zoetermeer: Boekencentrum.

Lagemaat, T. van de. (2008). *De hbo-theoloog in beeld. Landelijk onderzoek naar de arbeidsmarkt van godsdienst pastoraal werkers – de onderzoeksversie*. Ede: Lectoraat Gemeenteopbouw CHE.

Oskamp, P. & Geel, R. (2007). *Concreet en beeldend preken*. Bussum: Coutinho.

Post, H.A. (2006). *De kerkelijk werker en het ambt*. Kampen: Kok

Protestantse Kerk in Nederland. (2011). *Jaarboek Protestantse Kerk in Nederland 2011-2012*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Protestantse Kerk in Nederland. *Kerkelijk werker.Registratietraject 2012–2013*. Geraadpleegd via: <http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Registratietraject-voor-kerkelijk-werkers-PKN.pdf>. Aangehaald als: *Registratietraject 2012–2013*.

Schultz-Wijnsma, E.E. (2010). *Alumni onderzoeken GPW en GL. Landelijk onderzoek naar de arbeidsmarkt van hbo-theologen*. Ede: Lectoraat Gemeenteopbouw CHE.

Schultz-Wijnsma, E.E. (2009). *Inspireren en ontbereren. Tevredenheid en onvrede onderzocht bij kerkelijk werkers*. Ede: Lectoraat Gemeenteopbouw CHE. Geraadpleegd via <http://topshare.che.nl/downloadattachment/215455/282099/2009-06%20inspireren%20of%20ontbereren%20-%20ingekorte%20versie.pdf>

Stoffels, H. (2004). Onderzoek bijbelgebruik pastores: Religieuze virtuozen. In Drayer, E. & Dros, L. *De Bijbel opnieuw vertaald. Met een inleiding van Nicolaas Matsier en een groot onderzoek naar het bijbelgebruik in Nederland* (pp. 201-235). Amsterdam: Maarten Muntinga.

Van Dale elektronisch woordenboek hedendaags Nederlands, Engels, Duits en Frans. (2009). Utrecht: Van Dale Uitgevers.

Vereniging Kerkelijk Werkers. (2012). *Vervolgonderzoek Analyse Vereniging Kerkelijk Werkers*. Driebergen: zie auteur.

Voorstel inzake wijziging ord. 3 c.a. (wijzigingen i.v.m HBO-theoloog/kerkelijk werker). (2011). GCK 11-04. Geraadpleegd via <http://www.pkn.nl/Lists/PKN-Bibliotheek/Consideraties-2011-12-ord-3ca-HBO-theoloog-kerkelijk-werker.pdf>

Overige bronnen

Persoonlijke communicatie

M. van Andel, 12 december 2012.

Afbeeldingen

Foto p. 54 <http://www.jacobikerk.nl/info/Welkom-in-de-Jacobikerk/Handige-links/Kerkdiensten.html>

Checklist teksten voor verslagen

Naam student: Marleen Schoonderwoerd
Studentnummer: S1005006
Klas: 4 / Utrecht
Naam OE: Onderzoek
OE-code: ENTH-INT12
Datum: 12-6-13

	Correct uitgevoerde items aanvinken (student)	Opmerkingen (docent)
Spelling	X	
Stijl en zinsbouw	X	
Documentstructuur	X	
Bronnen en verwijzingen	X	

Deze tekst is tot stand gekomen zonder dat er sprake is van plagiaat	☒ Ja ☐ Nee	Naam student Marleen Schoonderwoerd
--	--	--

Dit digitale document is een verplicht onderdeel bij het inleveren van een verslag.

Het verslag dient te voldoen aan de spelling en het taalgebruik van 1995.

De docent kan met dit formulier het werkstuk controleren op spelling en taalgebruik en kan dan alsnog beslissen het werkstuk terug te sturen: in geval van terugsturen wegens taal is het geen onvoldoende. Student heeft een week de tijd om het opnieuw in te leveren voor de eerste kans.